

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

EUROPOS STUDIJŲ MAGISTRO PROGRAMA

ELENA ŠIAUDVYTIENĖ
II kurso studentė

**SUBSIDIARUMO PRINCIPŲ KATALIKŲ SOCIALINĖJE FILOSOFIJOJE
IR EUROPOS SĄJUNGOS DOKUMENTUOSE PALYGINIMAS**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: prof. dr. V. Radžvilas

Vilnius, 2008

Magistro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....
(data)

.....
(v., pavardė)

.....
(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data)

.....
(Gynimo komisijos sekretorės parašas)

Magistro darbo recenzentas:

.....
(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas magistro darbas („*Subsidiarumo principo katalikų socialinėje filosofijoje ir Europos Sąjungos dokumentuose palyginimas*“) yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Vardas, pavardė

(parašas)

BIBLIOGRAFINIS APRAŠAS

Šiaudvytienė E., Subsidiarumo principo katalikų socialinėje filosofijoje ir Europos Sąjungos dokumentuose palyginimas: Europos studijų magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas V. Radžvilas. – V., 2008. – 67 p.

Reikšminiai žodžiai: subsidiarumo principas, katalikų socialinė filosofija, Europos Sąjunga, Mastrichto sutartis, legitimumo problema ES, postmodernizmas, simuliakras.

Šiame darbe lyginami subsidiarumo principai katalikų socialinėje filosofijoje ir ES dokumentuose siekiant atskleisti ES subsidiarumo principo interpretavimo problemų šaltinį. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad katalikų ir ES subsidiarumo principai grindžiami skirtingomis ir konfliktuojančiomis filosofinėmis prielaidomis. ES subsidiarumo principo analizė parodė, kad jis yra miglota ir neapibrėžta sąvoka, t. y., kad jam būdingi visi pagrindiniai postmodernių idėjų bruožai. Dėl šios priežasties magistro darbe ES subsidiarumo principas aiškinamas vartojant simuliakro ir pastišo sąvokas.

Atliktas tyrimas išryškino šių dviejų subsidiarumo principų lyginimo epistemologinę svarbą – katalikų socialinės filosofijos iššaknijimas transcendentinėje tikrovėje nurodo į tai, kad ES subsidiarumo principo „tikrovė“ iš tiesų priklauso vaizduotės sferai. Katalikų socialinės filosofijos subsidiarumo principo samprata sukuria tą teorinę distanciją, kuri reikalinga norint suvokti ES subsidiarumo principo filosofines prielaidas.

Turinys

Įvadas	5
1. Subsidiarumo principo samprata katalikų socialinėje filosofijoje ir jos istorinės raidos apžvalga..9	
1.1. Katalikų socialinės filosofijos subsidiarumo principo istorinė apžvalga	9
1.1.1. W. E. von Kettelerio pozicijos svarba.....	11
1.1.2. Subsidiarumo principo raida Bažnyčios socialiniame mokyme	13
1.2. Subsidiarumo principo samprata katalikų socialinėje filosofijoje	16
1.3. Pirmosios dalies išvados.....	19
2. Subsidiarumo principas ES dokumentuose	21
2.1. Subsidiarumo principo patekimo į ES dokumentus aplinkybės.....	21
2.2. Subsidiarumo principas Maastrichto sutartyje	24
2.3. Subsidiarumo principas Amsterdamo sutartyje.....	27
2.4. Subsidiarumo principas Sutartyje dėl Konstitucijos Europai ir Lisabonos sutartyje	29
2.5. Subsidiarumo principas Europos Teisingumo Teismo bylose	33
2.6. Antrosios dalies išvados	36
3. ES subsidiarumo principas kaip postmoderni idėja	37
3.1. Subsidiarumo principas kaip nežinomybės troškimas	37
3.2. Subsidiarumo principas kaip simuliakras.....	43
3.3. Subsidiarumo principas kaip pastišas.....	49
3.4. Trečiosios dalies išvados	52
Išvados.....	54
Literatūros sąrašas	57
Šaltinių sąrašas	64
Summary	66

Kas anksčiau buvo dvasiškai svarbu tik nedaugeliui, dabar tampa kiekvieno ir visų rūpesčiu. Tik dabar tradicijos bei religijos prarastis tapo didžiausios svarbos politiniais įvykiais¹.

Hannah Arendt

Įvadas

Nuo pat Maastrichto sutarties pasirašymo, kai subsidiarumo principas buvo įtrauktas į Europos Sąjungos (toliau – ES) teisę, nepavyksta išspręsti ES subsidiarumo principo interpretavimo problemos. Nors literatūros subsidiarumo tema yra labai daug, rasti darbų, sugretinančių subsidiarumo principus katalikų socialinėje filosofijoje ir ES dokumentuose, nepavyko. Tai yra keista, nes subsidiarumo principas į ES teisinę bazę, berods, ketintas perimti iš katalikų socialinės filosofijos. Tai pat stebina tokio pobūdžio analizių stoka, nors autoriai ir pripažįsta, kad aiškios ir objektyvios ES subsidiarumo principo interpretacijos bei objektyvių jo taikymo kriterijų paieškos priėjo akligatvį². Tampa akivaizdu, kad ES subsidiarumo principo nebeįmanoma suvokti „iš vidaus“, t. y. analizuojant vien tik subsidiarumo principą atskirai, ir tai nėra vien intelektualinė problema, kadangi subsidiarumo principo taikymas ES tiesiogiai susijęs su jo interpretavimu. Šiame darbe pasirinkta ES subsidiarumo principą lyginti su jo atitikmeniu katalikų socialinėje filosofijoje dėl trijų priežasčių. Pirmą, katalikų socialinė filosofija yra toji terpė, kur subsidiarumo principas buvo pirmą kartą suformuluotas. Antra, daugelyje darbų nekritiškai teigiama, kad ES subsidiarumo principas kilęs iš katalikų socialinės filosofijos. Trečia, katalikiškas subsidiarumo principas yra filosofinis, o jo sugretinimas su ES subsidiarumo principu leistų į pastarąjį pažvelgti „iš išorės“, atsiribojant nuo akivaizdžiai nesėkmingų bandymų ES subsidiarumo principo interpretacijos problemą spręsti pasiremiant specialiaisiais mokslais. Tad šio darbo objektas – subsidiarumo principo samprata katalikų socialinėje filosofijoje ir ES dokumentuose. Darbe nenagrinėjami praktiniai katalikiško subsidiarumo principo taikymo būdai, kadangi tai nėra būtina norint išsiaiškinti principo sampratą. Kitaip yra su ES subsidiarumo principu. Jo sampratos suvokimui nepakanka vien tik ES dokumentų tekstų analizės, principo filosofinių prielaidų tenka ieškoti nagrinėjant jo praktinį taikymą.

Pagrindinė tyrimo problema yra tai, kad susidūrus su sunkumais ES subsidiarumo principo objektyvios interpretacijos paieškose, nėra reflektuojamos šio principo filosofinės prielaidos arba

¹ Hannah Arendt, *Tarp praeities ir ateities*. Vilnius: Aidai, 1995, 107.

² Antonio Estella, *The EU Principle of Subsidiarity and its Critique*. Oxford: Oxford University Press, 2002, 179 (šis ir kiti vertimai iš užsienio kalbų šiame darbe atlikti mano – E. Š.).

pats principas tapatinamas su katalikų socialinės filosofijos subsidiarumo principu, nors ryšio tarp jų pobūdis yra neaiškus.

Įvardintoji problema yra gana nauja. Diskusijos subsidiarumo principo tema tapo ypač aktualios tik per pastaruosius septyniolika metų, kuomet subsidiarumo principas buvo įtrauktas į Maastrichto sutarties tekstą, o ypač šiuo metu, kada laukiama Lisabonos Sutarties ratifikavimo, kadangi pastarojoje sutartyje dėmesio subsidiarumo principui skiriama itin daug. Nors septyniolika metų ir nėra labai trumpas laikas, tačiau iki šiol dar neturime vienos ES subsidiarumo principo interpretacijos, iki šiol dar nesurastas bendras europinio subsidiarumo principo esminis apibrėžimas ir svarbiausia – visai nekliamas klausimas, kodėl nepavyksta tokio apibrėžimo surasti.

Darbas tuo ir naujas, kad išsamių palyginimų tarp autentiškos katalikiškos subsidiarumo principo doktrinos ir ES dokumentuose įtvirtinto principo nepavyko rasti. Tačiau toks lyginimas yra aktualus todėl, kad, kaip minėta, jis gali padėti suprasti ES subsidiarumo principą.

ES subsidiarumo principo analizė pasirodo aktuali ir diskusijų apie ES demokratijos deficitą kontekste. ES subsidiarumo principas dažnai nagrinėjamas kaip instrumentas demokratijos deficitui Europos Sąjungoje mažinti. Be to, tokia ES subsidiarumo principo interpretacija paplitusi ES retorikoje. Visgi po Sutarties dėl Konstitucijos Europai atmetimo Prancūzijoje ir Nyderlanduose dar aščiau iškyla klausimas, kodėl subsidiarumo principas ne tik nesumažino demokratijos deficito, bet akivaizdžiai jį dar labiau padidino?

Šis magistro darbas aktualus dar ir tuo, kas subsidiarumo principą galima pagrįstai laikyti vienu iš kertinių ES projekto principų.

Galiausiai subsidiarumo principo sąvokos interpretavimo klausimai yra aktualūs kiekvienai ES valstybei narei (taigi ir Lietuvai), idant būtų įmanoma numatyti galimus ES subsidiarumo principo taikymo padarinius.

Problemos sprendimo bus ieškoma siekiant įrodyti hipotezę, kad subsidiarumo principas katalikų socialinėje filosofijoje ir ES dokumentuose skiriasi iš esmės. Nors subsidiarumo principo samprata katalikų socialinėje filosofijoje yra labai aiški ir nepasiduodanti galimybėmis ją subjektyviai interpretuoti, ES subsidiarumo principo objektyvus pagrindimas yra išvis neįmanomas, nes ES subsidiarumo principas, pasižymėdamas visais (post)modernųjų idėjų bruožais, yra iš esmės neapibrėžiamas, o jo panašumas į katalikų subsidiarumo principą yra tik išorinis, simuliacinio pobūdžio. Tad ES subsidiarumo principo interpretavimo ir taikymo problemos kyla iš realybės principo praradimo, atsisakius jį grįsti krikščioniškos antropologijos prielaidomis ir jo grynai instrumentinio taikymo politiniams tikslams siekti.

Tyrimo tikslas – lyginant subsidiarumo principo katalikų socialinėje filosofijoje ir ES dokumentuose sampratas ir nustatant ryšio (jei toks egzistuoja) tarp jų pobūdį, atskleisti ES subsidiarumo principo prigimtį, kuri leistų paaiškinti, kodėl jo interpretacijų problemų taip ilgai

neišeina išspręsti. Dėl aptartojo tyrimo objekto ir problemos pobūdžio, darbe atsiribojama nuo socialiniuose moksluose taikomų empirinio tyrinėjimo metodų ir užsibrėžto darbo tikslo siekiama pasitelkus *analitinį, istorinį-lyginamąjį, metafilosofinės žiūros ir diskurso analizės* metodus. Atskirai analizuojamos katalikų socialinės filosofijos ir ES subsidiarumo principo sąvokos, jų pagrindimas. Šiame darbe metafilosofinio lyginimo metodas svarbus tuo, kad leidžia ne vien ieškoti istoriškai kintančių subsidiarumo ir su juo susijusių kitų sąvokų formalių panašumų ir skirtumų. Jis padeda atskleisti jų ištakas ir pagrindą platesniame filosofiniame kontekste, taigi ir įvertinti, kuris sąvokų grindimo būdas yra objektyvesnis, tikslesnis, o tuo pačiu ir keliantis mažiau interpretavimo bei subsidiarumo principo praktinio įgyvendinimo problemų. Šis metafilosofinio lyginimo metodas, turintis kilmės ir panašumo sąsają su G. Bachelardo taikytu *istorinės epistemologijos* ir M. Foucault plėtotu *epistemų* analizės metodais, sukuria būtiną teorinę distanciją, leidžiančią išvelgti paradigminius – pamatinius ir neredukuojamus – klasikinio katalikiškojo ir moderniojo socialinio-politinio mąstymo skirtumus. Šie metodai skirtingose darbo dalyse vyrauja atliepant į tiriamo dalyko specifiką. Pirmoje magistro darbo dalyje daugiausia taikomas analitinis ir istorinis analizės metodai, antroje, kurioje nagrinėjama tai, kaip ES tikrovę apibūdinančiame žodyne radosi ir formavosi iki patekdamas į Maastrichto sutartį subsidiarumo principas, naudojamas lyginamasis-istorinis metodas, trečioje dalyje itin svarbią reikšmę įgyja diskurso analizės metodas.

Norint pasiekti užsibrėžtą darbo tikslą, turės būti įgyvendinti šie uždaviniai:

- a) išanalizuoti subsidiarumo principo sampratą katalikų socialinėje filosofijoje;
- b) išsiaiškinti, kaip subsidiarumo principo idėja pateko į ES teisinę bazę ir ar buvo ketinimų „perimti“ ją iš katalikų socialinės filosofijos;
- c) išanalizuoti ES subsidiarumo principo sampratą, atsiskleidžiančią ES Sutartyse ir Europos Teisingumo Teismo (toliau – ETT) bylose;
- d) išsiaiškinti, ar galime ES subsidiarumo principo idėją laikyti postmodernios idėjos pavyzdžiu;
- e) apibendrinant tyrimo rezultatus ir gretinant katalikų ir ES subsidiarumo principus išryškinti ES subsidiarumo principo interpretavimo problemų šaltinį.

Nagrinėjant katalikų socialinės filosofijos subsidiarumo principą pasiremta plačiu literatūros spektru – tai ir subsidiarumo principo doktrinos pradininko W. E. von Kettelerio tekstai, ir Bažnyčios socialinio mokymo tekstai, ir įvairi kritinė literatūra katalikiškojo subsidiarumo principo tema. Analizuojant ES subsidiarumo principą daugiausiai dėmesio kreipiama ES Sutartimis bei ETT byloms, kurios tiesiogiai siejasi su nagrinėjamuoju principu. Toks pasirinkimas grindžiamas siekiu į tyrimą įtraukti tik tuos ES dokumentus, kurie turi (ar turės) privalomąjį teisinį pobūdį. ES subsidiarumo principo nagrinėjimui remtasi taip pat kritine literatūra, kuri skirta ES subsidiarumo principo apibrėžimo ir pagrindimo paieškoms. Trečiojoje darbo dalyje, kurioje ES subsidiarumo

principas aptariamas kaip postmoderni idėja, remtasi J.-F. Lyotardo, J. Baudrillardo ir F. Jamesono darbais.

Darbo tikslas įgyvendinamas tokia tvarka:

1) pirmojoje dalyje analizuojama subsidiarumo principo samprata katalikų socialinėje filosofijoje. Aptariama katalikiško subsidiarumo principo vystimosi istorija nuo tada, kai jį XIX a. viduryje pirmą kartą suformulavo W. E. Ketteleris iki popiežiaus Benedikto XVI 2005 m. enciklikos „Deus caritas est“;

2) antroji dalis skirta subsidiarumo principo patekimo į ES dokumentus temai. Joje taip pat nagrinėjama ES subsidiarumo principo raida ES Sutartyse (nuo Maastrichto iki Lisabonos Sutarties) ir penkiose su šiuo principu susijusiose ETT bylose;

3) trečioji dalis skirta ES subsidiarumo principo kaip postmodernios idėjos aptarimui remiantis J.-F. Lyotardo, J. Baudrillardo darbais. ES subsidiarumas analizuojamas kaip postmodernios politikos idėja, kaip simuliakras ir kaip pastišas.

1. Subsidiarumo principo samprata katalikų socialinėje filosofijoje ir jos istorinės raidos apžvalga

Modernaus katalikų socialinės mąstymo ištakos siekia XVIII a. antrąją pusę. Dažnai šios filosofijos pradžia laikomas periodas tarp 1740 m., kai pasirodė pirmoji moderni popiežiaus Benedikto XIV enciklika „Ubi primum“, ir 1791 m. popiežiaus Pijaus VI enciklikos „Charitas“, kurioje jis pasmerkė Prancūzų revoliuciją³. Katalikų socialinės filosofijos tradicija nuo tada tęsiama iki pat šiol ir atsispindi katalikų socialiniame mokyme bei katalikų socialinių filosofų darbuose. Subsidiarumo principas yra šios tradicijos sąvoka, kuri pirmą kartą buvo suformuluota XIX a. viduryje, o jos samprata yra gilinama iki pat šiol, atsižvelgiant į įvairias istorines aplinkybes.

Šiame skyriuje bus analizuojamos subsidiarumo principo formulavimo aplinkybės, jo istorinė raida bei samprata katalikų socialinėje filosofijoje. Analizės tikslas – išryškinti katalikų subsidiarumo principo filosofinį pagrindą, kuris vėliau galėtų pasitarnauti ieškant ES subsidiarumo principo prasmės ir atskleidžiant jo prigimtį.

1.1. Katalikų socialinės filosofijos subsidiarumo principo istorinė apžvalga

Yra labai įvairių nuomonių apie tai, nuo kada reikėtų pradėti skaičiuoti subsidiarumo principo laikotarpio metus. Anksčiausia data siūloma laikyti V a. pr. Kr., kai užrašyta senatoriaus Menenijaus Agripas pasaka, kuria jis numalšino plebėjų sukilimą, o vėliausia – 1931 m., kada šis principas buvo suformuluotas su G. Gundlacho⁴ pagalba popiežiaus Pijaus XI enciklikoje „Quadragesimo anno“. Laiko skirtumas ryškus, tačiau nagrinėdami subsidiarumo principo idėjos atsiradimą, daugelis autorių sutaria dėl to, jog egzistuoja dvi krikščioniškos visuomenės vizijos – *organologinė* (klasikinis variantas – Aristotelis, Šv. Tomas Akvinielis) ir *moderni* (W. E. von Ketteleris, G. Gundlachas, Bažnyčios socialinis mokymas). Anot A. F. Utzo, idant subsidiarumo principas iškiltų, jam nereikėjo „liberalizmo postūmio“, t. y. jis jau egzistavo ir Antikoje bei Viduramžiais. Visgi būtina pabrėžti, kad subsidiarumo principas galėjo būti keliamas kaip atskira teorinė problema ir būti suformuluotas tik įvykus moderniems pokyčiams. Todėl šiame magistro darbe nagrinėjant subsidiarumo principo atsiradimą iš dalies remiamasi J. Isensee ir F.-X. Kaufmanno⁵ pozicija, pagal kurią subsidiarumo principas galėjo būti suformuluotas tik modernioje

³ Kenneth R. Himes (sud.), *Modern Catholic Social Teaching. Commentaries and Interpretations*. Washington: Georgetown University Press, 2005, 101.

⁴ Anton Rauscher, „Gustav Gundlach: One Of The Architects Of Christian Social Thinking.“ b. v., 2002. <<http://www.catholicculture.org/library/view.cfm?recnum=4744>> [Žiūrėta 2008 05 19].

⁵ Plg. Ad Leys, *Ecclesiological Impacts of the Principle of Subsidiarity*. Kampen: Uitgeverij Kok, 1995, 25.

epochoje. Tačiau negalima sutikti su šių autorių teiginiu, kad subsidiarumo principas turi dvejopas filosofines šaknis, kad jame susilieja organologinė visuomenės interpretacija (t. y. *corpus* teorija, kai į visuomenę žvelgiama kaip į žmogaus kūno analogiją) bei liberali žmogaus ir valstybės vizija. Subsidiarumo principas neturi dvejopų filosofinių šaknų, o tai, kad jis suformuluotas tik XIX a. galima paaiškinti tuo, kad iki modernos epochos jis negalėjo būti reflektuojamas, nes buvo laikomas savaime suprantamu dalyku.

Pagal F.-X. Kaufmanną, subsidiarumo principą sudaro trys pamatinės idėjos: 1) žmogaus asmuo yra bet kurios kolektyvinės veiklos tikslas ir joks kolektyvinis vienetas negali paveržti to, ką individas sugeba atlikti pats; 2) iš mažesnių socialinių vienetų negali būti atimtos galimybės ir priemonės realizuoti tai, ką jie sugeba atlikti patys; didesni vienetai turi apriboti savo veiklą iki tų sričių, kuriose veikti mažesnės organizacijos neturi nei galios, nei sugebėjimų; 3) aukštesnio lygio socialiniai vienetai, o ypač valstybė, privalo gerbti hierarchinę įvairių socialinių asociacijų tvarką ir *padėti* žemesniems vienetais, kad jie geriau galėtų atlikti tai, ką patys sugeba⁶.

Pirmasis klasikinės organologinės visuomenės vizijos istorinis pavyzdys (Romos senatoriaus Menenijaus Agripas pasaka, kuria jis numalšino plebėjų sukilimą⁷) mus pasiekia iš V a. pr. Kristų. Iš dalies nebūtų klaida pradėti subsidiarumo principo sampratos istoriją skaičiuoti nuo šios datos, tačiau, kaip jau buvo minėta, subsidiarumo principas negalėjo būti suvoktas kaip problema ir suformuluotas kaip toks be moderniosios minties įtakos. Todėl teisingiau būtų principo raidos istoriją pradėti nuo XIX a. vidurio, kada jis ir buvo suformuluotas W. E. von Kettelerio kalbose bei raštuose.

Reikia pastebėti, kad C. Millon-Delsol – žymiausia mūsų laikų subsidiarumo principo tyrinėtoja - katalikų socialinės filosofijos, kurios pirmtakas yra W. E. von Ketteleris, specifiškumą išvelgia tame, jog valstybės pareigą kišti ji pagrindžia kitu principu negu lygybė. Tas principas yra *žmogaus orumo* idėja. Ši vertybė yra Bažnyčios socialinio mokymo šerdis. Laisvė ir lygybė atsiduria antrame plane. „Orumas teologijoje traktuojamas kaip ontologinė vertybė. Jis išsiskiria kūrėjo santykiuose su kūriniais – kilmės ir tikslingumo santykiuose. Žmogus yra orus, nes ateina iš Dievo ir grįžta pas Dievą – nors jo gyvenimas galbūt aiškiai ir neatspindi šio tikslingumo, jis vis tiek potencialiai yra nukreiptas į Dievą. [...] Be abejojimo, tokia racionalistinė visuomenė kaip mūsų gali nusišypsoti matydama, jog esminė visuomenės vertybė pagrįsta teologine paslaptimi. Tačiau galbūt būtent dėl to orumo vertybė lieka neatimama.“⁸ Katalikų subsidiarumo principo pagrindimas krikščioniška žmogaus asmens samprata šiame skyriuje bus aptartas kiek vėliau. Prieš tai svarbu išnagrinėti subsidiarumo principo idėją W. E. von Kettelerio darbuose bei apžvelgti jo raidos istoriją Bažnyčios socialiniame mokyme.

⁶ Leys, xiii-xiv.

⁷ Plg. ten pat, 1.

⁸ Chantal Millon-Delsol, *Lo stato della sussidiarietà*. Gorle: CEL, 1995, 120-121.

1.1.1. W. E. von Kettelerio pozicijos svarba

Modernios katalikiškos minties tradicijoje W. E. von Ketteleris pirmasis minėjo subsidiarumo principą. Jis pagrindė subsidiarumo principą filosofiškai, nors aiškiai ir nesuformulavo šio principo. Šis mąstytojas vienas iš pirmųjų prabilo apie „subsidiarumo teisę“. Nors neturime galimybės susipažinti su W. E. von Kettelerio, Mainzo vyskupo, raštais lietuvių kalba („Kettelers Schriften“), tačiau juos citavo J. Höffneris, kurio knyga išversta į lietuvių kalbą. Joje pateikiamas W. E. von Kettelerio subsidiarumo principo aprašymas ir kalbama, jog protas ir tiesa „suteikia tautai teisę pačiai vykdyti tai, ką ji gali padaryti savo namuose, savo bendruomenėje, savo tėvynėje. Tai, žinoma, neatitinka centralizuotos valstybės valdymo principo [...] Tada greitai baigtąsi daugvaldytė ir įstatymų produkavimas. Pvz., valstybė, šeimos atžvilgiu turinti tam tikra globojimo teisę tokiais atvejais, kai tėvai labai pažeidžia savo vaikų teises ir pareigas. Tačiau būtų negailestingas absoliutizmas tikra dvasios ir sielos vergija, jeigu valstybė piktnaudžiautų šia, norėčiau sakyti, *subsidiarumo teise* [išskirta mano – E. Š.]. Mano požiūris remiasi paprasta mintimi, kad kiekvienas individas pats vykdytų teises, kurias jis gali vykdyti. Valstybė man – ne mašina, bet gyvas organizmas su gyvomis dalimis, ir kiekviena jo dalis turi savo teisę, savo funkcija kurti laisvą gyvenimą. Tokios dalys man yra individas, šeima, bendruomenė ir t. t. Kiekvienas žemesnis narys juda savo sferoje ir mėgaujasi laisviausio apsisprendimo ir savivaldos teise. Tik ten, kur žemesnis šio organizmo narys daugiau nebeįstengia pats pasiekti savo tikslų arba užkirsti kelio jo tobulėjimui gresiančiam pavojui, už jį ima veikti aukštesnis narys.“⁹

W. E. von Kettelerio pozicija ypatingai svarbi, nes jis pagrįstai gali būti laikomas tuo mąstytoju, kuris pirmasis iškėlė subsidiarumo principo klausimą. W. E. von Kettelerio sociologinė ir etinė mintis išlaikė organologinę valstybės ir visuomenės viziją ir priderino ją prie jau įvykusių modernių pokyčių. Modernios transformacijos įsisąmoninimas ir pripažinimas yra esminis subsidiarumo principo atsiradimo elementas. Paties W. E. von Kettelerio mintyje šis įsisąmoninimas yra ypatingai ryškus. 1864 m. W. E. von Kettelerio požiūryje į dėl darbininkų skurdo problemą pastebimas pokytis. Iki tol šios problemos sprendimo jis tikėjosi iš Bažnyčios bei privačios iniciatyvos ir norėjo panaikinti kapitalizmą, o 1864 m. suprato, kad kapitalizmo sistemos raida negali būti sustabdyta, ir todėl valstybė turi imtis konkrečių socialinių-politinių priemonių darbininkų skurdo problemai spręsti. Šis Mainzo vyskupo minties lūžis atsispindi jo 1864 m. sausio

⁹ Joseph Höffner, *Krikščioniškasis socialinis mokymas*. Vilnius: Aidai, 1996, 53-54.

mėnesio laiške filosofui F. Lasalle'ui, kuriame jis pirmą kartą pripažįsta, jog socialinis klausimas yra taip pat ir ekonominis klausimas¹⁰.

W. E. von Ketteleris studijavo teisę bei politikos mokslus įvairiuose Vokietijos universitetuose ir kelis metus buvo valstybės tarnautoju. Jis atsistatydino iškilus konfliktui dėl valstybės ir Bažnyčios santykių Prūsijoje. Tuomet jis ėmėsi teologijos studijų, 1844 m. buvo išventintas ir kunigavo iki 1850 m., kai buvo paskirtas Mainzo vyskupu ir tapo viena iš ryškiausių figūrų Vokietijos bažnytinėje hierarchijoje¹¹.

A. Leysas, aptardamas W. E. von Kettelerio socialinio teisingumo sampratą, rašo: „[...] laisvė yra pastovi ir esminė tema Kettelerio gyvenime ir darbe: žmogaus kaip tokio laisvė ir asociacijų laisvė, ypačiai Bažnyčios.“¹² W. E. von Ketteleriui laisvė nėra nepriklausomas suverenumas. Tai, ką žmogus gali padaryti pats, turi savo ribas, o tai reiškia, kad nepakanka vien gerbti neliečiamas kitų teises. Čia į žmogaus laisvę yra žvelgiama per santykį, todėl ne ką mažiau svarbi tampa ir asociacijų laisvė. „Ketteleris aiškiai pasakė, kad jo pozicija skiriasi nuo liberalios nuomonės, kuri laikėsi principo, kad kiekvienas žmogus gali pasitikėti tik savimi, kadangi būtinybė priklausyti nuo kitų žemina jo savigarbą. [...] Jis nenorėjo matyti žmogaus kaip abstraktaus individo, bet žvelgė į jį daugiaformių asociacijų terpėje, kurios suteikia žmogui galimybę realizuoti jo religinius, moralinius, politinius, ekonominius ir bet kokius kitus interesus. Absoliuti, individualistinė laisvė be galimybės vienyti su kitais, kad apginti šiuos interesus, visiškai nėra laisvė.“¹³

Mainzo vyskupas taip pat buvo prieš valstybės absoliutizmą. Valstybė, anot jo, vaidina svarbų, bet antraeilį vaidmenį. Pagal W. E. von Kettelerį, pirmoji ir svarbiausioji valstybės užduotis yra užtikrinti teisingumą remiantis teismo organų (kurie turi būti prieinami visiems) sistema bei įstatymų leidyba. Antroji valstybės užduotis yra paremti laikinuosius ir nematerialiuosius žmonių interesus nepažeidžiant jų savivaldos (vok. *Selbstverwaltung*). Trečioji užduotis yra pačios valstybės atstovavimas tarptautinėje politikoje.

W. E. von Ketteleris pristatė subsidiarumo principo formuluotę kalbėdamas Frankfurto Nacionaliniame susirinkime (1848 m. rugsėjo 18 d.) bei veikale „Laisvė, valdžia ir Bažnyčia“ (1862 m.). Jo kalboje Frankfurte iškelta pagrindinė problema – kas atsakingas už švietimą, kurį gauna žmonės? W. E. von Ketteleris pateikė kaip principą teiginį, kad tėvai turi neliečiamą teisę nuspręsti, kaip jų vaikai bus auginami ir auklėjami. Valstybė, kuri turi pripažinti pilną religijos ir sąžinės laisvę, neturi jokios kitos teisės kaip tik reikalauti iš piliečių tam tikro išsilavinimo standarto ir, kad tėvai tai suteiktų savo vaikams. W. E. von Ketteler'is rėmėsi principu, kad kiekvienam asmeniui turi būti leista naudotis savo teisėmis, jei jis yra pajėgus tai daryti. Valstybę jis apibūdino kaip „gyvą

¹⁰ Plg. Kees van Kersbergen, *Social Capitalism: A Study of Christian Democracy and the Welfare State*. London: Routledge, 1995, 216.

¹¹ Leys, 26.

¹² Ten pat, 28.

¹³ Ten pat, 29.

organizmą“, o ne kaip „mašiną“. Tokiu būdu prieita išvada, jog valstybinės mokyklos turėtų būti savivaldybių (vietinės valdžios) jurisdikcijoje, nes taip geriau garantuojama minėtoji tėvų teisė rūpintis savo vaikų švietimu.

Taigi, W. E. von Kettelerio asmeninės laisvės akcentavimas, įvairių asociacijų laisvės ir savivaldos gynimas, jo idėjos apie valstybės funkcionavimą – visa tai yra tikras ir vieningas subsidiarumo principo turinio išdėstymas.

1.1.2. Subsidiarumo principo raida Bažnyčios socialiniame mokyme

Popiežius Leonas XIII buvo W. E. von Kettelerio pasekėjas socialinių klausimų srityje. Tai atsispindėjo jo pirmojoje socialinėje enciklikoje „*Rerum novarum*“, nors subsidiarumo principas joje ir neminimas. Popiežius, aptardamas valstybės ir šeimos santykius, rašo: „Būtų didelė ir pavojinga klaida norėti, kad civilinė valdžia savo nuožiūra tvarkytų šeimų vidaus reikalus. Žinoma, jei kuri nors šeima atsitiktinai atsidurtų sunkioje ir be išėties būklėje, iš kurios ji pati jokių būdų nepajėgtų išsivaduoti, taisyklė būtų visai teisinga, jei valstybė padėtų tą sunkenybę pašalinti, nes šeima juk yra valstybės dalis. [...] Tiek toli tegali eiti valstybė. Peržengti šias ribas neleidžia prigimtis.“¹⁴

Subsidiarumo principas daugiau paplito ir tapo žinomas tik XX a. pradžioje. Šis faktas dar kartą patvirtina teiginį, jog subsidiarumo principas galėjo būti keliamas kaip problema tik modernioje epochoje, nes XX a. pradžios įvykiai atskleidė pagrindinius modernizmo prieštaravimus. Tikriausiai dėl šios priežasties subsidiarumo principas yra dažniausiai kildinamas ne iš W. E. von Kettelerio raštų ar iš enciklikos „*Rerum novarum*“, bet iš popiežiaus Pijus XI enciklikos „*Quadragesimo anno*“. Enciklikos §79 ir §80 subsidiarumo principo formuluotė įgauna aiškia formą: „Nors ir teisybė, ir istorija tai aiškiai rodo, kad dėl socialinio gyvenimo pasikeitimų daug dalykų, kurių kadaise tikėtasi iš mažesnio masto organizacijų, šiandien galima laukti tik iš didelių organizacijų, bet socialinėje filosofijoje lieka nepakeistas ir tvirtas tas pamatinis principas, kuris negali būti nei susilpnintas, nei pakeistas: būtent, kaip nevalia iš atskirų žmonių atimti ir tai pavesti visuomenei, ką atskiri žmonės gali savo iniciatyva bei savo pastangomis padaryti, taip lygiai neteisinga visa tai, ką mažesnės draugijos pačios pajėgia atlikti, pavesti didesnėms bei aukštesnėms draugijoms; tai reikėtų daryti nuostolius ir griauti socialinę tvarką. Bet kuri intervencija socialinėje srityje iš savo prigimties privalo ne naikinti juos ar paglemžti, bet teikti pagalbą (lot. *subsidium affere*).“¹⁵

¹⁴ Vincentas Brizgys (sud.), *Paskutiniųjų popiežių enciklikų ir p. Pijaus XII kalbų rinkinys svarbesniais žmonijos viešojo gyvenimo klausimais*. Roma: LUX, 1949, 173.

¹⁵ Brizgys, 283.

Antroje formulotės pastraipoje pažymima, jog ypatingai valstybė turi atsižvelgti į tai, kas pasakyta ir principui suteikiamas pavadinimas: „*subsidiarii officii principium*“ – *paramos teikimo principas*. „Quadragesimo anno“ enciklikoje subsidiarumo principas apibrėžiamas taip: visuomenė yra nukreipta į atskirą asmenį, svarbiausia yra jo raida, tačiau asmuo gali tikėtis pagalbos iš didesnių ar mažesnių organizacijų. Per šias organizacijas žmogus taip pat turi prisidėti prie socialinės paramos kitiems žmonėms.

Enciklikoje „Quadragesimo anno“ suformuluotas subsidiarumo principas vėlesniuose popiežių socialiniuose dokumentuose buvo aiškinamas bei interpretuojamas, siejant jį su įvairiomis aktualiomis temomis. Vėliau Popiežiai Pijus XII ir Jonas XXIII aiškiai pritardami citavo Pijaus XI suformuluotąjį principą. Jonas XXIII išplėtė subsidiarumo principo taikymą ir enciklikoje „*Pacem in terris*“ teigė, kad jis taikytinas ir tarptautiniame lygyje: „Tas pats subsidiarumo principas, kuris reguliuoja santykius tarp viešosios valdžios ir individų, šeimų ir tarpinių organizacijų vienoje valstybėje, turi būti taikomas santykiams tarp pasaulio bedruomenės viešosios valdžios ir kiekvienos politinės bendruomenės viešųjų valdžių. Speciali šios universalios valdžios funkcija turi būti ekonominių, socialinių, politinių ir kultūrinių problemų, kurios įtakoja universalių bendrąjį gerį, vertinimas ir sprendimas. Tai problemos, kurios dėl jų nepaprastos svarbos, masto ir skubumo, turi būti laikomos per sunkiomis, idant jas galėtų sėkmingai išspręsti atskirų valstybių vadovai. Tačiau į universalios valdžios pareigą neįeina apriboti individualių valstybių veiklos sferą arba pretenduoti į kokią nors jų funkciją. Priešingai – jos pagrindinis tikslas yra sukurti tokias pasaulines sąlygas, kurios padėtų kiekvienos tautos viešajai valdžiai, jos piliečiams ir tarpinėms grupėms vykdyti savas užduotis, atlikti savo pareigas ir saugiau reikalauti savo teisių apgynimo.“¹⁶

Subsidiarumo principo taikymas ekonomikoje buvo apibrėžtas 1986 m. JAV vyskupų pastoraciniame laiške „*Ekonominis teisingumas visiems*“: „Šis [subsidiarumo – *mano* E. Š.] principas konstatuoja, kad valstybė, siekdama apginti pamatinį teisingumą, turėtų imtis tik tų iniciatyvų, kurios viršija individų ar privačių grupių sugebėjimus veikiant atskirai. Valstybė turėtų ne pakeisti ar sunaikinti mažesnes bendrijas bei individualią iniciatyvą, o padėti jiems veiksmingiau prisidėti prie socialinės gerovės ir papildyti juos, kai teisingumo reikalavimai viršija jų sugebėjimus. [...] Tinkamas valstybės įsikišimas yra tas, kuris tikrai ‚padeda‘ kitoms socialinėms grupėms prisidėti prie bendrojo gėrio nukreipdamas, ragindamas, sulaikydamas bei reguliuodamas ekonominę veiklą pagal tai, kas reikalinga ir būtina tam laikui.“¹⁷

Jonas Paulius II savo 1991 m. enciklikoje „*Centesimus annus*“ pakartojo, jog subsidiarumo principas yra svarbus kaip kelrodė norma, ypač svarstant centralizuotos valstybės biurokratijos

¹⁶ John XXIII, *Encyclical PACEM IN TERRIS*. Roma, 1963, §140, §141.
<http://www.vatican.va/holy_father/john_xxiii/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_11041963_pacem_en.html>
[Žiūrėta 2008 05 19].

¹⁷ U. S. Catholic Bishops, *Pastoral Letter ECONOMIC JUSTICE FOR ALL*. b. v., 1986, §124.
<http://www.osjspm.org/economic_justice_for_all.aspx> [Žiūrėta 2008 05 19].

apimtis bei sritis. „Katalikų Bažnyčios Katekizmas“ (§1885) taipogi pažymi, jog „[subsidiarumo – *mano E. Š.]* principas yra priešingas bet kurioms kolektyvizmo formoms. Jis užbrėžia ribas valstybės kišimuisi; jo tikslas – darnus santykis tarp individo ir visuomenės; jis siekia sukurti tikrą tarptautinę tvarką.“¹⁸

Taigi, dabartiniame katalikų socialiniame mokyme subsidiarumo principas vis dažiau taikomas ne tik įvairiems nacionalinės politikos lygmenims, bet taip pat santykiuose tarp atskirų nacionalinių valstybių bei globalinių institucijų. Įvairios popiežių Pauliaus VI ir Jono Pauliaus II nuorodos į subsidiarumo principą pabrėžia sąveiką tarp teisėtos valstybių autonomijos ir atitinkamų tos autonomijos ribų, kurias nubrėžia globalinis disbalansas bei būtinybė spręsti konfliktus¹⁹. Tačiau, kaip pabrėžia J. Beyeris, subsidiarumo principas pirmiausia yra ne decentralizacijos principas, bet reiškia pagarbą žmogaus asmeniui, jo galimybėms ir veiklai²⁰. „Kai Paulius VI 1967 metais pareiškė, jog ‚socialinis klausimas dabar tapo globaliu‘ (‚Populorum progressio‘, §3), jis paskelbė atnaujintą popiežišką perspektyvą dėl platesnės subsidiarumo interpretacijos. Anot Jono Pauliaus II, dažnas globalaus solidarumo temos svarstymas tuo pačiu reiškia globalių institucijų poreikį, kurios reguliuotų socialinius santykius, dabar jau peržiangiančius valstybės ribas, o ši vis labiau globalizuota būklė šaukiasi atnaujinto subsidiarumo principo taikymo.“²¹

Neseniai Vatikane pristatytas „Socialinio Bažnyčios mokymo kompendiumas“ tęsia tą pačią subsidiarumo principo tradiciją ir teigia, kad „politinė valdžia, vykdoma tarptautinės bendruomenės rėmuose, turi būti reguliuojama teisės, nukreipta į bendrąjį gerį ir besilaikanti subsidiarumo principo.“²² Ir dabartinis popiežius Benediktas XVI savo enciklikoje „Deus caritas est“ dar kartą patvirtina, kad ši subsidiarumo principo interpretacija, pirmą kartą išdėstyta W. E. von Kettelerio darbuose, tinka ir mūsų laikams: „Reikalinga ne viską reglamentuojanti ir valdanti valstybė, bet valstybė, kuri, vadovaudamasi subsidiarumo principu, dosniai pripažintų ir skatintų iniciatyvas, kylančias iš įvairių socialinių jėgų ir jungiančias spontaniškumą su artumu pagalbos reikalingiems žmonėms.“²³

Dera atkreipti dėmesį į tai, kad subsidiarumo principas Bažnyčios socialiniame mokyme pirmiausia suformuluotas pabrėžiant valstybės kišimosi į tam tikras situacijas svarbą (Leono XIII enciklika „Rerum novarum“), o po to principas buvo toliau plėtojamas, ir imta pabrėžti, kad ne bet koks valstybės kišimasis yra priimtinas. Panaši (nors tas panašumas vien išorinis) subsidiarumo principo plėtojimo tendencija iš pirmo žvilgsnio pastebima ir Europos Sąjungos dokumentuose, kur

¹⁸ *Katalikų Bažnyčios Katekizmas*. Kaunas: LKB Tarpdiecezinė Katechetikos Komisijos leidykla, 1996, 395.

¹⁹ Berard L. Marthaler (sud.), *New Catholic Encyclopedia*, vol. 13. Washington, D.C: Thomson Gale, 2003, 568.

²⁰ Leys, 114.

²¹ *New Catholic Encyclopedia*, 568-569.

²² PONTIFICIO CONSIGLIO DELLA GIUSTIZIA E PACE. *Compendio della dottrina sociale della Chiesa*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2004, §441, 240.

²³ Benediktas XVI, *Enciklika DEUS CARITAS EST*. Kaunas, 2006, §28.

<http://www.lcn.lt/b_dokumentai/enciklikos/deus-caritas-est.html> [Žiūrėta 2008 05 19].

šis principas minimas. Socialinio Bažnyčios mokymo kompendiume apibendrinamos šios dvi subsidiarumo principo prasmės: „Subsidiarumas, nusakomas teigiama prasme, t. y. kaip ekonominė, institucinė, teisinė parama mažesniems socialiniams vienetams, turi visą eilę atitikmenų su neigiamomis implikacijomis, kurios reikalauja, kad valstybė susilaikytų nuo veiksmų, kurie iš esmės susiaurintų gyvybinį mažesniųjų ir esminių visuomenės ląstelių plotą. Jų iniciatyva, laisvė ir atsakomybė negali būti išgyvendintos.“²⁴

Katalikų socialinėje filosofijoje subsidiarumo principas yra įtaustas į kitų tiesų tinklą, sudarančių visumą. Todėl svarbu pabrėžti, jog katalikų socialiniame mokyme subsidiarumo principas visada yra *solidarumo* principo paaiškinimas, *būtinai* su juo susijęs. Solidarumo principas konstatuoja, jog įvairios visuomenės turi tarnauti asmeniui ir įvairioms socialinėms grupėms bei suteikti jiems *pagalbą*. Subsidiarumo principas paaiškina, kaip ši pagalba turi būti teikiama, kad būtų siekiama bendrojo gėrio (lot. *bonum comune*)., Bendrasis gėris geriau įgyvendinamas per socialinių grupių gausą, išlaikant ir stiprinant *pliuralistinį* socialinį audinį, nes to reikalauja asmens tikslų daugybė. Tačiau šių grupių tinklą reikia suprasti ne kaip *visumą*, kurioje santykiai tarp dalių yra tokie, kaip tarp fizinio organizmo narių, o kaip tarpusavyje susijusių autonominių bendradarbiaujančių socialinių subjektų, turinčių skirtingas *prigimtis* ir *kompetencijas*, aibę. Subsidiarumo principo pagrindimas glūdi socialumo ir solidarumo dinamikoje, esančioje kiekviename žmoguje, bei skatina jį bendradarbiauti su kitais siekiant žmogiškųjų gėrybių²⁵. Taigi, analizuojant subsidiarumo principą katalikų socialinėje filosofijoje, kartu reikia nagrinėti ir bendrojo gėrio, solidarumo ir, svarbiausia, žmogaus asmens sampratą.

1.2. Subsidiarumo principo samprata katalikų socialinėje filosofijoje

Bažnyčios socialinio mokymo kompendiume teigiama, kad *žmogaus asmens orumo, bendrojo gėrio, subsidiarumo* ir *solidarumo* principai yra nesikeičiantys socialinio Bažnyčios mokymo principai²⁶. Tą patį galima pasakyti ir apie visą katalikų socialinę filosofiją. Šie principai gimsta ir yra vystomi krikščioniškos antropologijos tiesoms sąveikaujant su įvairiomis visuomenės gyvenimo problemomis. Taigi jų pagrindimas gilinamas stengiantis atsiliiepti į konkretaus laikotarpio poreikius bei socialinio gyvenimo sąlygas. „Šie principai yra visuotinio ir fundamentalaus pobūdžio, kadangi jie susiję su visa socialine tikrove.“²⁷ Kitaip sakant, jie galioja nuolat ir visiems.

²⁴ PONTIFICIO CONSIGLIO DELLA GIUSTIZIA E PACE. *Compendio della dottrina sociale della Chiesa*. §186, 101.

²⁵ Plg. Mario Toso, *Umanesimo sociale. Viaggio nella dottrina sociale della Chiesa e dintorni*. Roma: LAS, 2002, 84.

²⁶ PONTIFICIO CONSIGLIO DELLA GIUSTIZIA E PACE. *Compendio della dottrina sociale della Chiesa*, §160-161, 87.

²⁷ PONTIFICIO CONSIGLIO DELLA GIUSTIZIA E PACE. *Compendio della dottrina sociale della Chiesa*, §160-161, 87.

Pagrindiniai katalikų socialinės filosofijos principai yra grindžiami krikščioniškos antropologijos prielaidomis, todėl norint suvokti katalikų subsidiarumo principo pagrindą, reikia gilintis į žmogaus asmens sampratą. Katalikų socialinei filosofijai būdinga personalistinė perspektyva, kuri priešpastatoma liberalaus individualizmo prielaidoms. Pastarąjį J. Maritainas interpretavo kaip grynai materialią sąvoką, į kurią neįtrauktas socialinis ir dvasinis žmogaus matmuo²⁸. R. E. M. Irvingas, aiškindamas Krikščionių demokratų partijų politinę teoriją, rašė: „Personalizmo esmė yra tai, kad jis pabrėžia *visų* žmogaus asmenybės matmenų raidą – socialinę ir individualią, dvasinę ir materialią.“²⁹ Todėl galime kalbėti apie žmogiškų tikslų daugybę, kurią atitinka organizacijų įvairovė, galinti padėti žmogui siekti visapusiško tobulumo. Šių tarpinių organizacijų svarba bus aptarta vėliau.

Šios *asmens pirmenybės* visuomenėje bei *subsidiarumo principo* pagrindas – žmogaus individuali ir subsistencinė autonomija. Ši autonomija kildinama iš asmens kaip *dvasinės būtybės* sampratos. Asmuo yra *protingas* ir *laisvas*. Asmuo yra ir kūnas, ir daugiau negu kūnas, t. y. jį transcenduoja. Lygiai taip asmuo, dėka savo *transcendentinės* dvasios, visada yra daugiau negu visuomenė. Todėl visuomenė neegzistuoja be asmenų, ji negali sukurti jų kaip žmonių – dvasinių esybių, galinčių laisvai spręsti, priimti atsakomybę blogio ir gėrio akivaizdoje, save determinuoti ir atsiverti kitam asmeniui. Tas atsivėrimas kitam asmeniui, buvimas santykiyje su kitu asmeniu taip pat priklauso asmens esmei, tuo ir besiskiriančiai nuo individo sampratos. Asmuo iš esmės yra būtybė *santykiyje* su kitu asmeniu (žmogumi ar Dievu) pažinime, bendravime ir meilėje. Apibendrinant galima teigti, kad pagal krikščionišką sampratą „asmuo – Dievo atvaizdas, vienija savo kūniškumą ir dvasinę prigimtį, individualumą ir socialumą, laisvę ir atsakomybę, niekam nepavaldų orumą ir unikalumą. Kartu ir netobulumą, dvilypumą ir baigtinumą. Visos žmogaus egzistencinės savybės ir įpareigoja valstybę subsidiarumui.“³⁰

Asmens santykis su kitais – tai tas esminis jo bruožas, be kurio nebūtų galima suprasti subsidiarumo principo. Kaip teigiama Popiežiškosios socialinių mokslų akademijos (PASS) dalyvių 2008 m. plenarinės sesijos įvadiniame dokumente, šis nesuinteresuotas santykis yra būtina prielaida teisingam subsidiarumo ir solidarumo principų praktiniam įgyvendinimui. Dėl šios priežasties renginyje ypatingas dėmesys skirtas nesuinteresuotam abipusiškumui (it. *reciprocità*). Absoliutus nesuinteresuotumas yra svarbus tuo, kad „kai kurios sąvokos, iš pažiūros panašios į abipusiškumo sąvoką ar ją pakeičiančios, iš tikrųjų veda [...] link rinkos arba galios santykių.“³¹ Autentiškas

²⁸ Plg. Jacques Maritain, *The Person and the Common Good*. Notre Dame: Notre Dame University Press, 1972, 38.

²⁹ Ronald E. M. Irving, *The Christian Democratic Parties of Western Europe*. London: George Allen & Unwin, 1979, 31.

³⁰ Manfred Spieker, „Subsidiarumo principas. Antropologinės prielaidos ir politiniai siekiai“. *Tėvynės sargas*, 2-3, 1995 m., 43.

³¹ THE PONTIFICAL ACADEMY OF SOCIAL SCIENCES, „Pursuing the Common Good: How Solidarity and Subsidiarity Can Work Together“. *Draft Booklet of XIV Plenary Session*. 2-6 May, 2008, 11. <http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdscien/2008/BOOKLET_05.pdf> [Žiūrėta 2008 05 19].

abipusiškumas nėra grįstas santykiu „do ut des“, bet yra susijęs su dovanojimu. „Abipusiškumas gali būti *solidarumą* ir *subsidiarumą* jungiantis žiedas tik tokiu atveju, jei jis išlaiko ryšį su laisvu dovanojimu, kuris grindžiamas afektu, susidomėjimu bei dalyvavimu kitų gyvenime ir jų gerovės kūrime.“³²

Šis natūralus ir spontaniškas asmens socialumas reiškiasi tose srityse, kurios eina pirma politinio-socialinio matmens. „Krikščioniškoje antropologijoje asmuo iš prigimties yra pašauktas socialumui, ir visuomenė yra tai, kas kyla iš laivo asmenų bendravimo ir organizavimosi: nėra asmens, jei tuo pačiu nėra santykio intencionalumo, o taipogi nėra visuomenės be asmenų.“³³ Ši vizija dažnai vadinama „bendruomenišku personalizmu“ (angl. *communitarian personalism*), pagal kurį žmonės, suvokiami kaip asmenys, ir visuomenė, suvokiama kaip asmenų bendrija, visuomet traktuojami kartu ir negali būti atskirti net konceptualiai³⁴. Tai reiškia, kad individai į didelius socialinius vienetus yra įtraukiami ne tiesiogiai, bet per tarpines organizacijas. Tačiau asmuo kartu yra ir dvasia. Jis reiškiasi socialinėje srityje, tačiau kartu nėra į ją redukuojamas. Tai ypač pabrėžtina dėl to, kad „istorijos bėgyje visuomenė dažnai buvo interpretuojama kaip autonominė realybė, viršijanti asmenį ir tam tikro *totalumo* dėka yra linkusi susiurbti į save asociacijų formų daugybę, kurioje reiškiasi kuriantis asmens laisvė.“³⁵ Tai galima pasakyti ir apie „realųjį socializmą“, kurį nagrinėjo popiežius Jonas Paulius II enciklikoje „Centesimus annus“³⁶. Jis teigė, kad pagrindinė „realiojo socializmo“ visuomenės vizijos klaida buvo antropologinė, t. y., kad visa jo padaryta žala kilo iš asmens transcendentinio matmens paneigimo. Tad katalikų socialinėje filosofijoje dažnai prabylama apie tarpinių organizacijų (it. *corpi intermedi*), o kartu ir subsidiarumo principo svarbą. Joje nuolat pabrėžiama asmens pirmenybė prieš visuomenę, kylanti iš fakto, kad jo dvasia visada visuomenę transcenduoja, ir visuomenės prieš valstybę, atmetant dichotominę individo-valstybės prielaidą. Kitaip tariant, autentiškas subsidiarumo principas reikalauja pripažinti socialinį subjektyvumą. „Iš žmogaus prigimties kyla dvigubas subjektyvumas: iš jo individualumo kyla individualus subjektyvumas, o iš jo socialinės prigimties – socialinis subjektyvumas. Socialinis subjektyvumas pripažįstamas tik tada, jei pripažįstami socialiniai subjektai.“³⁷ Popiežius Jonas

³² THE PONTIFICAL ACADEMY OF SOCIAL SCIENCES, „Pursuing the Common Good: How Solidarity and Subsidiarity Can Work Together“, 11.

³³ Angelo Scola, „Antropologia cristiana.“ Kn. Edmond Malinvaud ir Mary Ann Glendon (sud.), *Conceptualization of the Person in Social Sciences. The Proceedings of the Eleventh Plenary Session of the Pontifical Academy of Social Sciences, 18-22 November 2005*. Vatican City: The Pontifical Academy of Social Sciences, 2006, 17.

<[http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdscien/2006/Acta%2011_PASS/Acta11\(2_of_4\).pdf](http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdscien/2006/Acta%2011_PASS/Acta11(2_of_4).pdf)> [Žiūrėta 2008 05 19].

³⁴ Plg. Stephen V. Monsma, „The Relevance of Solidarity and Subsidiarity to Reformed Social and Political Thought“, Pranešimas konferencijoje „*The International Society for the Study of Reformed Communities*“, Princeton, NJ, 9-12 July, 2006, 3. <http://www.calvin.edu/henry/ISSRC/Conferences/Papers/monsma06.pdf> [Žiūrėta 2008 05 19].

³⁵ Scola, 18.

³⁶ Jonas Paulius II, *Enciklika CENTESIMUS ANNUS*. Kaunas, 1991, §13.

<http://www.lcn.lt/b_dokumentai/enciklikos/centesimus-annus.html> [Žiūrėta 2008 05 19].

³⁷ Pier Luigi Zampetti, „A New Model for the Role of the Family in the State“, Kn. Edmond Malinvaud (sud.), *Intergenerational Solidarity. The Proceedings of the Eleventh Plenary Session of the Pontifical Academy of Social*

Paulius II tą pačią idėją išsakė enciklikoje „Centesimus annus“: „Iš krikščioniškosios asmens koncepcijos būtinai išplaukia tam tikros visuomenės vizija. Pagal ‚Rerum novarum‘ ir visą socialinį Bažnyčios mokymą, socialinę žmogaus prigimtį išreiškia ne tik valstybė, bet ir įvairios tarpinės grupės, pradedant šeima ir baigiant ekonominėmis, visuomeninėmis, politinėmis ir kultūrinėmis bendrijomis, kurios, kaip tos pačios žmogaus prigimties išraiška, turi – visuomet bendro gėrio rėmuose – savo autonomiją. Šitai pavadinau visuomenės ‚subjektyvumu‘, kurį drauge su individo subjektyvumu sunaikino ‚realusis socializmas.‘“³⁸

Taigi ši asmens pirmenybė ir jo socialinė prigimtis iš bendruomenių reikalauja, kad jos siektų vienintelio tikslo – teikti pagalbą (lot. *subsidiūm*) atskiriems individams, sukurdamos būtinas sąlygas jų savirealizacijai, už kurią jie patys yra atsakingi. „Taip vadinamos ‚didesnės‘ ar ‚aukštesnės‘ socialinės organizacijos irgi egzistuoja tam, kad atliktų ‚subsidiarią‘ funkciją taip vadinamų ‚mažesnių‘ ar ‚žemesnių‘ organizacijų atžvilgiu.“³⁹ Iš asmens transcendencijos ir prigimtinio buvimo santykiyje su kitais seka tai, kad asociacijų, įvairių grupių, bendruomenių ir kitų žemesnio lygmens organizacijų teisė egzistuoti kyla iš jų pačių, ji nėra deleguojama valstybės. Čia negalime kalbėti apie pasidalinimą kompetencijos ir valdžios sferomis, nes nėra taip, jog žemesnio lygmens organizacijos egzistuoja todėl, kad valstybė suteikė joms įgaliojimus, atidavė dalį savo valdžios. Kaip teigia S. V. Monsma, „visos organizacinės formos turi savo vidinę vertę ir savo objektyvius tikslus, aukštesnis lygmuo nepadaro žemesniojo nereikalingu; jis jo negali nei panaikinti, nei perimti jo funkcijų ar tikslų.“⁴⁰ Nepaisant to, kad subsidiarumo principas grindžiamas asmens metafizika ir galioja bet kurio tipo visuomenei, tačiau jis yra formalaus pobūdžio ir turi būti konkrečiai apibrėžtas ir pritaikytas kiekvienam specifiniam atvejui ir atspindėti istorines to laikmečio aplinkybes.

1.3. Pirmosios dalies išvados

Subsidiarumo principas buvo suformuluotas katalikų socialinėje filosofijoje XIX a. viduryje. Filosofinį pagrindą jam padėjo W. E. von Ketteleris.

Katalikų subsidiarumo principas grindžiamas krikščioniškos antropologijos (personalizmo) prielaidomis. Jų esmė – asmens kaip individualios ir subsistencinės autonomijos. Ši autonomija

Sciences, 8-13 April 2002. Vatican City: The Pontifical Academy of Social Sciences, 2002, 87.

<[http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdscien/documents/acta8-\(2of3\).pdf](http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdscien/documents/acta8-(2of3).pdf)> [Žiūrėta 2008 05 19].

³⁸ Jonas Paulius II, *Enciklika CENTESIMUS ANNUS*, §13.

³⁹ Giorgio Feliciani, „Il principio della sussidiarietà nella dottrina sociale della Chiesa.“ Roma, 2004.

<<http://www.santamelania.it/approf/2005/papers/feliciani/sussidiarieta.htm>> [Žiūrėta 2008 05 19].

⁴⁰ Monsma, 4.

kildinama iš asmens kaip *dvasinės būtybės* sampratos. Asmuo yra *protingas* ir *laisvas*. Būdamas kūnas asmuo kartu yra daugiau negu kūnas, t. y. jį transcenduoja.

Kitas ne mažiau svarbus asmens ontologijos aspektas yra jo buvimas santykyje su kitais. Asmuo iš esmės yra būtybė *santykije* su kitu asmeniu (žmogumi ar Dievu) pažinime, bendravime ir meilėje. Be šio esminio asmens bruožo būtų neįmanoma suprasti katalikiško subsidiarumo principo.

Subsidiarumo principas katalikų socialinėje filosofijoje yra suformuluotas gana tiksliai ir nepasiduoda subjektyvioms interpretacijoms. Jis grindžiamas aiškiai apibrėžtomis krikščioniškos antropologijos ir organologinės visuomenės vizijos prielaidomis bei yra įtaustas į kitų katalikų socialinės filosofijos tiesų, tokių kaip solidarumas ir bendrasis gėris, tinklą. Toks subsidiarumo principo grindimas būtinai suponuoja atvirumą transcendencijai, o pats subsidiarumo principas gali būti praktiškai įgyvendinamas tik tada, kai jis yra grindžiamas transcendentine ontologija. Subsidiarumo principas kartu su kitais katalikų socialinės filosofijos principais turi būti vertinami atsižvelgiant į jų vieningumą, santykį ir artikuliaciją.

2. Subsidiarumo principas ES dokumentuose

Šios dalies tikslas – aptarti ES subsidiarumo principo idėją ES dokumentuose. Kaip minėta darbo įvade, ES subsidiarumo principo prasmė geriausiai atsiskleidžia analizuojant jo (bei jo papildymų) įtraukimo į ES teisinę bazę motyvus bei principo taikymą, nes ES sutartyse ir protokoluose pateikiamas tik procedūrinis subsidiarumo principo apibrėžimas.

Šioje dalyje nebus analizuojama Nicos sutartis, kadangi joje nebuvo jokių pakeitimų, susijusių su ES subsidiarumo principu. Jis paminėtas tik sutarties deklaraciniuose prieduose kaip klausimas, kurį reikėtų svarstyti ateityje. Pakeitimų atsirado neratifikuotoje Sutartyje dėl Konstitucijos Europai bei 2007 m. gruodį pasirašytoje ir visų valstybių narių ratifikavimo „laukiančioje“ Lisabonos sutartyje. Pastarosios sutartys pasirinktos aptarti kartu dėl dviejų priežasčių. Pirmą, pakeitimų, susijusių su subsidiarumo principu Lisabonos sutartyje negalėtume suprasti, jei nenagrinėtume Europos Konvento metu vykusių diskusijų. Antra, subsidiarumo nuostatų papildymai abiejose sutartyse yra tie patys (išskyrus kai kurias neesmines smulkmenas).

2.1. Subsidiarumo principo patekimo į ES dokumentus aplinkybės

Subsidiarumo principas pasirodo ES dokumentuose tik XX a. aštuntajame dešimtmetyje kaip pusiausvyros tarp viršvalstybininkų ir tarpvalstybininkų palaikymo priemonė. Dichotomija tarp šių dviejų Europos integracijos vizijų ypatingai išryškėjo po to, kai 1969 m. atsistatydino Prancūzijos prezidentas Š. de Golis, kurio politikos dėka Europoje prasidėjo naujas, tarpvyriausybiniis, integracijos periodas. Nepaisant to, viršvalstybinių institucijų rėmėjai federalistai ir toliau aktyviai veikė. Būtent jų pastangomis subsidiarumo principas pateko į ES dokumentus. Federalistai (L. Tindemansas, A. Spinelis, J. Delorsas) nuosekliai priešinosi valstybių narių suverenumo stiprinimui bei klasikiniam tarpvyriausybiniam centralizmui. Europos Komisijos prezidentas federalistas W. Hallsteinas palankiai žiūrėjo į Europos viršnacionalinių institucijų stiprinimą, o Belgijos ministras pirmininkas L. Tindemansas 1974 m. pirmajame Europos Vadovų Tarybos susitikime ragino tęsti Europos integraciją laikantis federalizmo principus, siūlė įkurti Europos Parlamentą, kurį sudarytų dveji rūmai. L. Tindemansas taip pat pasisakė už „federalistinio subsidiarumo principo taikymą vietoje suverenumo principo“⁴¹.

Subsidiarumo principo sąvoka pirmą kartą įtraukta į ES formalius teisinius dokumentus 1975 m. birželį tuometinio Europos Komisijos vadovo A. Spinelio dėka. Tuo metu buvo kuriama

⁴¹ Éva Bóka, „The Idea of Subsidiarity in the European Federalist Thought.“ Budapest, 2005, 25. <<http://www.ivan-herman.net/Eva/Past/Szubszidiaritaswpaper.pdf>> [Žiūrėta 2008 05 19].

ataskaita, kurią paruošti L. Tindemansui pavedė minėtoji 1974 m. Europos Vadovų Taryba. Jis turėjo išsiaiškinti, kaip gali būti vartojamas terminas „Europos Sąjunga“. Komisijos indėlis į šio dokumento ruošimą – tai 1975 m. birželio 25 d. „Komisijos ataskaita apie Europos Sąjungą“⁴². Komisija pasiūlė, kad naujoji sutartis numatytų „Europos Sąjungos“ įsteigimą. Jame toliau rašoma: „Europos Sąjunga yra ne tam, kad pagimdyti centralizuotą supervalstybę. Tokiu būdu ir pagal *principe de subsidiarité* Sąjunga bus atsakinga tik už tuos reikalus, su kuriais valstybės narės nebegali pačios susitvarkyti efektyviai. [...] Žinoma, priimant sprendimus dėl Sąjungos kompetencijos, *principe de subsidiarité* taikymas bus apribojamas atsižvelgiant į tai, jog Sąjungai turi būti suteikta pakankamai plati kompetencija, idant būtų užtikrinta jos sanglauda.“⁴³ Komisija, savo pasiūlymuose taikydama subsidiarumo principą, šiame dokumente bandė išsklaidyti kai kurių valstybių narių įtarimus dėl siūlomo projekto⁴⁴ bei baimes, kad ES iš esmės sumažins likusias nacionalinių vyriausybių bei parlamentų galias.

A. Spinelis buvo taip pat Europos Sąjungos sutarties projekto, patvirtinto Europos Parlamente 1984 m., pagrindinis kūrėjas. Šiame dokumente subsidiarumo principu grindžiama visa ES teisinė struktūra⁴⁵. J. Lutheris atkreipia dėmesį į tai, kad „Spinelio projekte“ politinė subsidiarumo principo reikšmė yra kardinaliai priešinga tai reikšmei, kuri paprastai teikiama šiandieniniam subsidiarumo principui: tai ne kliūtis Europos institucijų aktyvizmui, bet pagrindinis principas Europos integracijai plėsti⁴⁶. Tokią interpretaciją paaiškina tuometinė integracijos krizė. Kita vertus, subsidiarumo principo aiškinimui turėjo įtakos ir paties A. Spinelio patirtis (jis buvo B. Musolinio politinis kalinys) bei jo nacionalinės valstybės kritika išdėstyta dar II Pasaulinio karo metais. Jo ir E. Rossio redaguotame „Ventoteno manifeste“ išsakytos Europos federalistinio vienijimosi idėjos grindžiamos I. Kanto taikos ir laisvės sąvokomis bei A. Hamiltono institucine federalizmo teorija⁴⁷. Sunku pasakyti, iš kur A. Spinelis perėmė subsidiarumo principo terminą. Tačiau viena yra aišku – A. Spinelis subsidiarumo principą vartoja jau visiškai kita prasme negu jis suprantamas katalikų socialinėje filosofijoje. Taigi, aštuntajame dešimtmetyje ES ėmusi figūruoti subsidiarumo principo sąvoka pirmiausia naudota kaip vienas iš federalizmo principų (teigiama prasme).

A. Spinelio ES sutarties projektas žlugo, tačiau subsidiarumo principas buvo implicitiškai įtrauktas į 1986 m. Suvestinį Europos aktą. Auganti subsidiarumo principo įtaka buvo aiškiai

⁴² EUROPEAN COMMISSION, *Report on European Union*. Buletin of the EC, (S/5-1975). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1975. <<http://www.ena.lu>> [Žiūrėta 2008 05 19].

⁴³ Ten pat.

⁴⁴ Gediminas Vitkus (sud.), *Europos Sąjunga. Enciklopedinis žinynas*. Vilnius: Eugrimas, 2008, 284.

⁴⁵ Fausto Vecchio, „Il principio di sussidiarietà nel Trattato Costituzionale: procedimentalizzazione vs. giustiziabilità.“ b. v., b. d., 2. <http://www.forumcostituzionale.it/site/images/stories/pdf/nuovi%20pdf/Paper/0044_vecchio.pdf> [Žiūrėta 2008 05 19].

⁴⁶ Jörg Luther, „Il principio di sussidiarietà: un "principio speranza" per il diritto costituzionale comune europeo?“ *Foro italiano*, 5, 1996, 184.

⁴⁷ Altiero Spinelli, „Il manifesto di Ventotene di 29 Agosto 1943.“ b. v., b. d.

<http://www.altierospinelli.org/manifesto/it/manifesto1943it_it.html> [Žiūrėta 2008 05 19].

matyti, ypač 130(4) str. dėl aplinkosaugos politikos, kuris teigė, kad EB „imsis veiksmų [...] tiek kiek užsibrėžti tikslai [...] gali būti geriau pasiekti Bendrijos lygmeniu negu atskirų valstybių narių lygmeniu.“⁴⁸

1988 metus galima laikyti lūžio metais, kada Vokietijos *Länder* nurodė kai kuriuos neigiamus SEA ir 1992 m. programos padarinius valstybių suverenumui ir galimas įtampas tarp nacionalinės ir regioninės valdžios. Be to, jau 1987 m. *Padoa-Schioppa* grupės ataskaitoje buvo rekomenduojamos sisteminės reformos didesnės EB politikų decentralizacijos kryptimi (EB institucijoms siūlyta suteikti daugiau įgaliojimų tik kai kuriose svarbiausiose srityse, tokiose kaip pinigų politika, konkurencija ir biudžeto kontrolė.)⁴⁹ Esminė devintoje dešimtmečio pabaigos subsidiarumo principo transformacija buvo ta, kad jį imta traktuoti kaip įrankį ES besiplečiančioms galioms pažaboti (neigiama prasme). Pavyzdžiui, Didžiosios Britanijos vyriausybė citavo subsidiarumo principą kaip vieną iš priežasčių, dėl kurių ji nenori pasirašyti Socialinės chartijos⁵⁰. Ši neigiama subsidiarumo principo prasmė (bent jau ES diskurse) buvo išlaikyta ir plėtota iki pat Lisabonos sutarties.

Gilinantį į katalikiškojo ir ES subsidiarumo principų ryšį, svarbu išsiaiškinti, ar ES elitas ketino perimti šį principą iš katalikų socialinės filosofijos. Svarbiausia politinė figūra, su kuria siejamas subsidiarumo principo atsiradimas ES teisinėje bazėje – J. Delorsas, kuris berods manė, kad ES subsidiarumo principas yra paveldėtas iš krikščionybės⁵¹. Pavyzdžiui, P. Schlesingeris ir F. Foretas rašo: „Kartu su prancūzų technokratinio elitizmu katalikų socialinis mąstymas stipriai įtakojo ES institucijų ir praktikų vystymąsi. J. Delorsas, Europos Komisijos prezidentas (1984–1994 m.m.), apjungė abu šiuos komponentus. J. Delorsas buvo pagrindinis katalikiškojo „subsidiarumo“ propaguotojas ir šitaip tęsė J. Monnet tradiciją.“⁵² Antra vertus, N. W. Barberis teigia, kad nors teoriškai ir galima nubrėžti jungiamąją liniją tarp katalikiškosios tradicijos subsidiarumo principo ir jo atitikmens ES per Vokietijos federalizmą, tačiau toks ryšys tarp jų tėra istorinis – gilesnių paralelių tarp šių dviejų sąvokų teorinio pagrindo rasti sunku⁵³. Išties, tyrinėtojai sutaria, kad atkreipti dėmesį į subsidiarumo principą J. Delorsą paskatino Vokietijos *Länder*

⁴⁸ Desmon Dinan, *Encyclopedia of the European Union*. London: Macmillan Press LTD, 2000, 439.

⁴⁹ Tommaso Padoa-Schioppa Group, „Efficiency, Stability and Equity.“ (II/49/87). Brussels: Commission of the European Communities, 1987.
<http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documentation/chapter12/19870410en149efficiencstabil_a.pdf> [Žiūrėta 2008 05 20].

⁵⁰ Plg. Timothy Bainbridge ir Anthony Teasdale, *The Penguin Companion to European Union*. England: Penguin Books, 2000, 467.

⁵¹ Plg. Yuliya Scherbinina, „Europe: A Society to Be Re-invented“. *Oikonomia*, 3(3), 2004, 42–46. <http://www.oikonomia.it/pages/2004/2004_ottobre/pdf/avvenimenti_2.pdf> [Žiūrėta 2008 05 20].

⁵² Philip Schlesinger ir François Foret, „Political Roof and Sacred Canopy? Religion and the EU Constitution.“ Kn. John Erik Fossum, Philip Schlesinger ir Geir Ove Kværk (sud.), *Public Sphere and Civil Society? Transformation of the European Union*, ARENA Report No 2/07. Oslo: ARENA, 2007, 130.
<<http://www.arena.uio.no/cidel/Reports/702.pdf>> [Žiūrėta 2008 05 20].

⁵³ N. W. Barber, „The Limited Modesty of Subsidiarity.“ *European Law Journal*, 11(3), 2005, 309.
<<http://www.blackwell-synergy.com>> [Žiūrėta 2008 05 20].

atstovai, baimindamiesi, kad dėl besiplečiančių ES galių kils grėsmė jų išskirtinėms kompetencijoms, kurias garantuoja Vokietijos konstitucija. Todėl galima teigti, kad bent jau į Mastrichto sutartį subsidiarumo principas tikrai pateko per vokiečių federalizmą.

Panašu, kad ketinimų perimti katalikiškąjį subsidiarumo principą tikrai būta. Be to, tai iš dalies patvirtina ir tas faktas, kad ir ankstesniais metais, kuomet subsidiarumo principo idėja cirkuliavo tik Europos Parlamento ribose, jos pagrindiniai skleidėjai buvo krikščionys demokratai. Tačiau to momento, kada būtų galima fiksuoti prasminį pokytį subsidiarumo principo sąvokoje, nustatyti nepavyko. Analizuotoje literatūroje, kurioje minimos ES subsidiarumo „šaknys“ katalikų socialinėje filosofijoje, nesigilinama į įvykusį prasmės pokytį. Problema slypi tame, kad greičiausiai nuo paties J. Delorso prasidėjo naujoji subsidiarumo principo prasmės evoliucija Europos Sąjungoje. Savo 1989 m. spalio 17 d. kalboje Briugės miesto Europos kolegijos studentams J. Delorsas pristatė tokią Europos federalizmo viziją, kurioje subsidiarumo principas suvokiamas kaip „vieningos Europos poreikio ir tautų bei regionų kaip nepakeičiamo pagrindo išsaugojimo imperatyvo“⁵⁴ sutaikymo įrankis. Šioje kalboje subsidiarumo principas buvo apibrėžtas kaip principas, skatinantis decentralizuotą sprendimų priėmimo organizaciją⁵⁵. Nepaisant to, kad J. Delorsas ir užsiminė apie tai, jog jo vizija yra įkvėpta E. Mouniero personalizmo, taip ir liko neaišku, kaip tai sietina su jo akcentuojamu subsidiarumo principu.

1991 m. kovo 21-22 dienomis Europos viešojo administravimo institute Maastrichte vyko J. Delorso suorganizuota diskusija, skirta aptarti subsidiarumo principo taikymo kriterijus ir mastą. Diskusijos tikslas buvo pagilinti subsidiarumo principo supratimą ir paskatinti tolesnes diskusijas jo tema. Renginyje dalyvavo politikai, aukščiausio lygio pareigūnai, privačių įmonių vadovai ir mokslininkai. Diskusijos rezultatai tiesiogiai atsispindi Mastrichto sutarties tekste, ypatingai neigiama subsidiarumo principo interpretavimo prasmė.

2.2. Subsidiarumo principas Mastrichto sutartyje

Sutarčių reformos, kuri vyko Maastrichte, metu valstybės narės nutarė įtraukti į Bendrijos teisinę bazę naują straipsnį (str. 3b, dabar – str. 5), kurio antrasis paragrafas skamba taip: „pagal subsidiarumo principą Bendrija imasi veiksmų srityse, kurios nepriklauso jos išimčiai

⁵⁴ Yves Soudan, „Subsidiarity and Community in Europe“. *Ethical Perspectives*, 5(3), 1998, 179.

<<http://www.kuleuven.ac.be/ep/viewpic.php?LAN=E&TABLE=EP&ID=394>> [Žiūrėta 2008 05 20].

⁵⁵ Jacques Delors, „A Necessary Union.“ Kn. Brent F. Nelsen ir Alexander C-G. Stubb (sud.), *The European Union. Readings on the Theory and Practice of European Integration*. London: Lynne Rienner Publishers, 1994, 51-75.

kompetencijai tik tada ir tokiu mastu, kai siūlomo veiksmo tikslų valstybės narės negali deramai pasiekti, o Bendrija dėl siūlomo veiksmo masto arba poveikio gali juos pasiekti geriau.“⁵⁶

Subsidiarumo principo įtraukimas į Bendrijos sutartis buvo interpretuojamas kaip politinė žinia iš valstybių narių, skelbianti, kad Sąjungos legitimumo problemos turi būti sprendžiamos tuojau pat, nes tarp valstybių narių plačiai paplito suvokimas, kad jos paprasčiausiai yra neapsaugotos Bendrijos vis didesnės intervencijos procese⁵⁷. Tačiau greitai tapo aišku, kad dėl šio naujo Europos Sąjungos teisės principo kilo daugiau klausimų negu buvo rasta atsakymų. Problemos kilo ne vien dėl apibrėžimo, bet ir dėl galimybės subsidiarumo principą taikyti ES teisės srityje (nors, iš šio magistro darbo perspektyvos žiūrint, šių ir kitų problemų šaltinis vienas – perimtas tradicinė subsidiarumo principo sąvokos terminas ignoruojant sąvokos turinį).

Interpretuojant ką tik cituotą straipsnį pačioje teksto pradžioje susiduriama su pirmąja problema Ten rašoma, kad subsidiarumo principas bus taikomas tose srityse, kurios nepriklauso Bendrijos išimtinai kompetencijai. Tai reiškia, kad principas bus taikomas tik pasidalijamosios kompetencijos su valstybėmis narėmis srityse. Vis dėlto iki šiol dar nėra galiojančio teisinio teksto, kuriame būtų išvardintos Bendrijos išimtinės ir pasidalijamosios kompetencijos. Todėl, anot teisininko A. Estella, subsidiarumo principas turi būti taikomas bet kuriuo atveju, kada Bendrija leidžia privalomojo pobūdžio teisinius tekstus (išskyrus tuos retus atvejus kai ETT deklaravo kokią nors sritį išimtinai Bendrijos kompetencija). Autorius teigia, kad šis kompetencijų skyrimas straipsnyje atsirado dėl to, jog Maastrichto derybose turėjo susitarti dvi konkuruojančios stovyklos: *politinė* ir *teisinė*. Politinės mokyklos atstovai (tarp jų – Ispanija, Prancūzija ir Italija) norėjo apsiriboti vien principo paminėjimo Preambleje, kur deklaruojama, kad valstybės narės yra apsisprendusios „toliau kurti vis glaudesnę Europos tautų sąjungą, kurioje sprendimai, vadovaujantis subsidiarumo principu, priimami kiek įmanoma priartinant juos prie piliečio“. Teisinio subsidiarumo principo šalininkai (Komisija, Europos Parlamentas, Jungtinė Karalystė ir Vokietija), idant išsiderėtų principo įtraukimą į teisinę bazę, turėjo sutikti dėl tam tikrų nuolaidų. Subsidiarumo principo taikymo formalus apribojimas pasidalijamosios kompetencijos sritims ir buvo ta kompensacija politinės mokyklos atstovams⁵⁸. Kitais žodžiais tariant, anot A. Estella, subsidiarumo principas nenurodo, kada Bendrija turi kompetenciją leisti privalomus teisės aktus, o kada – ne. Tai veikia nurodo EB sutarties dabartinio 5 str. pirmasis paragrafas, apibrėžiantis *priskirtų galių principą*. Pagal šį principą, Bendrija gali veikti tik tada, kai jai aiškiai (angl. *explicitly*) suteikta kompetencija (Sutartimis ar per ETT numanomų galių jurisprudenciją) (*tradicinis testas*) ir kai ji praeina (*naujaji*) subsidiarumo testą. „Taigi, subsidiarumas pasirodo

⁵⁶ Gediminas Vitkus, *Europos Sąjunga. Steigimo dokumentai ir Sutartis dėl Konstitucijos Europai*. Vilnius: Eugrimas, 2005, 52.

⁵⁷ Estella, 74, 84.

⁵⁸ Ten pat, 90.

scenoje tik tada, kada yra aišku, kad Bendrija turi kompetenciją veikti. Tuo būdu, subsidiarumas yra antrasis filtras, kurio tikslas nustatyti ar pagal tam tikrus kriterijus, apibrėžtus 5(2) str. (ir dabar išaiškintus Protokole dėl subsidiarumo) Bendrijos kišimasis yra tinkamas ar ne“⁵⁹. Visgi viskas nėra taip paprasta kaip atrodo, kadangi, kaip matysime vėliau, ne viena subsidiarumo taikymo kriterijų studija rodo, kad jiems trūksta objektyvumo ir kad galiausiai viskas susiveda ne į objektyvų teisinį sprendimą vadovaujantis sutartimis, bet į subjektyvų ETT politinį sprendimą. Tenka sutikti su G. de Búrca nuomone, kad „nebėra įmanoma pasakyti su visu tikrumu, kad kokias nors sritis visiškai nepriklauso Bendrijos kompetencijos sričiai.“⁶⁰ Tai gerai paaikškina ekonominis subsidiarumo principo modelis. Kai ES perima kokias nors funkcijas iš valstybių narių, tolesnė centralizacija gali būti vykdoma lengviau ar netgi tapti būtina⁶¹. Taip yra ne vien dėl funkcinio reguliacinių politikų persipynimo įvairiais lygiais ir įvairiose srityse, kaip teigia E. Estella, dėl kurio (netgi jei kuri nors sritis akivaizdžiai atrodytų valstybių narių ar vietinės valdžios prerogatyva) įsikišimas Bendrijos lygiu visada gali būti pateisintas susiejant tas sritis su vieningos rinkos kūrimu⁶². Stipri centralizacijos tendencija susikuria ir dėl to, kad minėtas politinis sprendimas turi normatyvinių elementų, t. y. ETT sprendimas galutine prasme reiškia, kaip turi būti, t. y., turi būti einama integracijos keliu, nes būtent tokios yra ETT politinės vertybės šiuo metu. Tokie argumentai reti subsidiarumo principo tyrinėtojų tarpe. O jei jie ir minimi, kaip A. Estella atveju, į juos per daug nesigilinama, nes čia reikia „palikti santykinai saugius analizės vandenį ir įplaukti į audringą normatyvinio aiškinimo jūrą“⁶³. Ir visgi, atrodo, leistis į kelionę po šią pavojingą jūrą yra būtina, norint bent kiek suvokti problemos esmę.

Aptarus kompetencijų problemą, antroji kliūtis, kurią sutinkame skaitydami EB sutarties 5(2) str., yra Bendrijos tikslų interpretacija. Straipsnyje yra teigiama, kad siūlomo veiksmo tikslai turi būti Bendrijos tikslai. Tačiau ir šiuo atveju, gindamos savo autonomiją, valstybės narės vargu ar galėtų apeliuoti į tai, kad tam tikro veiksmo tikslai nėra Bendrijos tikslai, nes, „pirma, Bendrijos tikslų formulavimas EB sutartyje labai platus; o antra, ETT yra linkęs labai plačiai interpretuoti Bendrijos tikslus savo precedentinėje teisėje. Galiausiai daugeliu atvejų Bendrijai bus įmanoma argumentuoti, kad tam tikras veiksmas įeina į EB sutarties bendros rinkos tikslą.“⁶⁴

Toliau skaitant straipsnio dėl subsidiarumo principo tekstą iškyla subsidiarumo principo taikymo kriterijų klausimas. Paprastai ne tik subsidiarumo principo tyrinėtojų darbuose, bet ir

⁵⁹ Estella, 91.

⁶⁰ Gráinne de Búrca, „Reappraising Subsidiarity’s Significance After Amsterdam.“ Harvard Jean Monnet Working Paper 7/99. Cambridge: Harvard Law School, 2000, 18. <<http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/99/990701.html>> [Žiūrėta 2007 11 10].

⁶¹ Emanuela Carbonara, Barbara Lupi, Francesco Parisi, „Self-Defeating Subsidiarity: An Economic Analysis.“ Research Paper No. 08-15. Minesota: University of Minesota Law School, 2008.

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1120947#PaperDownload> [Žiūrėta 2008 05 21].

⁶² Estella, 114.

⁶³ Ten pat, 134.

⁶⁴ Ten pat, 93.

Komisijos „Komunikate Tarybai ir Europos Parlamentui dėl subsidiarumo principo“⁶⁵ išskiriami du kriterijai: „pakankamumo“ (angl. *sufficiency*) ir „pridėtinės vertės“ (angl. *value-added*) kriterijai. Jie atspindi dar derybose dėl Maastrichto sutarties egzistavusias dvi skirtingas subsidiarumo principo interpretavimo versijas, kurios į Maastrichto sutartį buvo įtrauktos abi, idant būtų pasiektas kompromisas. Pagal pakankamumo kriterijų, Bendrija imsis veiksmų tik tada, „kai siūlomo veiksmo tikslų valstybės narės negali deramai pasiekti“. Pagal pridėtinės vertės kriterijų, Bendrija imsis veiksmų tada, kai „dėl siūlomo veiksmo masto arba poveikio [ji] gali juos pasiekti geriau“. Labiau įsigilinus, matosi, jog šie du kriterijai gali prieštarauti vienas kitam. Kas, jei valstybė narė gali pasiekti tikslą deramai („sufficiently“), bet Bendrija gali tą tikslą pasiekti geriau? A. Estella vėlgi aiškina šį prieštarumą kaip Maastrichto derybų rezultatą ir pažymi, kad interpretuojant pirmenybė visgi yra teikiama pridėtinės vertės testui dėl žodžio „therefore“, kuris lietuviškame tekste, pavartojus jungtuką „o“ prarado tos pirmenybės atspalvį.

Pagaliau yra būtina aptarti ir praktinius subsidiarumo principo taikymo aspektus. Praktikoje išlieka didesnė tikimybė, kad subsidiarumo principas veiks Bendrijos naudai ne vien dėl jos veiklos rezultato vienovės (ko negalima pasakyti apie valstybių narių siūlomus veiksmus), bet ir dėl to, kad *masto* (angl. *scale*) ir *poveikio* (angl. *effect*) parametrai (kuriais siekiama pademonstruoti, kad veiksmas vienu ar kitu lygmeniu yra geresnis) yra migloti ir bendro pobūdžio, nenurodantys jokio objektyvaus atskaitos taško svarstymams. Dėl šio objektyvumo trūkumo, kaip teigia A. Estella, šiuos parametrus turi linkstama panaudoti pateisinant Bendrijos intervenciją⁶⁶.

Visas čia suminėtas problemas buvo bandoma spręsti Amsterdamo derybų metu pasirašytame „Protokole dėl subsidiarumo ir proporcingumo principų taikymo“ (toliau – Protokolas)⁶⁷.

2.3. Subsidiarumo principas Amsterdamo sutartyje

Kaip pačiame protokole pripažįstama, pagrindinis jo tikslas – sustiprinti teisinę subsidiarumo principo dimensiją. Preambulėje deklaruojama, kad Protokolo tikslas – užtikrinti griežtą subsidiarumo principo laikymąsi ir nuoseklų šio principo įgyvendinimą.

Šiame tyrime yra svarbiausia atkreipti dėmesį į tai, kaip Protokole mėginama tikslinti subsidiarumo principo apibrėžimą ir jo taikymo sąlygas. Trečioji Protokolo nuostata konstatuoja, kad „subsidiarumo principas neleidžia abejoti įgaliojimais, kuriuos Sutartis suteikia Europos Bendrijai, kaip aiškina Teisingumo Teismas. Sutarties 3b str. antroje dalyje nurodyti kriterijai yra

⁶⁵ COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, „The Principle of Subsidiarity. Communication of the Commission to the Council and the European Parliament.“ (SEC (92) 1990 final). Brussels, 1992, 2. <http://aei.pitt.edu/920/01/principle_of_subsidiarity_SEC_92_1990.pdf> [Žiūrėta 2007 11 10].

⁶⁶ Estella, 95.

⁶⁷ Protokolas Nr. 30 dėl subsidiarumo ir proporcingumo principų taikymo, Amsterdamo sutartis. 1997. <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_1?p_id=29686> [Žiūrėta 2007 11 10].

taikomi sritims, kurios nėra priskiriamos išimtinai Bendrijos kompetencijai. Subsidiarumo principas nustato šių įgaliojimų naudojimo Bendrijos lygiu gaires. Subsidiarumas yra *dinamiška sąvoka, kuri turi būti taikoma atsižvelgiant į Sutartyje nurodytus tikslus (išskirta mano – E. Š.)*. Šis principas leidžia išplėsti Bendrijos veiksmus neviršijant jos įgaliojimų, jeigu to reikalauja aplinkybės, ir atvirkščiai – juos apriboti ar sustabdyti, jeigu jie nebėra pagrįsti.⁶⁸

Akivaizdu, kad net ir patikslintas, apibrėžimas neišsprendžia problemų, kylančių dėl neaiškumo, kas turi būti priskiriama Bendrijos išimtinių įgaliojimų sričiai. Jo naujumas yra nebent tas, kad aiškiai pasakoma, jog subsidiarumo principas reguliuoja ne įgaliojimų priskyrimą, bet galių naudojimą. Netgi ir sudarius išimtinių ir pasidalijamųjų kompetencijų sąrašus, sprendimai dėl Bendrijos ar valstybių narių veiksmų pasidalijamosios kompetencijos srityse turi būti primami vadovaujantis iš esmės tais pačiais efektyvumo kriterijais, kurių problemas aptarėme anksčiau.

Daug dėmesio tyrinėtojų tarpe susilaukė penktoji Protokolo nuostata, kur išdėstomos subsidiarumo principo taikymo gairės:

Pagrindžiant Bendrijos veiksmus, būtina laikytis abiejų subsidiarumo principo aspektų: valstybės narės, laikydamosi savo nacionalinių konstitucijų, negali deramai pasiekti siūlomų veiksmų tikslų, todėl jų geriau siekti Bendrijos lygio veikla.

Nustatant, ar įvykdyta pirmiau minėta sąlyga, vadovaujamosi šiomis gairėmis:

- svarstomasis dalykas turi transnacionalinių aspektų ir valstybių narių veiksmai negali jo tinkamai reglamentuoti;
- vienu tik valstybių narių veiksmai arba Bendrijos neveiklumas prieštarautų Sutarties reikalavimams (pvz.: pataisyti konkurencijos iškreipimus, išvengti paslėptų prekybos apribojimų arba sustiprinti ekonominę bei socialinę sanglaudą) arba kaip nors kitaip smarkiai pakenktų valstybių narių interesams;
- Bendrijos lygiu atliekama veikla būtų akivaizdžiai naudinga dėl savo apimties arba poveikio, palyginti su veiksmais, atliekamais valstybių narių lygiu⁶⁹.

Nesunku pastebėti, kad, nepaisant siekio Protokole nustatyti aiškesnius subsidiarumo principo taikymo kriterijus, dokumente tėra apjungiamos ankstesnių dokumentų⁷⁰ nuostatos ir nepateikiama nei viena konkretnė gairė dėl principo taikymo⁷¹. Kaip pavyzdį galime paimti gairę dėl transnacionalinių aspektų. Anot A. Estella, argumentai šio kriterijaus pagrindu niekada nebus

⁶⁸ Protokolas Nr. 30 dėl subsidiarumo ir proporcingumo principų taikymo.

⁶⁹ Ten pat.

⁷⁰ Plg. COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, *The Principle of Subsidiarity. Communication of the Commission to the Council and the European Parliament; Overall Approach to the Subsidiarity Principle* of December 1992; *Interinstitutional Agreement signed by Commission, the Council and the European Parliament on Procedures for Implementing Subsidiarity Principle* of October 1993.

⁷¹ Bengi Demirci, *The Principle of Subsidiarity in The European Union Context*. Ankara: Middle East Technical University, 2003, 78. <<http://etd.lib.metu.edu.tr/upload/1074673/index.pdf>> [Žiūrėta 2007 11 09].

įtikinami, kadangi tam tikros reguliacinės problemos transnacionalinė dimensija (ar jos nebuvimas) daugumoje atveju yra sunkiai įrodoma iš anksto. Tas pats galioja ir trečiajai gairei dėl veiklos naudingumo pagal jos apimtį ar poveikį. Čia ir yra ES subsidiarumo principo *paradoksas*: valstybės narės įtraukė šį principą į EB sutartį siekdamos sustabdyti Bendrijos kišimąsi, o atsitiko taip, kad jis pavirto į papildomą argumentą pateisinant Bendrijos kišimąsi. Užbėgant už akių, galima pasakyti, kad tai yra viena iš priežasčių, kodėl, kaip rodo tyrimai, nacionaliniai parlamentai gali vengti subsidiarumo principo kontrolės, kuri jiems bus suteikta naująja Lisabonos sutartimi. Jie galbūt nenorės suteikti Bendrijai naują garantiją (angl. *warrant* – kalbant Toulmino argumentavimo modelio terminais) savo įtakos sričiai plėsti. Šį paradoksą patvirtina ir ETT subsidiarumo principo doktrina, kurią galima suvokti iš trijų pagrindinių bylų, tiesiogiai susijusių su principo taikymu.

2.4. Subsidiarumo principas Sutartyje dėl Konstitucijos Europai ir Lisabonos sutartyje

Nepaisant to, kad kompetencijų pasiskirstymas tarp ES ir valstybių narių egzistavo ir ligšiolinėse sutartyse, galima teigti, kad Sutartyje dėl Konstitucijos Europai ir Lisabonos sutartyje kompetencijos buvo dar labiau sutelktos ES viršvalstybinių institucijų rankose, nes buvo panaikintas valstybių narių veto daugelyje politikos sričių. Įdomu yra tai, kad Lisabonos sutartyje buvo siekiama nenaudoti žodyno, kuris galėtų kelti ES kaip kuriamos naujos valstybės asociacijas⁷². Vis dėlto nuomonės dėl greitai atsirasiančio (jei ratifikacijos procesas praeis be trukdžių) politinio darinio, kuris vadinsis ES ir turės netgi juridinį statusą kaip valstybė, išsiskyrė. Prisiminus Maastrichto sutarties derybų kontekstą, lengvai suprantama, kodėl ir naujosiose sutartyse tiek daug dėmesio buvo skirta subsidiarumo principui. Dar kartą pasitvirtino tai, kad šis principas naudojamas kaip priemonė ES legitimumo problemoms spręsti.

Yra trys pagrindinės su subsidiarumo principu susijusios naujovės, kurios bus įvestos, jei Lisabonos sutartį ratifikuos visos ES valstybės narės: a) ES sutartyse pirma kartą atsiras sąrašai, kuriuose bus išvardintos ES išimtinės ir pasidalijamosios kompetencijos; b) nacionaliniams parlamentams bus suteikta subsidiarumo ir proporcingumo principų kontrolės galia; c) sutarties straipsnyje, kuriame aprašomas subsidiarumo principas, bus pirmą kartą minimi trys valstybių narių administraciniai lygiai – centrinis, regioninis ir vietinis. Galiausiai galime paminėti dar ir tai, kad į minėtąjį straipsnį įtrauktas naujas kompetencijų suteikimo principas, tačiau jis neįveda nieko naujo, nes tik įvardina tai, kas jau ir taip egzistavo sutarčių interpretavimo praktikoje bei vadinosi

⁷² Vernor Bogdanor, „Continental drift.“ *New Statesman*, 29 October 2007, 4-7.
<<http://www.newstatesman.com/pdf/NSPoliticalStudiesGuideOct2007.pdf>> [Žiūrėta 2008 05 21].

priskirtųjų galių principu. Tai reiškia, kad „Sąjunga veikia tik neperžengdama ribų kompetencijos, kurią, siekiant Sutartyse nustatytų tikslų, jai šioje srityje suteikė valstybės narės.“⁷³

Sutartyse nustatytų tikslų problemą jau aptarėme skyrelyje apie Maastrichto sutartį. Pavyzdžiui, Sutarties dėl Konstitucijos Europai I-3 str. ir Lisabonos sutarties 2 str. pateikia ilgą tikslų sąrašą: taika, tautų gerovė, laisvė, saugumas, vidaus rinka, tvarus vystimasis, socialinė rinkos ekonomika⁷⁴. Tačiau tokie tikslai yra labai abstraktūs – jie nedetalizuojami, jų ribos lieka neaiškios. Tai lemia nuolatinius nesutarimus tarp skirtingų grupių ir ideologijų atstovų tiek valstybių narių viduje, tiek Ministrų Taryboje, tiek Europos Parlamente. Todėl nepaisant novatoriško ES išimtinių kompetencijų sąrašo, problema lieka neišspręsta, nes subsidiarumo principas yra taikomas tik pasidalijamosios kompetencijos srityse. Lisabonos sutarties 2c str. numato, kad „Sąjunga dalijasi kompetencija su valstybėmis narėmis, kai Sutartys jai suteikia kompetenciją [...]“.⁷⁵ Kitais žodžiais tariant, bent jau tose kompetencijose, kur taikomas subsidiarumo principas, Sąjungos tikslų problema iškyla vėl naujai ir neleidžia atsiremti į jokią tvirtą interpretacinę pagrindą. Be to, viską dar labiau komplikuoja naujoji „lankstumo sąlyga“, pagal kurią, jeigu paaiškėja, kad Sąjungai reikia imtis veiksmų vienam iš sutartyje nurodytų tikslų pasiekti, o ES sutartys nesuteikia tam būtinų įgaliojimų, Taryba, remdamasi Komisijos siūlymu ir gavusi Europos parlamento sutikimą, vieningu sprendimu gali imtis reikalingų priemonių.

Dera aptarti dar vieną Lisabonos sutarties naują subsidiarumo principo srityje. Gana daug kalbama apie tai, kad šia sutartimi bus stiprinamos nacionalinių parlamentų galios ES teisėkūroje. Taip, esą, bus žengtas žingsnis pirmyn sprendžiant demokratijos deficito problemą. Tačiau ar tikrai nacionalinis (regioninis, vietinis) interesas galės būti apgintas šiuo būdu? Ar tikrai tai yra subsidiarumo principo stiprinimas (tokia prasme, kokia jam buvo suteikta Maastrichto sutartimi)?

Lisabonos sutarties Protokole dėl subsidiarumo ir proporcingumo principų taikymo numatyta, kad nacionaliniai parlamentai galės vykdyti subsidiarumo principo *ex ante* kontrolę teisėkūros procese. Darbe nebus nagrinėjama ši (dar vadinamos „geltonosios kortelės“) procedūra, tačiau svarbiausia čia yra pastebėti tai, kad minėtasis Protokolas suteikia nacionaliniams parlamentams tik konsultacinę galią. Taip vadinamosios „raudonosios kortelės“ procedūros, kada 2/3 nacionalinių parlamentų gali vetuoti teisės akto projektą, buvo nuspręsta atsisakyti dar svarstant Sutartį dėl Konstitucijos Europai. Kadangi Lisabonos sutartis dar negalioja, negalime sužinoti, kaip šiomis naujomis galiomis naudosis nacionaliniai parlamentai, ir kaip į jų nuomonę atsižvelgs ES teisėkūros

⁷³ Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos Bendrijos steigimo sutartį, (2007/C 306/01), Europos Sąjungos oficialusis leidinys, Briuselis, 2007, 3b str. 2 d. <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/cg00014.lt07.pdf>> [Žiūrėta 2008 01 06].

⁷⁴ Ten pat, 13.

⁷⁵ Ten pat, 62.

institucijos. Vis dėlto, tam tikras ateities tendencijas galime išvelgti COSAC'o⁷⁶ 2005 m. kovo-balandžio mėnesiais atliktame tyrime „Subsidiarumo ankstyvojo įspėjimo mechanizmas“, kuriuo buvo siekiama įvertinti tai, kaip nacionaliniai parlamentai naudosis galimybe kontroliuoti ES teisėkūros institucijas dėl subsidiarumo principo taikymo⁷⁷. Tyrimui pasirinktas trečiasis reglamentų dėl geležinkelių paketas.

COSAC'o tyrimas atskleidė daug būsimų problemų, su kuriomis susidurs nacionaliniai parlamentai, norėdami būti subsidiarumo principo „sargais“. Vienos iš jų, anot I. Cooperio – tai „dantų dygimo“ problemos, t. y. joms spręsti reikia laiko. Kitos – fundamentalios problemos, kurios verčia abejoti pačia nacionalinių parlamentų svarbos aptariamajame procese pagrįstumu bei subsidiarumo principo *ex ante* kontrolės tikslingumu. Žinoma, šiame darbe yra svarbiausia aptarti pastaruosius sunkumus.

Viena iš tokių problemų, kurią pastebėjo daugelis tyrime dalyvavusių parlamentų, yra ta, kad Komisija pateikė nepakankamai argumentų pateisindama savo veiksmus pagal subsidiarumo principą. Be to, buvo sunku nuspręsti, ar subsidiarumo principas buvo pažeistas. Pagaliau iškilo klausimas, kodėl protokolas kalba tik apie subsidiarumo principo kontrolę ir nemini proporcingumo principo kontrolės. Šis aspektas irgi yra labai palanki erdvė ES galiai plėsti, kadangi svarbu ne tik ar ES turi imtis veiksmų (subsidiarumo principas), bet ir tai, kaip ji jų turi imtis (proporcingumo principas)⁷⁸.

Apibendrinant galima pasakyti, kad pagrindinis dėmesys naujojoje ES subsidiarumo principo taikymo tvarkoje sutelkiamas į ES teisėkūros institucijų argumentavimą bei jo kontrolę nacionaliniuose parlamentuose. Numatoma, kad tai bus argumentai apie santykinę ES ar nacionalinio (regioninio, vietinio) lygmens veiksmo efektyvumą. Beje, senoji Maastrichto sutartimi reglamentuojama tvarka irgi išlieka (subsidiarumo principo kontrolė *ex post*). Ją aptarėme darbo pradžioje. Taigi, pagrindinė Sutarties dėl Konstitucijos Europai ir Lisabonos sutarties naujovė yra ta, kad subsidiarumo principas turi skatinti apsikeitimą argumentais tarp ES institucijų ir nacionalinių parlamentų ir tokiu būdu prisidėti prie demokratijos stiprinimo. Tačiau toks argumentavimas šiuo atveju vargu ar yra įmanomas.

Keblumų sukelia tai, kad norint argumentuoti ir pademonstruojant ES ar nacionalinio lygmens veiksmo pranašumą efektyvumo prasme reikia surinkti be galo daug informacijos, atlikti tyrimus. Pagrindinė problema yra tai, kad argumentavimas galės būti pakreipiamas subjektyvia

⁷⁶ Conference of Community and European Affairs Committees of Parliaments of the European Union (*Bendrijos ir Europos Sąjungos parlamentų Europos komitetų konferencija*).

⁷⁷ COSAC, *Report on the results of COSAC's pilot project on the 3rd Railway Package to test the „Subsidiarity early warning mechanism“*. Luxembourg: COSAC, May 2005.

<http://www.cosac.eu/en/info/earlywarning/pilotproject/pilot/> [Žiūrėta 2008 01 07].

⁷⁸ Ian Cooper, „The Subsidiarity Early Warning Mechanism: Making It Work.“ *Intereconomics*, September-October 2006, 255.

linkme, kada tik bus to norima. Taip yra todėl, kad „informacija, kurios reikia idant būtų galima pateisinti ar įvertinti centralizacijos tendencijas yra be galo sudėtinga ir grindžiama faktams prieštaraujančiomis hipotezėmis.“⁷⁹ A. Follesdalas įspėja, kad „subsidiarumo versija Sutartyje dėl Konstitucijos Europai [ir Lisabonos sutartyje] gali būti interpretuojama įvairiai: kaip galinti apginti nuo intervencijos ar, priešingai – kaip galinti suteikti centrinės valdžios institucijoms galią kištis.“⁸⁰ Be to, aptariant Lisabonos sutarties naujoves dažnai nekreipiamas dėmesys į 2006 m. komitologijos reformą. Anot, D. Guegueno ir V. Marissen, po šios reformos kasmet tik apie 70 ES teisės aktų bus priimama taikant bendro sprendimo procedūrą ir netgi 2500 sprendimų taikant komitologijos procedūras⁸¹. Akivaizdu, kad nacionaliniai parlamentai negalės kontroliuoti ar yra laikomasi subsidiarumo principo komitologijos sprendimuose.

Taigi, naujausių ES sutarčių analizė parodė, kad jos irgi neišsprendžia ES subsidiarumo principo interpretavimo problemos, iškilusios dar tada, kai šis principas buvo įtrauktas į Maastrichto sutartį. Galima teigti, kad šia prasme Lisabonos sutartis nieko naujo neatneš – interpretavimo problemos liks, tik jos iškils aštriau. Taip galima teigti, kadangi visoms valstybėms narėms ratifikavus Lisabonos sutartį, ES subsidiarumo principas taps daugiau viešo svarstymo dalyku ir jo vidiniai prieštaravimai turėtų aiškiau iškilti, atskleisdami jo instrumentinę prigimtį. Gana svarbus yra faktas, kad Europos Konvente pirmą kartą pripažinta, jog ES subsidiarumo principo „prigimtis yra iš esmės politinė ir jo įgyvendinimas suteikė gana plačią veiksmų laisvę institucijoms [...]“.⁸² Tad, galima sakyti, kad Seimo narė V. A. Abramikienė neklysta nujausdama, kad jei ES subsidiarumo principas būtų vien politinis – „visa parlamentinė subsidiarumo principo laikymosi kontrolė netektų savo aiškių orientyrų ir atsirastų grėsmė jai paskęsti subjektyvaus konjunktūrinio vertinimo liūne. Kiekvieno nacionalinio parlamento palankus ar nepalankus siūlomo teisės akto įvertinimas atspindėtų ne tiek teisės akto naudingumą siekiant tam tikrų tikslų, kiek momentinės politinės naudos siekį. Labai tikėtina, jog valstybės narės visada rastų argumentų vienokiam ar kitokiam savo sprendimui pateisinti, o parlamentinės kontrolės mechanizmo pagrįstumas ir veiksmingumas nukentėtų.“⁸³ Tačiau, kaip parodė ankstesnė teisinio ES subsidiarumo principo analizė, parlamentarė nėra teisi manydama, kad šias problemas galima išspęsti interpretuojant ES subsidiarumo principą kaip teisinį principą, nes net ir tokiu atveju negalime apčiuopti tvirto interpretacijos pagrindo.

⁷⁹ Andrea Follesdal, „Subsidiarity, Democracy, and Human Rights in the Constitutional Treaty of Europe.“ *Journal of Social Philosophy*, 37(1), 2006, 74. <<http://www.blackwell-synergy.com>> [Žiūrėta 2008 05 21].

⁸⁰ Ten pat, 66.

⁸¹ CEPS, EGDMONT ir EPC, „The Treaty of Lisbon: Implementing the Institutional Innovations“, *Joint Study*. Brussels, 2007, 84. <http://www.irri-kiib.be/SD/Joint_Study_complet.pdf> [Žiūrėta 2008 05 22].

⁸² CONV 286/02, 2. <<http://register.consilium.eu.int/pdf/en/02/cv00/00286en2.pdf>> [Žiūrėta 2008 01 01].

⁸³ Vilija Aleknaitė Abramikienė, „Parlamentinė subsidiarumo principo kontrolė: įgyvendinimas ir iššūkiai Lietuvoje.“ Pranešimas konferencijoje „Europos teisingumo ir pirmosios instancijos teismo įtaka Europos ir nacionalinėms teisės sistemoms“, Vilnius, 2006 m. lapkričio 26 d. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4933&p_d=61707&p_k=1> [Žiūrėta 2008 01 07].

2.5. Subsidiarumo principas Europos Teisingumo Teismo bylose

Pagal EB sutartį, ETT yra vienintelė Bendrijos teisę interpretuojanti institucija (220 str.), todėl teisės aktų peržiūra dėl jų atitikimo subsidiarumo principui bei konfliktų, susijusių su principu, sprendimas priklauso tik ETT. Nuo Maastrichto sutarties pasirašymo ETT sprendė tik penkias bylas, tiesiogiai susijusias su subsidiarumo principo taikymu⁸⁴. Pasirinkta aptarti tik dvi bylas, kurios atskleidžia du skirtingus ETT metodus, atsakant į valstybių narių priekaištus dėl subsidiarumo principo. Tai *Byla C-84/94 Jungtinė Karalystė prieš ES Tarybą* ir *Byla C-233/94 Vokietija prieš ES Tarybą ir Europos Parlamentą*.

Bylos C-84/94 Jungtinė Karalystė prieš ES Tarybą sprendimas yra pirmasis ETT sprendimas, susijęs su subsidiarumo principu. Jungtinė Karalystė kreipėsi į ETT su prašymu panaikinti ar pakeisti Direktyvą 93/104 dėl tam tikrų darbo laiko organizavimo aspektų. Britai priešinosi šiai direktyvai jau derybų metu, o jų pozicija buvo tokia, kad direktyvos projektas numatė reguliuoti reikalus, labiau susijusius su užimtumu ir darbo pasidalinimu, negu su darbuotojų sveikatos apsauga ir saugumu darbo vietoje, kaip buvo deklaruojama direktyvos tiksluose. Jungtinės Karalystės argumentai buvo tokie: netinkamai pasirinkta teisinė bazė, proporcingumo principo nesilaikymas, piktnaudžiavimas galiomis, esminių procedūrinių reikalavimų pažeidimas. Visus šiuos argumentus ETT atmetė, išskyrus tą argumentą, kad Tarybai nepavyko paaiškinti, kodėl ji pasirinkimo sekmadienį kaip savaitinę poilsio dieną. Todėl buvo anuliuotas tik vienas straipsnis, o visi kiti pareiškėjo kreipimaisi atmesti⁸⁵.

Šioje byloje Jungtinės Karalystės argumentus, susijusius su subsidiarumo principu, A. Estella apibendrina taip: „JK skundėsi, kad Bendrijos veikimo poreikis buvo arba nepagrįstas, arba nepakankamai pagrįstas subsidiarumo principu.“⁸⁶ ETT, atsakydamas į Jungtinės Karalystės priekaištus, pritaikė deduktyvų metodą griežtąja prasme. Pačioje sprendimo pradžioje Teismas pareiškė, kad Bendrijos teisėkūros veiksmų tikslingumo peržiūra yra labai ribota. Toks pareiškimas „buvo pirmoji ETT nuoroda į tai, kad jo galios principo kontrolės atžvilgiu yra labai nedidelės.“⁸⁷ Iš šios pozicijos ETT išvedė visus atsakymus į JK argumentus.

ETT taikė kitokį metodą *Byloje C-233/94 Vokietija prieš ES Tarybą ir Europos Parlamentą*. Šioje byloje Vokietija reikalavo anuliuoti Direktyvą 94/19 dėl garantinių indėlių struktūrų. Direktyva buvo siekiama įpareigoti valstybes nares įgyvendinti garantinių indėlių sistemą, nustatyti

⁸⁴ *Byla C-84/94 Jungtinė Karalystė prieš ES; Byla C-233/94 Vokietija prieš ES Tarybą ir Europos Parlamentą; Byla C-376/98 Vokietija prieš Europos Parlamentą ir ES Tarybą; Byla C-377/98 Nyderlandų karalystė prieš Europos Parlamentą ir ES Tarybą; Jungtinės bylos C-154/04 ir C-155/04.* <www.ena.lu> [Žiūrėta 2008 05 21].

⁸⁵ Estella, 143-144.

⁸⁶ Ten pat, 145.

⁸⁷ Ten pat, 145-146.

minimalų garantinių indėlių lygį visose valstybėse narėse ir tokiu būdu išvengti konkurencijos tarp valstybių narių bankininkystės rinkoje per skirtingą garantinių indėlių reglamentavimą. Vokietijos garantinių indėlių sistema buvo labiausiai protekcionistinė Europos Bendrijoje, todėl ji ir pasipriešino šiam teisės aktui. Vokietijos argumentai buvo tokie: netinkama teisinė bazė ir EB sutarties 253 str. pažeidimas, nepakankamas motyvavimas, proporcingumo principo pažeidimas ir kita. ETT vėlgi atmetė visus šalies argumentus. Vokietijos argumentai skirtingai negu Jungtinės Karalystės, buvo paremti materialiuoju subsidiarumo principu ir geriau struktūruoti. Tačiau ETT atmetė argumentus teigdamas, kad pažeistas buvo ne materialusis subsidiarumo principas, o procedūrinis. ETT žodžiais tariant, „pirmiausia reikia pastebėti, kad [...] Vokietijos Vyriausybė teigia ne tai, kad Direktyva pažeidė subsidiarumo principą, bet tik tai, kad Bendrijos teisės aktų leidėjas nepateikė pakankamo argumentavimo, kodėl jo veiksmai atitinka šį principą.“⁸⁸ Po to ETT pareiškė, kad iš tiesų Taryba pateikė pakankamą argumentavimą ir atmetė Vokietijos bylą.

Šis atvejis skiriasi nuo Jungtinės Karalystės bylos sprendimo tuo, kad ETT pačioje pradžioje nepareiškė, jog jis nesieks peržiūrėti Bendrijos diskrecijos teisėkūros procese, tam tikra prasme peržiūrėjo Tarybos argumentaciją dėl subsidiarumo principo.

Iš šių bylų matosi ETT tendencija nesikišti į Bendrijos vertinimą dėl galimybės veikti tam tikroje srityje arba bent jau neprieštarauti jam. Kitaip sakant, ETT bylų sprendimą pradeda nuo prielaidos, kad ETT susilaiko nuo teisėkūros tikslingumo kontrolės. Tai reiškia, jei Taryba ar Komisija nutarė, jog tam tikrą priemonę yra būtina priimti, tai taip ir yra. Ši prielaida paaiškina visose bylose aptinkamą nieko iš esmės nepasakantį argumentavimą, kad „Bendrijai reikėjo leisti teisės aktą šioje srityje. Todėl tai neprieštarauja subsidiarumo principui.“⁸⁹

Kita tendencija, kuri išryškėja gilinantis į ETT bylas, susijusias su subsidiarumo principu, yra ta, kad nė vienai valstybei narei nepavyko pakeisti ar anuliuoti direktyvų. Kitaip sakant, visos bylos buvo išspręstos valstybių narių nenaudai. Tai tiesiogiai susiję su ką tik minėta ETT prielaida.

Kame slypi ES subsidiarumo principo silpnybė, arba – kodėl nepavyksta pasiekti, kad jis taptų objektyviu teisiniu principu? Vienas žymiausių ES teisės tyrinėtojų G. de Búrca (priešingai negu būtų galima manyti sprendžiant pagal tą didžiulį dėmesį, kurio susilaukė subsidiarumo principas) teigia, kad fundamentaliausia prasme subsidiarumo principas nėra kažkokia neregėta inovacija ES teisėje. Kalbėdamas apie subsidiarumo principo miglotumą ir neapibrėžtumą, jis teigė, kad šios savybės yra „tradicinės“ Europos teisės principų savybės. „Europos teisė, kaip žino kiekvienas EB teisininkas, turi turtingą raidos tradiciją, paremtą tokiais ‚suktais žodžiais‘, t. y.

⁸⁸ Estella, 153.

⁸⁹ Demirci, 109.

dviprasmiškais ir atvirais terminais, kurie pasirenkami būtent dėl tokių jų bruožų“⁹⁰. Kiti tokie žodžiai, kuriuos pamini G. de Búrca – „vis glaudesnė sąjunga“, „išimtinė kompetencija“, „vidaus rinka“ ir „*acquis communautaire*“. „Politinės derybos [...] dažnai yra sudedamos į tokią kalbą, kuri ne tik atvira skirtingoms interpretacijoms, bet ir specialiai tam ir pasirinkta, kad tarpininkautų tarp skirtingų diskutuojamos temos supratimų ir sąvokų. Tokie kompromisai – tai pagrindinis daugiametės ES teisės ir politinio proceso bruožas, pasirodantis ne tik [...] minkštosios teisės formose, bet ir pagrindiniuose konstituciniuose tekstuose bei sutarčių pataisose.“⁹¹

Iš šio magistro darbo perspektyvos žiūrint, G. de Búrcos pastaba yra labai svarbi, kadangi leidžia išvelgti, jog ES kontekste vartojamos sąvokos ir pati kalba turi visus esminius (post)modernių idėjų bruožus – jos yra neapibrėžtos ir daugiareikšmės⁹². Šis pastebėjimas leidžia teigti, kad visos pastangos susitarti ar atrasti vieną ES subsidiarumo principo apibrėžimą ir objektyvias jo taikymo gaires vargu ar gali duoti vaisių. Jei ES subsidiarumo principas yra viena iš daugelio postmodernių idėjų, jis neturi ir negali turėti to objektyvaus pagrindo tikrovėje (priešingai negu katalikų socialinės filosofijos subsidiarumo principas). Tokiu atveju jis bus tik formalus instrumentinis principas, o jo reikšmė nuolat pagal politinę galią turinčių subjektų ideologines interpretacijas. Šiuo metu ES subsidiarumo principas, kaip ir parodė šios magistro darbo analizė, tarnauja vis didesnei centralizacijai Bendrijos lygiu, ir Bendrijos galioms augant, pagrįstai galima manyti, kad tokia tendencija išliks ir toliau.

Todėl subsidiarumo principas ne tik netapo tikrove, t. y. nepasiekė savo tikslo – garantuoti valstybių narių autonomiją, bet buvo panaudotas priešingiems tikslams – Bendrijos galioms plėsti. Šioje šviesoje žiūrint neatrodo keista, kad subsidiarumo principas, „keliaudamas“ iš katalikų socialinės filosofijos į ES teisinę bazę, „pametė“ savo metafizinę dimensiją (tai, kad buvo norima perimti būtent katalikišką principą, patvirtina ES subsidiarumo principo iki Maastrichto sutarties analizė). Šis pokytis galėtų būti paaiškintas tuo, kad ne tik (post)moderni politinė teorija, bet ir (post)moderni politinė praktika stengiasi nusikratyti metafizikos politinės filosofijos labui, idant perimtų „vieną svarbiausių, gal net pagrindinę metafizikos funkciją – nustatinėti tikrovės ir tikrumo kriterijus ir parametrus.“⁹³ Bandymai „rasti“ (o tiksliau sakant – nustatyti) objektyvius subsidiarumo principo taikymo kriterijus tik patvirtina tokį aiškinimą.

Pabaigai galima prisiminti L. Wittgensteino filosofiją, kurioje buvo išvystytas modernus požiūris į prasmę ir kalbą. Pagal ją frazės *prasmė* kyla iš jos *panaudojimo*. Tai instrumentinis požiūris į sąvoką. „Terminas ‚panaudojimas‘ turi būti suvokiamas plačiausia prasme – kaip

⁹⁰ Gráinne de Búrca, 8.

⁹¹ Ten pat, 8-9.

⁹² Plg. Vytautas Radžvilas, „Kelios pastabos apie Europos studijas.“ *Politologija*, 4(48), 2007, 16.

⁹³ Vytautas Radžvilas, „Lietuvos demokratija: žvilgnis per globalizacijos prizmę“. Kn. Dalia Marija Stančienė (sud.), *Lietuva globalėjančiame pasaulyje*. Vilnius: Logos, 2006, 24.

apimantis tiek galimybę ekstrapoliuoti *taisykles*, tiek *veiksmo* matmenis.⁹⁴ Kitaip sakant, frazės prasmė priklauso nuo veiklos konteksto, kuriame tą frazę norima panaudoti. Lygiai taip yra atsiliepiama ir apie ES subsidiarumo principą, kad jo prasmė vis kinta ir priklauso nuo konkrečių atvejų. Tad galime sutikti su C. Bottici, kad lingvistinis L. Wittgensteino posūkis kaip ir visa postmoderno filosofija nurodo naujus „būdus konstruoti tikrovei, ir kad virtualumas, įsivaizdavimas *par excellence* tapo [...] tuo, kas tikroviškiausia [...].“⁹⁵ Tie nauji būdai tikrovei konstruoti ir kelia pagrindines problemas ES subsidiarumo principo interpretavime.

2.6. Antrosios dalies išvados

Apibendrinant galima teigti, kad ES subsidiarumo principas stokoja objektyvių taikymo kriterijų, be to, nesutariama dėl jo apibrėžimo ir interpretavimo. Nesunku pastebėti ir tai, kad literatūros ES subsidiarumo principo tema kiekis didėja geometrine progresija, tačiau nė viename nagrinėtame darbe taip ir nepavyko rasti įtikinamo minėtų subsidiarumo principo problemų sprendimo. Visi pasiūlymai paprastai apsiriboja priemonių, skirtų valstybių narių galioms stiprinti, aptarimu arba raginimu stiprinti principo teisinę dimensiją. Tas pats matyti ir tolesnėse ES sutartyse, kur dalykai labiau komplikuojami negu išsprendžiami, kadangi sutariama, kad subsidiarumo principo prigimtis yra iš esmės politinė. Kitaip sakant, nepavyksta rasti išeities iš Maastrichto sutartimi sukurto labirinto.

Šioje dalyje atlikta analizė, atskleidė ES subsidiarumo principo paradoksą: nors jis pradžioje buvo sumanytas kaip valstybių narių suverenumo saugiklis, *de facto* jis yra naudojamas kaip instrumentas ES viršvalstybinėms galioms plėsti. Pats svarbiausias šios darbo antrosios dalies atradimas yra tai, kad ES subsidiarumo principas pasižymi vidiniu neapibrėžtumu ir lengvai pasiduoda instrumentiniam jo taikymui politiniams tikslams siekti. Ši dalis siejasi su triačiaja dalimi dviem aspektais: 1) išryškėjus, kad ES subsidiarumo principas pasižymi vidiniu neapibrėžiamumu, pagrindo tikrovėje neturėjimu, kintančia prasme, kyla mintis pažvelgti į jį kaip į postmodernią idėją; 2) ES subsidiarumo principo kaip postmodernios idėjos analizė leistų paaiškinti šio skyriaus pradžioje aptartą „nepastebėtą“ subsidiarumo principo prasmės pokytį ES kontekste.

⁹⁴ Chiara Bottici, *A Philosophy of Political Myth*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, 89.

⁹⁵ Ten pat, 80.

3. ES subsidiarumo principas kaip postmoderni idėja

Šiame skyriuje bus siekiama nagrinėti ES subsidiarumo principą kaip postmodernią idėją. Nepaisant to, kad darbe jau buvo atskleista, jog subsidiarumo principai katalikų socialinėje filosofijoje ir ES dokumentuose skiriasi iš esmės, vis gi, gilinantis į postmodernių idėjų prigimtį, ima ryškėti šių dviejų principų galimas ryšys. Šis ryšys ar panašumas yra grynai išorinis ir geriausiai atsiskleidžia nagrinėjant postmodernias simuliakro ir pastišo sąvokas. Skyrius pradedamas nuo J.-F. Lyotardo „politikos veržimosi į nežinomybę“ sampratos aptarimo, nes tai leis giliau suvokti patį postmodernumą. Be to, ES subsidiarumo principo postmodernumas paaiškina ir tai, kodėl katalikų socialinės filosofijos ir ES subsidiarumo principai dažnai yra tapatinami. Jei ES subsidiarumo principas traktuojamas kaip postmoderni idėja, tuomet prasmės pokyčiai tampa nereikšmingi, nes tai – normalus, kasdienis dalykas. Šią mintį gerai perteikia F. Jamesonas aiškindamas, kas postmodernioje epochoje yra lūžiai tarp epochų: „esminiai lūžiai tarp laikotarpių paprastai nereiškia visiškų turinio pokyčių, o veikia byloja apie tai, kaip persigrupuoja tam tikras skaičius jau buvusių elementų: įsivyrąja ankstesnėje epochoje ar sistemoje buvę šalutiniai bruožai, o vyravę bruožai virsta antraeiliais.“⁹⁶ Kitaip sakant, postmodernioje pasaulėžiūroje tai nėra jokie lūžiai. Dėl šios priežasties neįžvelgiama fundamentalesnių skirtumų tarp subsidiarumo principų katalikų socialinėje filosofijoje ir ES dokumentuose. Tačiau ankstesniuose skyriuose atlikta analizė to nepatvirtina.

3.1. Subsidiarumo principas kaip nežinomybės troškimas

Antroje darbo dalyje buvo atskleistas ES subsidiarumo principo neapibrėžtumas, jo abstraktumas, nenumatomumas ir atvirumas skirtingoms interpretacijoms. Ši esminio apibrėžimo stoka taip pat yra vienas iš pagrindinių postmodernių idėjų bruožų: postmoderniame moksle ir filosofijoje neapibrėžtumas ir nežinojimas užima centrinę vietą. Postmodernios filosofijos pradininkas J.-F. Lyotardas savo veikalo „Postmodernus būvis“ pabaigoje užsimena apie ryškėjančią politiką, „kuriai bus vienodai svarbus tiek teisingumo, tiek nežinomybės troškimas.“⁹⁷ Šiame poskyryje bus gilinamasi į šios nežinomybės svarbą postmodernioje politikoje, tikintis, kad tai leis geriau suvokti ir ES subsidiarumo principo idėjos prigimtį.

⁹⁶ Fredric Jameson, *Kultūros posūkis. Rinktiniai darbai apie postmodernizmą*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla 2002, 33.

⁹⁷ Jean-François Lyotard, *Postmodernus būvis*. Vilnius: Baltos lankos, 1993, 164.

Veikale „Postmodernusis būvis“ J.-F. Lyotardas aptaria postmodernų mokslą ir žinojimą, pagal kuriuos konstruojama ir pačios visuomenės vizija. J.-F. Lyotardas teigia, kad postmodernusis mokslas „keičia žodžio *žinojimas* prasmę ir parodo, kaip tas pasikeitimas gali įvykti. Jis kuria ne tai, kas žinoma, o tai, kas nežinoma.“⁹⁸ Postmoderniam mokslui ir žinojimui nebetinka performatyvumo principu paremtas legitimacijos modelis, kuriame vadovaujamasi determinizmo hipoteze ir kuris yra būdingas moderniam mokslui. Anot J.-F. Lyotardo, taip yra todėl, kad diskursas, aptariantis taisykles, kurios mokslą ir žinojimą įteisina, yra jam „(eksplicitiškai) imanentiškas.“⁹⁹ Kitaip sakant, postmodernus mokslas pats save legitimuoja. Postmoderniame pažinime ir moksle „ieškoti argumentų reiškia ieškoti ‚paradokso‘ ir jį legitimuoti naujomis protavimo žaidimo taisyklėmis.“¹⁰⁰ Tokios mokslo prigimties pakitimo paradigma J.-F. Lyotardas iliustruoja pristatydamas įvairius tyrinėjimus (fraktalų ir katastrofų teorijas, kvantinę mechaniką ir kt.), kuriuos, anot filosofo, vainikuoja K.Gödelio teorema apie formalių matematinių sistemų nepilnumą, verčianti taip pat koreguoti sistemos sąvoką ir socialinės teorijos srityje¹⁰¹.

Lygiai tokiu pat būdu postmodernią politiką legitimuoja tai, ko socialinė sistema negali numatyti, kas yra jai netikėta, katastrofiška, paradoksalu, kas sukuria „nelauktų padarinių“ efektus, kas yra radikaliai nauja, kas griaua esamas taisykles ir įveda naujas. Taigi, J.-F. Lyotardas teigia, kad socio-politinėje srityje taip pat galima legitimacija remiantis paralogija. Paralogija yra „žinojimo pragmatikoje daromas ėjimas, kurio svarba dažnai iš karto nebūna įvertinama.“¹⁰² Tokiu būdu postmoderni politika nebetenka savo galios spręsti ir tampa pasyvia refleksyvia politika. Nežinomybės troškimas tokioje politikoje yra svarbus todėl, kad toje nežinomybėje tūno dar nerealizuotos ir neribotos galimybės, kurios gali išnirti tarsi „nežinia iš kur“. Politiko uždavinys – estetinio tipo sprendimas, išvelgiantis harmoniją skirtybėse, o teisingumas tokioje politikoje suprantamas „ne kaip taisyklė, kurią galima apibrėžti, bet kaip gebėjimas spręsti ir judėti nuo vienos taisyklės prie kitos jų heterogeniškume ir daugybiškume. Šiuo požiūriu tai būtų labiau panašu į meno gamybą negu į moralinį sprendimą kantiškąja prasme“¹⁰³.

J.-F. Lyotardo politikos samprata ataidi ir C. Bottici knygoje „Politinio mito filosofija“. Filosofė teigia, kad valdovas gali būti apibrėžtas kaip tas, kuris turi galią įvardinti nežinomybę ir tokiu būdu ją valdyti. „Suteikti vardą [...] – tai pirmoji galinga priemonė kovoti su ‚tikrovės absoliutizmu. ‘“¹⁰⁴ „Tikrovės absoliutizmas“ čia suprantamas kaip būklė, kai atsiduriama ties įvykių

⁹⁸ Lyotard, 146-47

⁹⁹ Ten pat, 135.

¹⁰⁰ Ten pat, 134.

¹⁰¹ Ten pat, 136.

¹⁰² Lyotard, 149.

¹⁰³ Gary Aylesworth, „Postmodernism“, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Stanford, 2005.

<<http://plato.stanford.edu/entries/postmodernism/>> [Žiūrėta 2008 05 01].

¹⁰⁴ Bottici, 119.

valdymo riba¹⁰⁵. Reikia atkreipti dėmesį, kad tikrove postmodernioje filosofijoje laikoma būtent toji minėta abstrakti nežinomybė, tas nuolatinę grėsmę savo nelauktais padariniais keliantis chaosas. „Tikrovėje yra užgniaužtos [...] potencijos“¹⁰⁶. Reflektuoti šį abstraktų chaosą yra politikos (o tiksliau – filosofijos politikos) uždavinys, nes tik taip jis galės išlaikyti jautrumą skirtingiems tikslams ir daugiau plėtoti konfliktuojančių galimybių įvairovę¹⁰⁷. J. Baudrillardas tokią politiką įvardino dar radikaliau. Tokios politikos galia, anot filosofo, remiasi užbėgimu įvykiams už akių. „Galia, kuri nebesiremia niekuo kitu kaip įvykių prevencija ir valdymu, kuri nebeturi jokios politinės valios, išskyrus valią vaikyti vaiduoklius, pati tampa vaiduokliška ir pažeidžiama. Jos virtuali galia [...] yra totali, tačiau galiausiai ji nebegali išitraukti į joki kitą žaidimą, kaip tik į tą, kuris nukreiptas prieš ją pačią įvairių rūšių vidinėmis nesėkmėmis. Savo viešpatavimo aukštybėse visa, ką ji begali – tai prarasti savo veidą.“¹⁰⁸

Vargu ar galime tokią pasyvią, nenumatomų padarinių valdomą politiką laikyti „tikra“ politika. Pirma, tokia politika neturi nei krypties, kurią laiduoja vertybiniai orientyrai, nei kokių nors pragmatinio efektyvumo kriterijų, kuriuos V. Radžvilas įvardija kaip du „tikros“ politikos atskaitos taškus¹⁰⁹. Antra, tokios politikos tikroviškumu abejoti verčia ir jos susitelkimas ties tuo, kas iš tiesų yra mažiausiai tikroviška – abstrakčių vaizduotės galimybių pasauliu. Pagaliau, politika, kuri stengiasi apglėbti visas išsiskiriančias ir išsiskirsiančias pažiūras, ilgainiui gali netekti sugebėjimo veikti¹¹⁰.

Niekas nepaneigs to, kad ES egzistuoja įvairaus pobūdžio konfliktai (tarp centro ir valstybių narių, tarp įvairių transnacionalinių interesų grupių ir kiti) ir kad daugelis jų gali būti neišsprendžiami. Iš pirmo žvilgsnio, ES subsidiarumo principas panaudotas kaip politinis įrankis konflikto tarp Briuselio ir valstybių narių subalansavimui. Šio principo diskurso analizė parodo, kad (bent jau) ES retorikoje subsidiarumo principas pasitelktas kaip vienas iš įrankių, neva apginsiančių valstybių narių autonomiją ir taip prisidėsiančių prie ES legitimumo problemos sprendimo¹¹¹. Visgi, labiau gilinantis ima aiškėti, kad ES subsidiarumo principas tėra konfliktų slėpimo, o ne balansavimo įrankis. G. Daviesas pastebi, kad ES subsidiarumo principas yra suformuluotas taip, kad neturi jokio ryšio su nacionalinių valstybių tikslais, galinčiais konfliktuoti su ES tikslais. ES subsidiarumo principu daroma prielaida apie bendrą centro politikos tikslą, o tuo pačiu valstybių narių tikslams, skirtingiems nuo sutarto ES tikslo, nepaliekama teisės egzistuoti. Todėl „kaip

¹⁰⁵ Bottici, 119.

¹⁰⁶ Wolfgang Welsch, *Mūsų postmodernioji modernybė*. Vilnius: Alma littera, 2004, 365.

¹⁰⁷ Ten pat, 379.

¹⁰⁸ Jean Baudrillard, „Virtuality and Events: The Hell of Power.“ *International Journal of Baurillard Studies*, 3(2), 2006. <http://www.ubishops.ca/baudrillardstudies/vol3_2/jb_virt.htm> [Žiūrėta 2008 05 21].

¹⁰⁹ Vytautas Radžvilas, „Europos Sąjungos santykių su Rytų Europos šalimis klausimu.“ *Politogija*, 49(1), 2008, 12.

¹¹⁰ Ten pat, 5.

¹¹¹ Jacob Kirk Jensen, „Articulating subsidiarity.“ Lund, 2005. <http://www.svep-projekt.se/archive/2005/05/20/1116549610-30803-410/ma_th_final_2005.PDF> [Žiūrėta 2008 05 21].

retorinė užmačia, subsidiarumas yra intelektualiai centralizuojantis.“¹¹² Centrinės politikos tikslai nekvestionuojami. G. Daviesas išryškina dar vieną svarbią problemą: ES subsidiarumo principo argumentavimo struktūra užgniaužia ir paneigia egzistuojančius konfliktus tarp nacionalinių ir ES politikų, o tai savo ruožtu dar labiau apsunkina intelektualinius svarstymus apie tai, kaip su tokiais konfliktais elgtis. Apie tokių konfliktų egzistavimą liudija aptartosios penkios ETT bylos, tiesiogiai susijusios su subsidiarumo principu. G. Daviesas teigia, kad valstybės narės pralaimėjo visas bylas, „kadangi jos [...] savo argumentus grindė interesais, kurie teisiškai nerelevantiški“¹¹³.

Kalbant apie tokius maskuojamus konfliktus, svarbi V. Radžvilo išvalga, teigianti, kad jie gali būti kai kuriais atžvilgiais pavojingesni už atvirą interesų kovą. „Juk oficialiai nepripažįstami, [...] neįvardijami ir todėl oficialiai ‚neegzistuojantys‘ esminiai ir galbūt nesutaikomi vertybinių nuostatų ir pragmatinių interesų skirtumai niekur nedingsta. Jie tūno [...] [diskurso] paribyje, o tiksliau – sudaro ‚išvirškščiają‘ arba ‚tamsiąją‘ jo pusę ir veikia pirmiausia kurdami ‚nelauktų padarinių‘ efektus, kurie atrodo atsirandantys ‚nežinia iš kur‘, ‚netikėti‘ ir ‚nepaaiškinami‘, todėl ir ‚nevaldomi.‘“¹¹⁴

Ši V. Radžvilo aprašyta konfliktų maskavimo strategija rodo, kad subsidiarumo principo politika yra ne tik atitrūkusi nuo tikrovės, bet taip pat siekia tą tikrovę perkurti pagal savo abstrakčią formą. Čia tiktų prisiminti, kad katalikų socialinės filosofijos subsidiarumo principas su tikrove sąveikauja kitaip: istorinės aplinkybės ir problemos nėra ignoruojamos, bet panaudojamos paties principo sąvokai gilinti. M. Glendeningo nuomone, toks atitrūkimas nuo tikrovės yra politikos estetizavimas vengiant kreipti dėmesį į konkuruojančius politinio turinio pasaulėvaizdžius. „Postmodernistai tvirtina, [...] kad ‚didžiųjų pasakojimų‘ amžius pasibaigė ir kad gali būti komunikuojamos tik istorijos apie egzistencijos fragmentus. Tokiu būdu [...] bandoma išvengti tiesioginių, didelio masto susidūrimų.“¹¹⁵ Autorius pastebi, kad Europos sferoje tas didysis pasakojimas, kurį siekiama sunaikinti yra nacionalinės valstybės idėja. Tai daroma įvairiais būdais. Svarbiausias iš jų – taikaus Europos vienijimosi mitas, kurio pagrindas yra prielaida, kad „nepriklausomos tautos ims kariauti (ar net vykdyti genocidą) ir kad jos negali susidoroti su problemomis, kurios peržengia jų sienas.“¹¹⁶ Pastebėtina tai, kad postmodernioje Europoje yra vengiama artikuliuoti ir kvestionuoti pačios ES „didįjį pasakojimą“ apie transnacionalinį valdymą. Klasikinė naudojama formulė, A. Giddenso žodžiais tariant, yra tvirtinimas, kad ES yra „novatoriška valdymo forma, kuri negali būti išspraudžiama į jokią tradicinį modelį“.¹¹⁷ Kitaip

¹¹² Gareth Davies, „Subsidiarity as a Method of Policy Centralisation“, *Research Paper No. 11-06*. Jerusalem, 2006. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=921454#PaperDownload> [Žiūrėta 2008 05 21].

¹¹³ Ten pat.

¹¹⁴ Radžvilas, „Europos Sąjungos santykių su Rytų Europos šalimis klausimu“, 15.

¹¹⁵ Marc Glendening, „Post-Modernism and the Silent Revolution.“ *The European Journal*, 11-12, 2005, 8. <<http://www.democracymovement.org.uk/main/pdf/MG%20Post-Mod.pdf>> [Žiūrėta 2008 05 21].

¹¹⁶ Ten pat, 9.

¹¹⁷ Anthony Giddens, *The Third Way and the Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Polity Press, 1998, 142.

sakant, atsiduriama neaiškumo, neapibrėžtumo būsenoje, nes nėra žinoma, nei kas ES yra, nei kas ji bus. Ji tiesiog yra nuolat skirtinga nuo to, kas buvo. Analizuojant ES subsidiarumo principą, svarbiausia šioje netikrumo būsenoje yra tai, kad galių pasidalinimas tarp nacionalinių valstybių ir Briuselio yra labai miglotas. „Tai yra [...] postmodernaus dėstymo pavyzdys, kur tvirtinama, kad neegzistuoja jokių stabilių ir aiškių ribų tarp atskirų būčių.“¹¹⁸

Tokioje situacijoje, prisiminus J.-F. Lyotardo nežinojimo svarbą postmodernioje politikoje tampa aišku, kokių būdu šis ES neapibrėžtumas ir nuolatinio keitimosi būseną gali tapti ES galios, kurią lengva nepastebėti, šaltiniu. Šiuo požiūriu yra reikšmingas M. Leonardo pastebėjimas: „Europos galios lengva nepastebėti. Kaip ‚nematoma ranka‘ ji veikia tradicinių politinių struktūrų kiaučė. [...] Kurdama standartus, kurie įgyvendinami per nacionalines institucijas, Europa gali užvaldyti šalis nebūtinai tapdama jų priešiško taikiniu. [...] Europa leidžia skleisti jos įtakai be provokacijų. [...] Europa yra tarsi apsėsta teisinės sistemos, o tai reiškia, kad ji transformuoja tas šalis, su kuriomis užmezga kontaktą, užuot nuslydusi paviršiumi“¹¹⁹.

ES subsidiarumo principo formulavimas, diskredituojant tuos valstybių narių interesus, kurie konfliktuoja (ar konfliktuos) su ES tikslais, reikalingas greičiau ne tam, kad viską pajungti bendram ES tikslui, o tam, kad ištrinti aiškias ribas tarp valstybių narių ir Briuselio, kad ir valstybės narės bei kiekvienas ES pilietis atsidurtų tokioje amorfiškumo būsenoje, kuri leistų lengvai konstruoti iš jų ką nori. Siekiama, kad pamažu atsirastų „iš esmės viršnacionalinis ir klajoklis žmogus, kurio tipiškas skiriamasis bruožas, fiziologiškai kalbant, yra maksimali prisitaikymo galia, tikras prisitaikymo menas.“¹²⁰ Juk ir patys deklaruojami ES tikslai kuria tokią prisitaikėlišką nežinojimo būseną, palankią transformacijai. Kaip ir buvo atskleista antrojoje darbo dalyje, ES tikslai nėra koks nors aiškiai apibrėžtas ir nekintantis dalykas – jie irgi yra nuolatinėje naujumo, kitimo būsenoje. Rašydamas apie besiformuojančią postmodernią politiką J.-F. Lyotardas teigė, kad joje „kovos objektas bus žinios [...], o žinių rezervas – galimų kalbinių pasakymų rezervas – yra neišsiamiamas.“¹²¹ Perfrazuojant šį filosofą, galima būtų teigti, kad ES tampant postmodernia, jos galia labiausiai gali reikštis „nežinojimo“, „atvirumo visoms galimybėms“, „nenumatomumo“ aplinkoje. Nesunku pastebėti, kad tokia aplinka visų pirma yra abstrakti, tobuliausiu būdu egzistuojanti vaizduotėje; tai yra būdas žvelgti į pasaulį nematant jo paties. Būtent toks tikrovės nematymas ir leidžia pakeisti tikroviškumo kriterijus, juos perkeliant į vaizduotės sferą. Postmodernybėje tikra tampa tai, kas atsiranda „iš nieko“ vaizduotėje. Šia prasme postmodernus mokslas kuria ne tai, kas žinoma, o tai, kas nežinoma. Politinėje sferoje tai pasireiškia kaip

¹¹⁸ Glendening, 10.

¹¹⁹ Mark Leonard, „Europe’s Transformative Power“, *Center for European Reform Bulletin* 40. b.v., 2005. <http://www.cer.org.uk/articles/40_leonard.html> [Žiūrėta 2008 05 21].

¹²⁰ Friedrich Nietzsche, „Anapus gėrio ir blogio.“ Kn. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1991, 447.

¹²¹ Lyotard, 164.

J.-F. Lyotardo minėtasis veržimasis į nežinomybę, kuris yra ne kas kita kaip radikalus individualizmas, keliantis, anot M. Drolet, netgi visuomenės susiskaldymo grėsmę¹²².

Akivaizdu, kad toks skirtubių eskalavimas paralyžiuoja veikimą. Pavyzdžiui, visuose 2005-2008 metų COSAC`o pilotiniuose tyrimuose apie *ex ante* subsidiarumo kontrolę nacionaliniuose parlamentuose dominuoja viena bendra išvada – parlamentai negalės pilnai pasinaudoti šiuo nauju Lisabonos Sutarties protokole numatytu mechanizmu, jei jie nesusitars dėl bendro subsidiarumo principo apibrėžimo¹²³. „[...] COSAC`o pratybos dar kartą pabrėžė būtinybę nacionaliniams parlamentams kurti bendrą subsidiarumo principo apibrėžimą ir interpretaciją. Idant naujos Lisabonos Sutarties nuostatos būtų veiksmingos, nacionaliniams parlamentams reikės artimai bendradarbiauti, ir todėl jie turi dirbti pagal tuos pačius parametrus ir remtis tomis pačiomis prielaidomis. Priešingu atveju, skirtingos subsidiarumo principo interpretacijos gali nuvesti prie ženklaus nuomonių tarp kiekvieno iš nacionalinių parlamentų išsiskyrimo, o rezultatas bus tai, kad ‚geltonos kortelės‘ ar ‚oranžinės kortelės‘ mechanizmo paleidimo slenkstis niekada nebus pasiektas.“¹²⁴

Ateitis parodys, ar nacionaliniai parlamentai sugebės pasinaudoti šiuo naujuoju subsidiarumo principo mechanizmu. Vis dėlto, remiantis aptartąja ES subsidiarumo principo formuluote, pripažįstančia tik ES tikslus, reikia konstatuoti, kad tai padaryti bus gana sunku. ES subsidiarumo principas, atsiskleidęs šioje analizėje kaip postmoderni idėja, ne tik liudija apie ES projekto (bent jau dalinį) postmodernumą, bet sudaro sąlygas ir toliau tam projektui vystyti. Tačiau toks ES postmodernėjimas vargu ar leis jai pajudėti kokia nors pozityvia prasme – greičiau tai bus kuo ilgesnis *status quo* išlaikymas sudarant didelių transformacijų išpūdį. Tai implikuoja pats ES politikos postmodernėjimas. Verždamasi į nežinomybę, ES politika pamažu tampa tik tikros politikos forma, tad nenuostabu, kad realybėje mažai kas įvyksta, nors atrodo, kad vyksta labai daug. Politika tampa politikos „simuliakru“.

¹²² Michael Drolet, „The Wild and the Sublime: Lyotard`s Postmodern Politics“. *Political Studies*, 42 (2), 1994, 259-273. <<http://www.blackwell-synergy.com>>, [Žiūrėta 2008 05 01].

¹²³ Plg. COSAC, „Report on the results of the subsidiarity and proportionality check coordinated by COSAC on the Commission proposal for a Directive concerning the full accomplishment of the internal market of Community postal services.“ b.v., 2007, 9. <<http://www.cosac.eu/upload/application/pdf/b078b980/2nd%20subsidiarityproportionality%20check.pdf>> [Žiūrėta 2008 05 01].

¹²⁴ COSAC, „Report on the results of the Test on the subsidiarity check mechanism of the Liubon Treaty coordinated by COSAC on the Commission proposal for a Framework Decision on Combating Terrorism.“ b.v., 2008, 7. <<http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/200803/20080305ATT22968/20080305ATT22968EN.pdf>> [Žiūrėta 2008 05 03].

3.2. Subsidiarumo principas kaip simuliakras

Analizuojant nežinojimo, paradokso, nenumatomumo svarbą postmodernioje politikoje, visada tenka susidurti ir su tapsmo, kismo, nuolatinio skirtingumo sąvokomis. Gilinantis į katalikų socialinės filosofijos ir ES subsidiarumo principus, paaiškėjo, jog jie grindžiami iš esmės besiskiriančiomis prielaidomis. Visgi, negalima atmesti ir to, kad tarp šių dviejų principų egzistuoja ir kažkoks ryšys, kitaip vargu ar galima būtų juos lyginti. Subsidiarumo principo atsiradimo ES terpėje istorijos analizėje iškilo sunkumų bandant atrasti tą momentą, kada frazės „subsidiarumo principas“ prasmė pakinta ar yra pakeičiama, t. y., kada ji praranda savo originalią prasmę. Nepaisant to, kad galima kalbėti apie tam tikrą nenuoseklumą, „lūžį“ ar „šuoį“ šios idėjos vystimosi istorijoje, bent jau išorinio panašumo tarp dviejų subsidiarumo principų esama. Abu įvardijami tų pačių žodžių junginiu, abu suponuoja bendrą tikslą, išskiria kelis sprendimų priėmimo lygius, abiejuose principuose glūdi pozityvioji ir negatyvioji prasmė ir t. t. Tačiau tai yra išoriniai panašumai. Tokių išorinių panašumų idėjų istorijoje svarbą akcentuoja G. Deleuze ir F. Guattaris aptardami simuliacijos (kai tikrovę žymintys ženklai užima pačios tikrovės vietą) dinamiką. Pagal juos, simuliakru būdingas tik išorinis ir apgaulingas panašumas į tariamą modelį. Simuliakro produkcijos procesas, jo vidinis dinamizmas yra visiškai skirtingas nuo įsivaizduojamo modelio¹²⁵. Autoriai teigia, kad simuliakro panašumas į modelį yra tik priemonė, o ne tikslas. „Panašumas yra pradžia, maskuojanti visiškai naujos gyvybinės dimensijos atėjimą. [...] Šio proceso varomoji jėga nėra tapti ‚modelio‘ ekvivalentu, bet nusigręžti nuo jo bei jo pasaulio tam, kad atverti naują erdvę paties simuliakro pamišusiai proliferacijai.“¹²⁶ G. Deleuze ir F. Guattaris kalba apie simuliakro gimimo pradžią. Čia dar išlaikomas ryšys su tikrove, netgi neatmetamas simuliakro vystimosi atgalinis procesas. Todėl dar įmanomas teiginys, kad „geriausias ginklas prieš simuliakrą nėra atskleisti jį kaip apgaulingą kopiją, bet priversti jį būti tikslia kopija.“¹²⁷

Tačiau, kalbant apie ES subsidiarumo principą toks aiškinimas ne visai tinka, kadangi jame dar išlaikomas tikrovės principas. Kitaip sakant, čia išlieka aiški riba tarp to, kas yra tikra ir maskuotina. Tad, G. Deleuze ir F. Guattario aptariama simuliacijos dinamika labiau panaši į J. Baudrillardo minimą antrąją atvaizdo stadiją. Pastarasis išskiria keturias atvaizdo stadijas¹²⁸. Pirmoji stadija yra tada, kai atvaizdas reprezentuoja regimybę, t. y. ją atspindi. Antrojoje stadijoje atvaizdas slepia tikrovę ir ją iškreipia. Šios pirmosios dvi atvaizdo stadijos būdingos tiesos ir paslapties teologijai¹²⁹. Į simuliacijos erą įžengiama pasiekus trečiąją atvaizdo stadiją, kurioje

¹²⁵ Plg. Gilles Deleuze, „Plato and the Simulacrum.“ *October*, 27, 1983. 48-49. <www.jstor.org> [Žiūrėta 2008 05 21].

¹²⁶ Brian Massumi, „Realer than Real. The Simulacrum According to Deleuze and Guattari.“ b.v., 1987. <http://www.anu.edu.au/HRC/first_and_last/works/realer.htm> [Žiūrėta 2008 05 21].

¹²⁷ Ten pat.

¹²⁸ Jean Baudrillard, *Simuliakrai ir simuliacija*. Vilnius: Baltos lankos, 2002, 13.

¹²⁹ Ten pat.

atvaizdas slepia tikrovės nebuvimą. G. Deleuze ir F. Guattario simuliakro samprata netinka ES subsidiarumo principui, nes jis ne pseudosimuliuoja tikrovę, o slepia, kad tos tikrovės nėra. Be to, ES subsidiarumo principas kuo toliau, tuo labiau atsiskleidžia kaip sąvoka apskritai nebeturinti jokio referento, kaip išsprasmita sąvoka. Ji tampa panaši į ketvirtą stadiją pasiekusį atvaizdą, kuris neturi jokio ryšio su realybe ir yra grynas savęs paties simuliakras. Trečioji ir ketvirtoji atvaizdo stadijos, pagal J. Baudrillardą, yra simuliakro stadijos.

ES subsidiarumo principas tikrai priklauso simuliacijos erai, t. y. jis yra pasiekęs bent jau trečiąją atvaizdo stadiją. Tai galima pailustruoti jau ne kartą šiame darbe minėtu iškalbingu pavyzdžiu: subsidiarumo principas į Maastrichto sutartį įtrauktas siekiant apginti valstybių narių autonomiją nuo ES galių plėtimosi (arba bent jau sumažinti auganti nepasitenkinimą dėl ES legitimumo erozijos). Šis faktas gali pagrįstai būti vadinamas simuliacija tos pirmenybės, kuri katalikų socialinėje filosofijoje teikiama žemesniam lygmeniui, o visų pirma asmeniui. Visgi ES subsidiarumo principas nėra grindžiamas krikščioniškos antropologijos sąvokomis, o efektyvumas visada yra sąlyginė vertė, priklausoma nuo tikslo. Tad, nors Maastrichto sutarties subsidiarumo principu buvo deklaruota pirmenybė kuo žemesniam sprendimų priėmimo lygmeniui, realybėje (dėl anksčiau aptartų priežasčių) vien ES subsidiarumo principas to garantuoti negalėjo. Laikas tai pat parodė, kad ES subsidiarumo principas gali būti ir yra naudojamas priešingiems tikslams negu buvo numatytas. Taigi, ES subsidiarumo principas slepia, kad juo deklaruojamos realybės (sprendimai priimami kuo arčiau piliečių) nėra. „Siekama nebe klaidingai reprezentuoti tikrovę (tai buvo ideologijos paskirtis), o nuslėpti, kad tikrovė nebėra tikrovė, kitaip tariant, išgelbėti patį realybės principą.“¹³⁰

Ši simuliacijos dinamika plėtojama toliau ir Lisabonos sutartimi, suteikiant nacionaliniams parlamentams išankstinės teisės aktų kontrolės galimybę. Šiame darbe jau buvo aptarti tie fundamentalūs sunkumai, su kuriais, kaip parodė COSAC`o pilotiniai tyrimai, susidurs nacionaliniai parlamentai, norėdami turėti bent kokios naudos iš to naujojo vaidmens ES teisės aktų leidimo procese, kuris jiems suteikiamas naująja Sutartimi. G. Daviesas netgi pastebi, kad tokio vaidmens suteikimas, būtent, nacionaliniams parlamentams nurodo į tai, kad šitaip tarsi siekiama kurti ES demokratijos deficito mažinimo iliuziją, t. y. nuslėpti, kad demokratijos tikrovė nebėra jokia tikrovė. „Kokia prasmė klausti nacionalinių parlamentų, ar jie sugebės pasiekti tikslus, kuriuos Bendrija bando pasiekti? Pirma, parlamentams prastai sekasi techniniuose reikaluose. Komisijai prasmingiau būtų konsultuotis su nacionalinėmis administracijos agentūromis. Antra, ar yra šansų, kad parlamentai išvis atsakys į tokį klausimą? Politikai visų pirma klaus, ar Bendrija turėtų imtis tos priemonės, kurios imasi, o tai jau yra politinis ir daug platesnis klausimas negu

¹³⁰ Jean Baudrillard, *Simuliakrai ir simuliacija*, 20.

subsidiarumas galėtų apimti [...]. Dėl teisinio proceso dinamikos bus nutarta politiniame lygmenyje.“¹³¹

J. K. Jensenas savo magistro darbe tema „Articulating Subsidiarity“ taip pat atskleidžia įtampą tarp subsidiarumo principo diskurso ir vis labiau jam besipriešinančios realybės: „Augantis skepticizmas dėl Europos projekto 1992 metais suvoktas kaip jėga, grasinanti sutrukdyti Europos projekto konstravimui. Tai pripažindamas ir norėdamas pateikti diskursyvų atsaką į šią grėsmę, elitas pabandė sukurti Europos kaip piliečiams artimos politinės sistemos mitą. Subsidiarumas buvo artikuliuojamas kaip šio mito mazginis taškas.“¹³² Autorius savo darbą rašė dar prieš referendumus Prancūzijoje ir Olandijoje, kurie sužlugdė Sutarties dėl Konstitucijos Europai projektą. Jis užsiminė, kad, jei vienos ar daugiau valstybių piliečiai atmes šią Sutartį, tai tik dar kartą parodys nesėkmingus subsidiarumo principo simuliakrinius bandymus kurti tokią tikrovę, apie kurios nebuvimą (ir net utopiškumą) yra nutylima.

Sutarties dėl Konstitucijos Europai projektas žlugo. Šiuo metu dar vis tebevyksta naujosios Lisabonos sutarties ratifikavimo procesas, kuris visose valstybėse narėse, išskyrus Airiją, vyksta tik parlamentuose – referendumai vengiami. Tokia tendencija šio darbo kontekste svarbi vienu aspektu – tai postmoderni įvykio „prevencija“. Lisabonos sutartis turi būti *ratifikuota arba ratifikuota (sic!)* J. Baudrillardas tai vadina „taip“ intoksikacija arba „*taip-tizacija*“ [prancūziškai *oui-trifcation*], kuri reiškia, kad tokiais referendumais piliečių ne klausama apie jų pritarimą ar ne Europai, o paprasčiausiai siekiama viešo pritarimo atsakymui, kuris nuspręstas iš anksto. Tai yra sakymas „taip“ iš anksto nuspręstajam „taip“ – simuluotas atsakymas į simuluotą klausimą¹³³. Tad pritarimas Lisabonos sutarčiai beveik garantuotas, o „tyliajai daugumai“, J. Baudrillardo žodžiais tariant, ir toliau grės minėtoji „taip“ intoksikacija. Išgavus virtualųjį konsensą, beliks į ES projektą įtraukti ir besipriešinančių balsus, tą „tyliąją daugumą“. Ši užduotis atitenka naujai ES komunikacijos politikai, kurios tikslas yra spręsti piliečių nepasitikėjimo ES projektu problema¹³⁴. Taip pat paminėtina pernai metų ES interneto strategija¹³⁵ bei ką tik pradėta įgyvendinti audiovizualinės komunikacijos strategija, siekianti dar labiau „nušviesti“ ES reikalus visomis

¹³¹ Davies, „Subsidiarity as a Method of Policy Centralisation“.

¹³² Jensen, 30

¹³³ Jean Baudrillard, „Divine Europe.“ *International Journal of Baudrillard Studies*, 3(1), 2006, 2. <http://www.ubishops.ca/BaudrillardStudies/vol3_1/baudrillard.htm> [Žiūrėta 2008 05 21].

¹³⁴ COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, „White Paper

on a European Communication Policy.“ (COM(2006) 35 final). Brussels, 2006. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0035:FIN:EN:PDF>> [Žiūrėta 2008 05 21].

¹³⁵ COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, „Communicating about Europe via the Internet Engaging the citizens.“ (SEC(2007)1742). Brussels, 2007. <http://ec.europa.eu/dgs/communication/pdf/internet-strategy_en.pdf> [Žiūrėta 2008 05 21].

masinės komunikacijos priemonėmis ir įtraukti piliečius į debatus dėl ES politikų¹³⁶. Reikia pažymėti, kad ES komunikacijos politika pastaraisiais metais labai daug pastangų deda būtent į tai, kad „prakalbinti“ savo piliečius. Yra teigiama, kad piliečių išitraukimas į ES komunikacijos procesą prisidės prie demokratijos plėtojimo. Verta atkreipti dėmesį ir į tai, kad dokumentuose ir retorikoje yra nuolat pabrėžiama, jog tokia komunikacijos politika priartins ES prie piliečių (aliuzija į subsidiarumo principą). Tokio aktyvaus hipertikrovės kūrimo akivaizdoje, „tyliajai daugumai“ (tiems, kurie nepritaria ES projektui), anot J. Baudrillardo, lieka vienintelis pasipriešinimo būdas – nekreipti į visa tai dėmesio, pasipriešinti apatija ir abejingumu. „Europos elitų bandymai padaryti tyliąją daugumą politiškai aktyvia, išvirkščiant jai ‚racionalios‘, ‚rimtos‘ informacijos, rizikuoja būti sužlugdyti vien dėl visuomenės abejingumo. Pirmenybės teikimas spektakliui, o ne substancijai, simboliams, o ne faktams, pramogai, o ne informacijai – visa tai gali tapti būdu griauti politinei sistemai, kurios legitimavimu piliečiai nėra suinteresuoti.“¹³⁷

Sugrįžtant prie simuliacijos sąvokos, reikėtų pažymėti, kad tai dar kartą liudija apie palaipsniui tikrovės principo naikinimą ES projekte. Tikrovės vietą pamažu užima virtualusis Europos, artimos savo piliečiams mitas. „ES aprūpina savo ‚piliečius‘ simuliuota egzistencine prasme ir ontologiniu tikslu išskeldama tikrovei prieštaraujančius ir jos legitimumui būtinus (grindžiamuosius) idealus.“¹³⁸ Žinoma, sunku įvertinti, koku mastu tai jau yra įvykę, tačiau lieka tikra tai, jog Baudrillardas užčiuopė kai kuriuos esminius ES socio-politinės tikrovės bruožus ir kad ES tikrai jau yra išžengusi bent į pirmąją simuliacijos eros stadiją, kad joje jau gana daug hipertikroviškumo.

Kyla klausimas, ar išties galima kalbėti ir apie ES subsidiarumo principo prasmės imploziją, kuri būdinga paskutinei atvaizdo stadijai? Ar ir ši idėja praranda ryšį su tikrove ir tampa grynu savęs paties simuliakru? Norint atsakyti į šį klausimą, pirmiausia pravartu labiau išigilinti į šio save simuliuojančio simuliakro sampratą J. Baudrillardo filosofijoje, o paskui sugretinti ją su ES subsidiarumo principo idėja, kuri išryškėjo šio darbo analizėje.

Siekiant suvokti simuliakro sąvoką, pirmiausia reikėtų aptarti J. Baudrillardo tikrovės koncepciją. Knygoje „Simuliakrai ir simuliacijos“ filosofas rašo: „Dabar pasitelkus modelius generuojama tikrovė, neturinti nei kilmės, nei realybės: tai hipertikrovė.“¹³⁹ Hipertikrovė yra būdas aptarti, kaip sąmonė sąveikauja su „tikrove“. Tokiai sąveikai būdinga tai, kad prarandamas

¹³⁶ COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, „Communicating Europe through audiovisual media.“ (SEC(2008)506/2). Brussels, 2008. <http://ec.europa.eu/commission_barroso/wallstrom/pdf/sec_2008_506-2_en.pdf> [Žiūrėta 2008 05 21].

¹³⁷ John Erik Fossum ir Hans-Jörg Trenz, „When the people come in: constitution-making and the belated politicisation of the European Union.“ Kn. Erik Oddvar Eriksen, Christian Joerges ir Florian Rödl (sud.), *Law and Democracy in the Post-National Union*, ARENA Report No 1/2006. Oslo: ARENA, 2006, 52. <http://www.arena.uio.no/cidel/Reports/Report106/2_FossumandTrenz.pdf> [Žiūrėta 2008 05 21].

¹³⁸ Michael McNeal, „Realizing Nietzsche's idea of Europe: The EU's Becoming in the Context of Globality“. San Diego, 2006. <http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/0/9/7/9/7/p97975_index.html> [Žiūrėta 2008 05 05].

¹³⁹ Jean Baudrillard, *Simuliakrai ir simuliacija*, 7.

gebėjimas atskirti tikrovę nuo fantazijos: sąmonė su fantazija ima sąveikauti taip, tarsi tai būtų vienintelė tikra „tikrovė“. Taip yra pereinama į hipertikrovę, kurioje iliuzija tampa nebeįmanoma, kadangi nebeįmanoma ir tai, kas tikra. „Nei vaizduotė, nei referentiškumas šiame scenarijuje neturi jokio vaidmens. Hipertikrovės dvasia ‚laisva‘ nuo referentiškumo ir kitimo.“¹⁴⁰ Kai pasiekama ši hipertikrovės situacija, pereinama į paskutinę simuliacijos stadiją – atvaizdas tampa grynu savęs paties simuliakru. Simuliacija ir vyksta tada, kai tikrovės atvaizdai užima tikrovės vietą. Jaučiamas realybės ženklų perteklius, vyksta „patrakusi tikrovės ir referentiškumo gamyba: [...] tokia simuliacija iškyla mus dominančioje stadijoje.“¹⁴¹ Su transcendentinės referencijos praradimu siejasi ir imanentinių prasmų „kūrėjų“ daugėjimas, kurie tęsia referencijos gaminimo grandinę, vienas iš kito perimdami pokalbio „estafetę“.

V. Radžvilas savo straipsnyje apie ES santykius su Rytų Europos šalimis analizei pritaikė panašų cirkuliarinio diskurso (sąveikos) modelį ir jį panaudojo nagrinėdamas šių santykių hipertikroviškumo problemą. Autorius teigė, kad Rytų ir Vakarų bendradarbiavimas „vyksta ir yra plėtojamas kaip ypatinga *cirkuliarinė sąveika*, kurios skiriamasis bruožas yra jos partnerių ‚nesubjektiškumas‘, kai pastarieji [...] nuolat keičiasi vaidmenimis ir pakaitomis atlieka vienas kito funkciją.“¹⁴² V. Radžvilas pastebi, kad šis „cirkuliarumas“ tarsi liudija apie tai, kad skubama patikėti, jog išnyko kadaise egzistavę ir atvirai pripažinti principiniai šių „pašnekovų“ ideologinių, politinių ir vertybinių nuostatų skirtumai ir priduria, kad „sumenkinus arba iš politikos analizės ir praktikos akiračio apskritai pašalinus vertybinį matmenį, galiausiai vis labiau linkstama pripažinti tik valstybių pragmatinių interesų skirtumus.“¹⁴³ Stebint ES subsidiarumo principo transformacijas ES teisėje, pamažu ima ryškėti kai kurie jo bruožai, leidžiantys cirkuliarinio diskurso modelį taikyti ir šio principo analizei.

Taikant subsidiarumo principą, svarbiausia yra išsamus argumentavimas tiek *ex ante*, tiek *ex post* kontrolės fazėje. Dėl principo neapibrėžtumo šis argumentavimas tampa nepertraukiamo principo prasmės kūrimo praktika. K. van Kersbergenas ir B. Verbeekas pastebi, kad ES subsidiarumo principui, kaip ir daugeliui kitų tarptautinės politikos normų, būdingas netikslumas. Kai tokios normos įtraukiamos į pozityvią teisę „tikėtina, kad kils naujos kovos dėl prasmės, [...] kuo miglotesnė tarptautinė norma, tuo labiau tikėtina, kad ji iškels į paviršių naują konfliktą dėl tikslios prasmės.“¹⁴⁴ Autoriai pažymi, kad ši kova dėl prasmės skirsis nuo to diskurso, kuris vyko prieš

¹⁴⁰ Patrikas Skrudupis, „Tikrovės problema Jean’o baudrillard’o filosofijoje“, magistro darbas. Vilnius, 2005, 18. <<http://submit.library.lt/ETD-afiles/VPU/etd-LABT20050602-221029-28883/unrestricted/SkrudupisPatrikas.pdf>> [Žiūrėta 2008 05 21].

¹⁴¹ Jean Baudrillard, *Simuliakrai ir simuliacija*, 13.

¹⁴² Vytautas Radžvilas, „Europos Sąjungos santykių su Rytų Europos šalimis klausimu“, *Politologija*, 49(1), 2008.

¹⁴³ Ten pat, 8.

¹⁴⁴ Kees van Kerbergen ir Bertjan Werbeek, „The Politics of International Norms: Subsidiarity and the Imperfect Competence Regime of the European Union.“ *European Journal of International Relations*, 13 (2), 2007, 222. <<http://ejt.sagepub.com>> [Žiūrėta 2008 05 21].

normos priėmimą. Derybos dėl subsidiarumo principo iki Maastrichto sutarties pasirašymo ir argumentavimo praktika po jo – tai du skirtingi kalbiniai žaidimai, du skirtingi diskursai, kadangi priimta tarptautinė norma legitimuoja naujų veikėjų dalyvavimą diskurse dėl prasmės. Toks naujai atsiradęs veikėjas po Maastrichto sutarties pasirašymo – tai Europos Teisingumo Teismas, kuriam suteikta teisė nagrinėti ieškinius dėl subsidiarumo principą pažeidžiančio įstatymo galią turinčio akto, t. y. dalyvauti ES subsidiarumo prasmės kūrimo bei perkūrimo. Po Lisabonos sutarties ratifikavimo tokiais naujais veikėjais taps nacionaliniai parlamentai. Tokia polemika dėl normų kaskart prasideda nuo pradžių, nes išivyravusi miglotos normos prasmė įtakoja diskurse dalyvaujančių veikėjų strategijas ar net keičia pačius veikėjus. Todėl ir pačiai normos prasmei, nesant jokio bendro visiems veikėjams referento būdingas tam tikras cikliškumas. Normos prasmė gali būti „tikslinama“, o ilgainiui vėl patirti reversiją ir tapti dar miglotesnė¹⁴⁵.

Subsidiarumo principo patekimo į ES teisinę bazę istorinėje analizėje buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad pirmiausia dominavo šio principo kaip centralizacijos instrumento prasmė. Vėliau, Maastrichto sutartyje, pirmenybė teikiama ES galios plėtimosi pažabojimo diskursui. Įsigaliojus Maastrichto sutarčiai ir subsidiarumo principą ėmus naudoti faktiniam ES galių plėtimuisi, vėl į pirmą vietą iškilo centralizacijos prasminis aspektas. Šiuo metu, kai Lisabonos sutartimi nacionaliniams parlamentams suteikiama Bendrijos teisės aktų *ex ante* kontrolės galimybė, vėl galima kalbėti apie subsidiarumo principo kaip nacionalinės autonomijos apsaugos mechanizmo prasmės akcentavimą. Šitokiam procesui pritaikius J. Baudrillardo simuliakro dinamikos modelį, galima pagrįstai tikėtis, kad ES subsidiarumo principo interpretacijoje vėl išivyras prasmė, pateisinanti ES centralizaciją skirtingu būdu. Didžiausias „trukdis“ tokiai ES subsidiarumo principo prasmės implozijai – tai „tylioji dauguma“, kuri vis dar pajėgia savo kasdienybėje atskirti vaizduotę nuo tikrovės ir kuri galėtų priešintis ES projekto hipertikrovės plėtrai savuoju abejingumu ir neišitraukimu į prasmės grandinės „perkūrėjų“ ratą. Abejingumas ES simuliacijų erdvėje išties yra vienintelis likęs kelias, nes išitraukiant į „racionalų“ subsidiarumo diskursą, rizikuojama tapti taja J. Baudrillardo aprašyta „liekana“, kuri ateityje pagrįs naujuosius hipertikroviško subsidiarumo principo aiškinimo būdus. „Šiandien liekana tapo stipriu [opozicijos] nariu. Būtent likutis grindžia mūsų naujuosius suvokimo būdus.“¹⁴⁶ A. Follesdalas teigia, kad nacionaliniai parlamentai gali vengti naudojimosi jiems suteikta teisės akto projekto atitikimui subsidiarumo principui kontrolės teise, nes jie nenorės suteikti Komisijai naujo pagrindo savo galių plėtimui. Subsidiarumo principo „šaukimasis“ gali būti „nenaudingas integracijos skeptikams, nes tai gali suteikti papildomą pagrindą naujoms centralizacijos formoms tiems tikslams, kuriems jie nepritaria, siekti.“¹⁴⁷ Tad apie absoliučią subsidiarumo principo prasmės imploziją galėsime kalbėti tik tada, kai (ir jei) pavyks „tyliają

¹⁴⁵ Kerbergen ir Werbeek, 222.

¹⁴⁶ Baudrillard, *Simuliakrai ir simuliacija*, 166.

¹⁴⁷ Follesdal, 66.

daugumą“ įtraukti į subsidiarumo principo diskursą, t. y. kai ji nebegrasins savo „nenumatomais padariniais“, tokiais kaip 2005 m. neigiami referendumų Prancūzijoje ir Nyderlanduose rezultatai. Beldžia pridurti, kad ES subsidiarumo principo lyginimas su katalikų socialinės filosofijos principu šia prasme irgi yra be galo reikalingas. Tam tikra prasme jis atlieka tą pačią „atsitraukimo“ funkciją kaip ir „tylioji dauguma“, nes palaiko tikrovės principą, be kurio iš esmės suvokti ES subsidiarumo principo prigimties neįmanoma. J. Baudrillardo žodžiais tariant, „Europos nebeįmanoma suvokti pradėdant nuo pačios Europos.“¹⁴⁸

3. 3. Subsidiarumo principas kaip pastišas

Toliau gilinantis į ES subsidiarumo principo vystimąsi, išryškėja dar vienas svarbus jo bruožas – kylančias principo taikymo problemas paprastai bandoma spręsti tikslinant jo techninio taikymo taisykles, o ne gilinantis į subsidiarumo principo prasmę. Pavyzdžiui, Amsterdamo sutarties specialiu protokolu bandyta tikslinti ES subsidiarumo principo procedūrinį apibrėžimą, aprašyti principo taikymo sąlygas, nustatyti aiškesnius jo taikymo kriterijus. Lisabonos sutartyje apibrėžiamos išimtinės ES kompetencijos sritys, tačiau vis tiek ribos tarp to, kas yra Bendrijos tikslai, o kas ne, lieka neaiškios. Pagaliau Lisabonos sutarties protokolu nacionaliniams parlamentams suteikta *ex ante* subsidiarumo kontrolės galimybė, kaip rodo minėtų COSAC pilotinių tyrimų rezultatai, vargu ar atneš ką nors naujo, nebent parlamentai susitars dėl bendros subsidiarumo principo interpretacijos. Tačiau šiuo metu parlamentai labiau linkę ne susitarti dėl bendro subsidiarumo principo apibrėžimo, bet pakeisti savo vidines procedūras taip, kad jos geriau atitiktų naująjį subsidiarumo principo kontrolės mechanizmą. „Prancūzijos parlamentas pakeitė konstituciją, įtraukdamas į ją subsidiarumo mechanizmą. Suomijos *Eduskunta* savąsias ‚Procedūrų taisykles‘ papildys specifine subsidiarumo procedūra. Belgijos *Chambre des representants* pakeitė savo taisykles ir papildė personalą trimis naujais nariais. Graikijos parlamentas įkūrė darbo grupę, kuri turės teikti pasiūlymus.“¹⁴⁹

Toks akivaizdus gilinimasis vien į techninę subsidiarumo principo mechanizmo pusę reiškia, kad ateityje greičiausiai ir toliau nyks politinis ir vertybinis to principo lygmenys. Politiniai valstybių narių tikslai (ir vertybės), besiskiriantys nuo ES tikslų, turėtų būti galutinai suvokti kaip nerelevantiški ir nebefigūruoti argumentacijose dėl subsidiarumo principo. Be to, efektyvumo kriterijus, kuriuo yra grindžiamas ES subsidiarumo principas, gali virsti tikslu sau, o ne priemone ES

¹⁴⁸ Jean Baudrillard, „Utopia Achieved: „How Can Anyone Be European?“, *International Journal of Baudrillard Studies*, 3(2), 2006, 2. <http://www.ubishops.ca/baudrillardstudies/vol3_2/jb_utopia.htm> [Žiūrėta 2008 05 21].

¹⁴⁹ EurActive, „National parliaments prepare for bigger role in the EU“, *EurActive*, 9 May 2008. <<http://www.euractiv.com/en/opinion/national-parliaments-prepare-bigger-role-eu/article-172270?Ref=RSS>> [Žiūrėta 2008 05 21].

tikslams siekti, kadangi vis labai įsisąmoninamas tų tikslų miglotumas ar net jų nebuvimas. Atrodo, kad ES tikslu gali tapti bet kas, kas reikalinga ES bendrai rinkai kurti bei jos efektyvumui didinti, o argumentuoti, kad kuri nors sritis nesusijusi su ES bendra rinka, yra sunku. Todėl panašu, kad visų skirtingų nacionalinių interesų redukovimas į ekonominę sritį – tai grynai techninės ES subsidiarumo pusės akcentavimo tiesioginis padarinys, panaikinantį pačią subsidiarumo principo taikymo prasmę (valstybių narių autonomijos „gynimą“ ar katalikiškojo subsidiarumo principo teikiamą pirmenybę žemesniam lygmeniui). „Bendrijoje ir toliau kyla esminis konfliktas tarp skirtingų valdžios lygių tikslų. Subsidiarumo akcentavimas trukdo atvirai ir sveiku protu pažvelgti į tai.“¹⁵⁰ Prasmė dar kartą atsiskleidžia kaip imanentiška pačiam subsidiarumo taikymo mechanizmui – nacionaliniai parlamentai pagal numatomą subsidiarumo principo kontrolės mechanizmą galės tikrinti ne tai, ar yra teisėtas Bendrijos kišimasis į vieną ar kitą sritį, bet tai, ar tikslas, kurio ES siekia, gali būti pakankamai efektyviai pasiektas nacionaliniu lygiu. Taigi, galima numatyti, kad subsidiarumo kontrolės mechanizmas, įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, kaskart veiks pagal tą patį scenarijų, naudojant tą pačią argumentacijos schemą, tiksliai laikantis Protokolo dėl subsidiarumo ir proporcingumo principų taikymo nuostatų. Jau pirmame protokolo straipsnyje pabrėžiamas *nuolatinis* tokios veiklos pobūdis: „Kiekviena institucija užtikrina, kad nuolat būtų laikomasi Europos Sąjungos sutarties 3b straipsnyje nustatytų subsidiarumo ir proporcingumo principų.“¹⁵¹

Nykstant subsidiarumo principo taikymo prasmei bei ėmus nuolat naudoti tokio subsidiarumo principo kontrolės mechanizmą, pati principo taikymo veikla greičiausiai panašės į *pastišą* – mechaninį kadaise atliktų veiksmų kartojimą, bejausmę parodiją, kur nebesigilinama į veiksmų prasmę. „Pastišas [...] mėgdžioja ypatingą ar savitą stilių, stilistines kaukes, kalbėjimą negyva kalba, bet tai neutralus mėgdžiojimas, be gilesnio parodijos akstino, be satyrinės gaidos, be juoko, be vis dar glūdinčios nuovokos, kad esama *normos*, palyginti su kuria, tai, kas mėgdžiojama yra gana juokinga.“¹⁵² V. Radžvilas teigia, kad nors F. Jamesono aprašyta pastišo sąvoka pirmiausia išitvirtino šiuolaikinės postmodernios kultūros ir meno teorijos žodyne, „dabartinėje ‚istorijos pabaigos‘ situacijoje ji lengvai ekstrapoliuojama į visas žmogaus veiklos sritis ir gerai tinka apibūdinti dabartinę politikos teorijos ir praktikos būklę.“¹⁵³ Mechaniško praeities veiksmo kartojimo išpūdis taps tuo akivaizdesnis, kuo labiau išryškės subsidiarumo principo kontrolės mechanizmo ir ES deklaruojamo siekio priimti sprendimus „kuo arčiau piliečių“ neatitikimas. Kita vertus, toks pasikartojamas, sekant C. Bottici mintimi, greičiausiai sukels visai priešingą efektą – jis tik dar labiau sustiprins „tikėjimą“ ES artimumo savo piliečiams mitu. Panašiai kaip ir pastiše nebėra jokių

¹⁵⁰ Davies, „Subsidiarity as a Method of Policy Centralisation.“

¹⁵¹ *Protokolas dėl subsidiarumo ir proporcingumo principų taikymo, Lisabonos sutartis*. (2007/C 306/01), Europos Sąjungos oficialusis leidinys, Briuselis, 2007. <<http://www.euro.lt/documents/lisabonos%20sutartis.pdf>> [Žiūrėta 2008 05 21].

¹⁵² Jameson, 19.

¹⁵³ Radžvilas, „Europos Sąjungos santykių su Rytų Europos šalimis klausimu“, 22.

užuominų apie kokią nors normą, kaip ir ES subsidiarumo principo mechaniniame kartojime vargu ar bebus prisimenama apie tai, jog jis nespėdžia tų problemų, kurioms spręsti jis buvo sukurtas. Politinis mitas čia suprantamas kaip nuolatinis „didžiojo pasakojimo“ perkūrimo procesas, kaip „mito tęsimas“¹⁵⁴. Perfrazuojant autore, galima teigti, kad vis dažnesnis subsidiarumo principo mechanizmo naudojimas taps socialine rutina, nereflektuojamu kasdienybės dalyku, „savaiame suprantamu“ ES demokratėjimo požymiu, sąmoningai nesuvokiamo (todėl nematomo) mito tąsa. „Politiniai mitai yra mūsų kasdieniško suvokimo dalis ir dėl šios priežasties paprastai jie nėra kvestionuojami.“¹⁵⁵ Tokie mitai, anot autorės, yra ypatingai stiprinami tam tikrų ženklų-ritualų (panašių į J. Baudrillardo nuolat reprodukuojamus simuliakrus) kartojimu, nes būtent per kartojimą jie tampa „savaiame suprantamais“ ir netgi banaliais. „Politiniai mitai, ypatingai šiandien, dažniausiai suvokiami per dažnėjantį susidūrimą su jais.“¹⁵⁶ Kitaip tariant, tokiu būdu jie pamažu užima pačios tikrovės vietą kasdieniniame suvokime. Juk jau ir dabar subsidiarumo principas nereflektuojant suvokiamas kaip valstybių narių autonomijos garantija.

Aptariant pastišą, ypač reikšmingos italų filosofo M. Perniolos tranzito, simuliakro ir „ritualo be mito“ sąvokos. „Tranzitas kyla iš dabarties vienalaikiškumo pojūčio, kur esame pakibę laikinumo ir neapibrėžtumo būsenoje, perėjime ‚nuo to paties prie to paties‘. Simuliakras yra nesibaigiančio pamėgdžiojimo rezultatas, kur egzistuoja tik kopijų kopijos be jokios užuominos į originalą; o ritualas be mito yra veiksmo šablonų kartojimas be jokio ryšio su subjekto ar visuomenės vidiniu gyvenimu.“¹⁵⁷ Nesunku pastebėti, kaip šios sąvokos dera ir su anksčiau aptartais politinės nežinomybės, simuliakro ir pastišo bruožais ES subsidiarumo principo idėjoje.

Pirmenybės teikimas subsidiarumo principo mechanizmui, o ne jo prasmei, gali būti paaiškintas tuo pačiu būdu, kaip ir pastišas. F. Jamesonas, plėtodamas pastišo sąvoką, rašė apie subjekto mirtį postmodernioje epochoje. „Didieji modernizmai [...] rėmėsi atrastu asmeniu, privačiu stiliumi, su niekuo nesupainiojamu kaip tavo pirštų antspaudai, su niekuo nepalyginamu kaip tavo paties kūnas. Tačiau [...] tokio pobūdžio individualizmas jau nuėjo praeitin, [...] senasis individualus ar individualistinis subjektas jau ‚miręs‘, netgi nepakartojamo individo sąvoką ir teorinį individualizmo pamatą galima laikyti ideologiniu dalyku“¹⁵⁸.

Autorius teigia, kad dėl šios „subjekto mirties“ tampa nebeįmanoma atrasti nieko naujo, kad liko vien „tik ribotas derinių skaičius“¹⁵⁹, kurį galima nuolat kartoti. „Taigi ir vėl pastišas: pasaulyje, kuriame stilistinis atsinaujinimas nebegalimas, lieka tik mėgdžioti negyvus stilius, kalbėti užsidėjus

¹⁵⁴ Bottici, 7.

¹⁵⁵ Ten pat, 253.

¹⁵⁶ Ten pat, 252.

¹⁵⁷ Aylesworth, §8.

¹⁵⁸ Jameson, 20.

¹⁵⁹ Ten pat, 21.

kaukes tų stilių balsais įsivaizduojamame muziejuje.¹⁶⁰ Tad visų subsidiarumo principo prasmės aiškinimų atmetimas irgi yra postmoderni tendencija, atmetanti kiekvieną bandymą aiškinti pasaulį kaip subjektyvią interpretaciją. Tam, kad nė vienas aiškinimas neįsivyrautų, visas dėmesys nukreipiamas į subsidiarumo principo taikymo mechanizmą. „Toku būdu žymiklis, priemonė tikrovei ženklinti, tampa svarbesnė už žyminį – identifikuojamą objektą ar idėją.“¹⁶¹

Prisiminus nežinomybės svarbą postmodernioje politikoje, ima ryškėti šioji tokia pastišo „nauda“. Postmodernioje politikoje tampa svarbus nežinomybės „valdymas“, nenumatytų padarinių „prevencija“, visų galimybių paisymas ir panašiai. Prasnę visiškai „uždarius“ subsidiarumo principo procedūrinėse taisyklėse, šis nežinomybė gali būti „suvaldyta“. Pasiiekus tai, kad visas ateities kismas įgautų pastišo formą, nenumatomybė galės būti apskaičiuota numatant galimus kombinatorinius derinius. Suprantama, kad tokia politika jau pasiektų abstrakcijos absoliutą.

3. 4. Trečiosios dalies išvados

Šiame skyriuje ES subsidiarumo principas išryškėjo kaip sąvoka, turinti pagrindinius postmodernių idėjų bruožus. Pirmiausia į akis krenta ES subsidiarumo principo neapibrėžtumas, kuris yra tiesioginė jo, kaip įrankio kompromisams siekti, pasekmė. ES subsidiarumo principas negali turėti esminio apibrėžimo, kadangi kitaip jis nustos būti toji „tuščia sąvoka“, vienijanti skirtingus jos aiškinimus.

Šis ES subsidiarumo principo bruožas gali būti paaiškintas remiantis J.-F. Lyotardo politikos „veržimosi į nežinomybę“ samprata. Postmoderni politika siekia apimti visas galimybes, visus variantus, kad galėtų praktikuoti savo galią, besiremiančia „užbėgimu įvykiams už akių“. Žinoma, tokia abstrakti politika vargu ar yra įmanoma tikrovėje. Todėl dažniausiai ji virsta skirtingų galimybių slėpimo praktika. Tai pastebima ir ES subsidiarumo principo formuluotėje, kurioje egzistuojantys skirtingi valstybių narių tikslai užgniaužiami ir paneigiami. Subsidiarumo principo formuluotėje minimi „numatomo veiksmo tikslai“ neapima konfliktuojančių su ES tikslais valstybių narių interesų. Tuo pačiu metu paradoksaliu būdu susidaro išpūdis, kad nacionalinių politinių struktūrų vaidmuo, dėka subsidiarumo principo, didėja.

ES subsidiarumo principas turi taip pat ir (J. Baudrillardo) simuliakro bruožų. Ryšys tarp subsidiarumo principų katalikų socialinėje filosofijoje ir ES dokumentuose geriausiai ir yra nusakomas naudojantis simuliacijos samprata. Šių principų panašumai yra paviršutiniški. Pirmenybės teikimas žemesniam sprendimų priėmimo lygmeniui – tai tik simuluojamas katalikiškojo subsidiarumo principo grindimas transcendentine asmens tikrove. ES subsidiarumo

¹⁶⁰ Ten pat.

¹⁶¹ Glendening, 8.

principas nėra taip grindžiamas, todėl yra neaišku, koku būdu gali būti užtikrinta valstybių narių autonomija. Taigi, ES subsidiarumo principas yra simuliakras ta prasme, kad jis slepia, jog realybės (autonomijos užtikrinimo) nėra.

Pagaliau, ES jau egzistuoja visos prielaidos tam, kad subsidiarumo principas imtų vis ryškiau reikštis ir kaip grynas savęs paties simuliakras. Vis daugiau dėmesio kreipiama į subsidiarumo principo taikymo procedūras, kuriose svarbiausia – išsamus argumentavimas (veiksmo motyvacija). Todėl galima teigti, kad ES subsidiarumo principo prasmė bus kuriama nepaliaujamai argumentuojant, t. y. nepertraukiamame „kovos dėl prasmės“ diskurse. Suprantama, kad toks vis greitėjantis diskurso cikliškumas gresia visišku prasmės panaikinimu (implozija), o pati ES subsidiarumo taikymo veikla panašės į pastišą – mechaninį kadaise atliktų veiksmų kartojimą.

Žinoma, pastišas gali būti „naudingas“, kaip nežinomybės „valdymas“, nenumatytų padarinių „prevencija“, nes tam tereikia numatyti galimus subsidiarumo principo procedūros mechanizmo kombinatorinius derinius. Visgi, žvelgiant iš šalies, šis ES subsidiarumo principo neapibrėžtumas ir beprasmiškumas kelia susirūpinimą, nes subsidiarumo principas yra vienas iš kertinių dabartinės ES principų.

Išvados

Darbo pradžioje kelta hipotezė pasitvirtino – subsidiarumo principas katalikų socialinėje filosofijoje ir ES dokumentuose skiriasi iš esmės. Nors daugelis darbų pasisako už šių abiejų principų filosofinį tęstinumą (teigia, kad ES subsidiarumo principas buvo perimtas iš katalikiškos tradicijos), tačiau šiame darbe atliktas metafilosofinis sąvokų palyginimas atskleidė, kad jie turi skirtingas ir konfliktuojančias filosofines šaknis. Be to, buvo pakoreguota J. Isensee ir F.-X. Kaufmanno subsidiarumo principo hipotezė, pagal kurią subsidiarumo principas grindžiamas ir organologine visuomenės vizija, ir liberalia žmogaus ir valstybės vizija. Toks dvejopas subsidiarumo principo pagrindimas yra neįmanomas dėl to, kad skirtis tarp tradicijos ir modernio atrodo neįveikiama. Katalikų subsidiarumo principas grindžiamas tik organologine visuomenės ir valstybės vizija, tačiau jo klausimas negalėjo būti keliamas, kol neįvyko modernūs pokyčiai. Ši aiškinimą patvirtina ir subsidiarumo principo suformulavimo aplinkybės – jis pirmą kartą minimas XIX a. katalikų socialinės filosofijos atstovo W. E. Kettelerio darbuose.

Katalikiškas subsidiarumo principas grindžiamas metafizine asmens samprata ir organologine visuomenės vizija. Žmogaus prigimtinis socialumas įgauna išraišką ne tik valstybėje, bet ir įvairiose tarpinėse socialinėse organizacijose, kurių kiekviena turi savo autonomiją, ribojamą bendrojo gėrio. Ši asmens pirmenybė ir jo socialinė prigimtis reikalauja, kad socialinės organizacijos siektų vienintelio tikslo – teikti pagalbą (lot. *subsidium*) atskiriems individams ir sukurti būtinas sąlygas jų savirealizacijai, už kurią jie yra asmeniškai atsakingi. Tai ir yra subsidiarumo principo esmė. Taigi, subsidiarumo principas yra krikščioniškos antropologijos sąvoka, turinti aiškia ir apibrėžtą prasmę ir tikslias interpretacijos gaires.

ES subsidiarumo principas, priešingai, atsiskleidžia kaip idėja, kuriai būdingi dauguma postmodernių idėjų bruožų. Nors sutartinai teigiama, kad subsidiarumo principas yra grindžiamas efektyvumu, tačiau vis tiek lieka neaišku, kokiais kriterijais reikėtų vadovautis norint nuspręsti, koku lygiu – ES ar valstybių narių – priimti veiksmai bus efektyvesni. Sprendimas dėl subsidiarumo principo būna politinis, t. y. jis laisvai interpretuojamas ir instrumentiškai taikomas politiniams tikslams siekti. Daugiau kaip dešimties metų subsidiarumo principo taikymo ES praktika parodė, kad jis veikia priešingai, nei buvo numatyta Maastrichto sutartimi, t. y., ES subsidiarumo principas, užuot gynęs valstybių narių autonomiją, veikia kaip ES centralizacijos mechanizmas. Tai ypatingai matyti ETT praktikoje, nes visos penkios ETT bylos, kurios buvo tiesiogiai susijusios su subsidiarumo principu, išspręstos valstybių narių nenaudai. Be to, ir pati subsidiarumo principo formuluotė ES sutartyse skatina centralizaciją, kadangi valstybės narės negali naudotis subsidiarumo principo argumentu, jei nori ginti tuos savo interesus ir tikslus, kurie konfliktuoja su bendrais ES tikslais. Reikia pastebėti, kad šio paradokso (dėl retorikos ir realybės

neatitikimo) nebelieka, jei užčiuopiame dar vieną postmodernios ES politikos bruožą – tai ribų nykimas tarp valstybių narių ir Briuselio. Prie šio nykimo prisideda ir ES subsidiarumo sąvokos prieštaravimas. Šis „neapibrėžtumas“ ir yra toji terpė, kur ES galia gali labiausiai reikštis. Tad, nors dar dedamos pastangos apibrėžti ES subsidiarumo principą, žvelgiant į ES kaip į postmodernų projektą, galima tikėtis, kad subsidiarumo principo neapibrėžtumas bus suvoktas kaip teigiamas ir siektinas dalykas.

Tyrimo metu išryškėjo taip pat ir kai kurie išoriniai sąvokų panašumai (bendro tikslo prielaida, pirmenybė žemesniam lygmeniui, teigiama ir neigiama sąvokos prasmės, hierarchinė visuomenės vizija bei kita). Šie išoriniai panašumai gerai paaiškinami pritaikant J. Baudrillardo simuliario ir F. Jamesono pastišo sąvokas. ES subsidiarumo principas gali būti vadinamas katalikų subsidiarumo principo simuliakru ar net pastišu. ES subsidiarumo principui būdingi visi pagrindiniai trečiosios stadijos (pagal J. Baudrillardą) atvaizdo bruožai: jis slepia tai, kad tikrovės, kuri deklaruojama vartojant subsidiarumo principo terminą, nėra. Be to, ES subsidiarumo principo raida, o ypač susitelkimas ties procedūrinėmis jo taikymo taisyklėmis, leidžia teigti, kad jis pamažu tampa savęs paties forma (grynu savęs paties simuliakru arba pastišu).

Darbe atliktas tyrimas leidžia teigti, kad ES subsidiarumo principas, nors ir užima svarbią vietą ES, yra miglota ir prieštaringa sąvoka, o jo taikymo padariniai yra praktiškai nenumatomi. Subsidiarumo principo prasmė glūdi procedūrose ir ekonominiame efektyvume. Ši prasmės implozija atspindi postmodernios ES politikos siekį užbėgti už akių šiam nenumatomumui, „valdyti“ nelauktus efektus. Tačiau, gretinant ES subsidiarumo principą su katalikų socialinės filosofijos subsidiarumo principu, galima išlaikyti tikrovės principą. Kitaip sakant, atliktas tyrimas išryškino tokio lyginimo epistemologinę svarbą – katalikų socialinės filosofijos iššaknijimas transcendentinėje tikrovėje parodo tai, kad ES subsidiarumo principo „tikrovė“ iš tiesų priklauso vaizduotės sferai. Lyginimas sukūrė tą teorinę distanciją, kuri yra būtina ES subsidiarumo principo refleksijai. ES subsidiarumo principo analizėse refleksijos stoką rodo vis didesnės pastangos jį apibrėžti, kurios neduodančios jokių vaisių. Visi siūlymai paprastai apsiriboja priemonių, skirtų valstybių narių galioms stiprinti, aptarimu arba raginimu stiprinti principo teisinę dimensiją. Tačiau kai tie siūlymai įvykdomi, interpretavimo problemos išlieka tos pačios. Refleksijos stoką rodo ir neapdairus subsidiarumo principo katalikų socialinėje filosofijoje bei ES dokumentuose tapatinimas. Taigi pagrindinė ES subsidiarumo principo problema yra jo imanentiškumas, o šio principo lyginimas su katalikų socialinės filosofijos subsidiarumo principu leidžia tą imanentiškumą įveikti.

Tai, kad toks milžiniškas projektas kaip ES grindžiamas miglota ir abstrakčia ES subsidiarumo principo sąvoka, rodo ne tik refleksijos stoką, bet iš esmės reiškia, kad ne tik subsidiarumo principo, bet ir viso ES projekto „padariniai“ gali tapti nevaldomi. Geriausiai tai

ilustruoja Sutarties dėl Konstitucijos Europai nesėkmę, kuri dažnai nekritiškai traktuojama kaip sistemą „tobulinantis“ trikdys. Tai dar labiau apsunkina faktas, kad, kaip minėta, šis neapibrėžtumas yra nereflektuojamas ir, susitelkiant ties procedūriniais dalykais, kuriamas aiškumo, valdymo, efektyvumo, lankstumo išpūdis. Todėl įsigaliojus Lisabonos sutarčiai reikėtų nagrinėti, kaip nacionaliniai parlamentai naudojami subsidiarumo principo *ex ante* kontrolės galimybe, kokius padarinius tai sukelia.

Darbe liko neišnagrinėta tyrimo problemos aspektų, kurie ateityje galėtų susilaukti tyrinėtojų dėmesio. Vienas iš jų – katalikų socialinės filosofijos subsidiarumo principo praktiniai taikymo pavyzdžiai. Šiame darbe kaip atskira problema iškilo subsidiarumo principo ištakų klausimas, kuris nebuvo giliau išnagrinėtas. Šio klausimo esmė – kaip Antikos ir Viduramžių tradicija sąveikauja su modernu, kaip ji prie jo prisitaiko. Katalikų socialinis mokymas ir subsidiarumo principo atsiradimas – tai tokios sąveikos rezultatas. Todėl ypatingas dėmesys vėlesniuose tyrimuose galėtų būti kreipiamas į tradicijos santykį su modernizmu.

Literatūros sąrašas

1. Aylesworth, Gary, „Postmodernism“, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Stanford, 2005. <<http://plato.stanford.edu/entries/postmodernism/>> [Žiūrėta 2008 05 01].
2. Aleknaitė Abramikienė, Vilija, „Parlamentinė subsidiarumo principo kontrolė: įgyvendinimas ir iššūkiai Lietuvoje.“ Pranešimas konferencijoje „Europos teisingumo ir pirmosios instancijos teismo įtaka Europos ir nacionalinėms teisės sistemoms“, Vilnius, 2006 m. lapkričio 26 d.
<http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4933&p_d=61707&p_k=1> [Žiūrėta 2008 01 07].
3. Ancona, Elvio, „Problematiche e prospettive della sussidiarietà nell’ordinamento comunitario.“ *Iustitia*, 53, 2000, 315-349.
<<http://www.giuri.unipd.it/ircocervo/pubbl/interventi/interventoancona.htm>> [Žiūrėta 2007 02 19].
4. Arendt, Hannah, *Tarp praeities ir ateities*. Vilnius: Aidai, 1995.
5. Arrigo, Gianni, *Principio di sussidiarietà, Europa, Stato sociale*. Milano: Vita e Pensiero, 2003.
6. Bainbridge, Timothy ir Anthony Teasdale, *The Penguin Companion to European Union*. England: Penguin Books, 2000.
7. Barber, N. W., „Subsidiarity in the Draft Constitution.“ *European Public Law*, 11(2), 2005, 197-205. <<http://search.epnet.com>> [Žiūrėta 2005 10 24].
8. Barber, N. W., „The Limited Modesty of Subsidiarity.“ *European Law Journal*, 11(3), 2005. <<http://www.blackwell-synergy.com>> [Žiūrėta 2008 05 20].
9. Baudrillard, Jean, „Divine Europe.“ *International Journal of Baudrillard Studies*, 3(1), 2006. <http://www.ubishops.ca/BaudrillardStudies/vol3_1/baudrillard.htm> [Žiūrėta 2008 05 21].
10. Baudrillard, Jean, „Utopia Achieved: „How Can Anyone Be European?“, *International Journal of Baudrillard Studies*, 3(2), 2006.
<http://www.ubishops.ca/baudrillardstudies/vol3_2/jb_utopia.htm> [Žiūrėta 2008 05 21].
11. Baudrillard, Jean, „Virtuality and Events: The Hell of Power.“ *International Journal of Baurillard Studies*, 3(2), 2006. <
http://www.ubishops.ca/baudrillardstudies/vol3_2/jb_virt.htm> [Žiūrėta 2008 05 21].
12. Baudrillard, Jean, *Simuliakrai ir simuliacija*. Vilnius: Baltos lankos, 2002.
13. Beunderman, Mark, *Apathy undermines national parliaments’ EU power*, EU Observer, 05.11.2007. <<http://euobserver.com/9/25087>> [Žiūrėta 2007 11 10].

14. Bóka, Éva, „The Idea of Subsidiarity in the European Federalist Thought.“ Budapest, 2005. <<http://www.ivan-herman.net/Eva/Past/Szubszidiaritaswpaper.pdf>> [Žiūrėta 2008 05 19].
15. Bottici, Chiara, *A Philosophy of Political Myth*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
16. Brizgys, Vincentas (sud.), *Paskutiniųjų popiežių enciklikų ir p. Pijaus XII kalbų rinkinys svarbesniais žmonijos viešojo gyvenimo klausimais*. Roma: LUX, 1949.
17. Búrca, Gráinne de, „Reappraising Subsidiarity’s Significance After Amsterdam.“ Harvard Jean Monnet Working Paper 7/99. Cambridge: Harvard Law School, 2000. <<http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/99/990701.html>> [Žiūrėta 2007 11 10].
18. Carbonara, Emanuela, Barbara Lupi ir Francesco Parisi, „Self-Defeating Subsidiarity: An Economic Analysis.“ Research Paper No. 08-15. Minesota: University of Minesota Law School, 2008. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1120947#PaperDownload> [Žiūrėta 2008 05 21].
19. Carozza, Paolo G., „Subsidiarity as a Structural Principle of International Human Rights Law.“ *The American Journal of International Law*, 97(1), 2003, 38-79. <<http://proquest.umi.com>> [Žiūrėta 2005 10 25].
20. CEPS, EGMONT ir EPC, „The Treaty of Lisbon: Implementing the Institutional Innovations“, *Joint Study*. Brussels, 2007. <http://www.irri-kiib.be/SD/Joint_Study_complet.pdf> [Žiūrėta 2008 05 22].
21. Conway, Martin, *Catholic Politics in Europe 1918-1945*, London and New York: Routledge, 1997.
22. Cooper, Ian, „The Subsidiarity Early Warning Mechanism: Making It Work.“ *Intereconomics*, September-October 2006.
23. Copertino, Luigi, „Sussidiarietà o federalismo: inconciliabilità di una apparente identità di concetti giuridici.“ b.v., 2000. <<http://www.identitaeeuropea.org/archivio/articoli/copertino-sussidiarieta.html>> [Žiūrėta 2008 05 22].
24. COSAC, „Report on the results of the subsidiarity and proportionality check coordinated by COSAC on the Commission proposal for a Directive concerning the full accomplishment of the internal market of Community postal services.“ Luxembourg: COSAC, 2007. <<http://www.cosac.eu/upload/application/pdf/b078b980/2nd%20subsidiarityproportionality%20check.pdf>> [Žiūrėta 2008 05 01].
25. COSAC, „Report on the results of the Test on the subsidiarity check mechanism of the Liubon Treaty coordinated by COSAC on the Commission proposal for a Framework

- Decision on Combating Terrorism.“ Luxembourg: COSAC, 2008.
 <<http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/200803/20080305ATT22968/20080305ATT22968EN.pdf>> [Žiūrėta 2008 05 03].
26. COSAC, *Report on the results of COSAC's pilot project on the 3rd Railway Package to test the „Subsidiarity early warning mechanism“*. Luxembourg: COSAC, 2005.
 <<http://www.cosac.eu/en/info/earlywarning/pilotproject/pilot/>> [Žiūrėta 2008 01 07].
 27. Craig, Paul ir Grainne de Búrca, *EU Law, Texts, Cases and Materials*, 3 leid. Oxford: Oxford University Press, 2003.
 28. Davies, Gareth, „Subsidiarity as a Method of Policy Centralisation“, *Research Paper No. 11-06*. Jerusalem, 2006.
 <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=921454#PaperDownload> [Žiūrėta 2008 05 21].
 29. Deleuze, Gilles, „Plato and the Simulacrum.“ *October*, 27, 1983. <www.jstor.org> [Žiūrėta 2008 05 21].
 30. Delors, Jacques, „A Necessary Union.“ Kn. Brent F. Nelsen ir Alexander C-G. Stubb (sud.), *The European Union. Readings on the Theory and Practice of European Integration*. London: Lynne Rienner Publishers, 1994.
 31. Desmon Dinan, *Encyclopedia of the European Union*. London: Macmillan Press LTD, 2000.
 32. Drolet, Michael, „The Wild and the Sublime: Lyotard`s Postmodern Politics“. *Political Studies*, 42 (2), 1994. <<http://www.blackwell-synergy.com>>, [Žiūrėta 2008 05 01].
 33. Endo, Ken, „Subsidiarity and its enemies: to what extent is sovereignty contested in the mixed commonwealth of Europe?“, Robert Schuman Centre Working Paper no. 2001/24, 2001. <http://www.iue.it/RSCAS/WP-Texts/01_24.pdf> [Žiūrėta 2007 11 09].
 34. Estella, Antonio, *The EU Principle of Subsidiarity and its Critique*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
 35. EurActive, „National parliaments prepare for bigger role in the EU“, *EurActive*, 9 May 2008. <<http://www.euractiv.com/en/opinion/national-parliaments-prepare-bigger-role-eu/article-172270?Ref=RSS>> [Žiūrėta 2008 05 21].
 36. Feliciani, Giorgio, „Il principio della sussidiarietà nella dottrina sociale della Chiesa.“ Roma, 2004. <<http://www.santamelania.it/approf/2005/papers/feliciani/sussidiarieta.htm>> [Žiūrėta 2008 05 19].
 37. Follesdal, Andrea, „Subsidiarity, Democracy, and Human Rights in the Constitutional Treaty of Europe.“ *Journal of Social Philosophy*, 37(1), 2006. <<http://www.blackwell-synergy.com>> [Žiūrėta 2008 05 21].

38. Follesdal, Andreas, „Subsidiarity.“ *Journal of Political Philosophy*, 6(2), 1998, 190-219. <<http://search.epnet.com>> [Žiūrėta 2005 10 24].
39. Fossum, John Erik ir Hans-Jörg Trenz, „When the people come in: constitution-making and the belated politicisation of the European Union.“ Kn. Erik Oddvar Eriksen, Christian Joerges ir Florian Rödl (sud.), *Law and Democracy in the Post-National Union*, ARENA Report No 1/2006. Oslo: ARENA, 2006. <http://www.arena.uio.no/cidel/Reports/Report106/2_FossumandTrenz.pdf> [Žiūrėta 2008 05 21].
40. Friedrich Nietzsche, „Anapus gėrio ir blogio.“ Kn. *Rinkiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1991, 447.
41. Giddens, Anthony, *The Third Way and the Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Polity Press, 1998.
42. Glendening, Marc, „Post-Modernism and the Silent Revolution.“ *The European Journal*, 11-12, 2005. <<http://www.democracymovement.org.uk/main/pdf/MG%20Post-Mod.pdf>> [Žiūrėta 2008 05 21].
43. Himes, Kenneth R. (sud.), *Modern Catholic Social Teaching. Commentaries and Interpretations*. Washington: Georgetown University Press, 2005.
44. Höffner, Joseph, *Krikščioniškasis socialinis mokymas*. Vilnius: Aidai, 1996.
45. Hueglin, Thomas O., „Federalism, Subsidiarity and the European Tradition: Some Clarifications.“ *Telos*, 100, 1994, 37- 56. <<http://search.epnet.com>> [Žiūrėta 2005 10 24].
46. Irving, Ronald E. M., *The Christian Democratic Parties of Western Europe*. London: George Allen & Unwin, 1979.
47. Jameson, Fredric, *Kultūros posūkis. Rinkiniai darbai apie postmodernizmą*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2002.
48. Jensen, Jacob Kirk, „Articulating subsidiarity.“ Lund, 2005. <http://www.svep-projekt.se/archive/2005/05/20/1116549610-30803-410/ma_th_final_2005.PDF> [Žiūrėta 2008 05 21].
49. Kerbergen, Kees van ir Bertjan Werbeek, „The Politics of International Norms: Subsidiarity and the Imperfect Competence Regime of the European Union.“ *European Journal of International Relations* , 13(2), 2007. <<http://ejt.sagepub.com>> [Žiūrėta 2008 05 21].
50. Kersbergen, Kees van ir Bertjan Verbeek, „The Politics of Subsidiarity in the European Union.“ *Journal of Common Market Studies*, 32(2), 1994, 215-236. <<http://search.epnet.com>> [Žiūrėta 2005 10 24].

51. Kersbergen, Kees van, *Social Capitalism: A Study of Christian Democracy and the Welfare State*. London: Routledge, 1995.
52. Ketteler, Wilhelm Emmanuel von, *The Social Teachings of Emmanuel von Ketteler, Bishop of Mainz (1811-1877)*. Washington (DC): University Press of America, 1981.
53. Leys, Ad, *Ecclesiological Impacts of the Principle of Subsidiarity*. Kampen: Uitgeverij Kok, 1995.
54. Leonard, Mark, „Europe’s Transformative Power“, *Center for European Reform Bulletin* 40. b.v., 2005. <http://www.cer.org.uk/articles/40_leonard.html> [Žiūrėta 2008 05 21].
55. Lyotard, Jean-François, *Postmodernus būvis*. Vilnius: Baltos lankos, 1993.
56. Luther, Jörg, „Il principio di sussidiarietà: un "principio speranza" per il diritto costituzionale comune europeo?“ *Foro italiano*, 5, 1996.
57. Maritain, Jacques, *The Person and the Common Good*. Notre Dame: Notre Dame University Press, 1972.
58. Marthaler, Berard L. (sud.), *New Catholic Encyclopedia*, vol. 13. Washington, D.C: Thomson Gale, 2003.
59. Massumi, Brian, „Realer than Real. The Simulacrum According to Deleuze and Guattari.“ b.v., 1987. <http://www.anu.edu.au/HRC/first_and_last/works/realer.htm> [Žiūrėta 2008 05 21].
60. McNeal, Michael, „Realizing Nietzsche's idea of Europe: The EU's Becoming in the Context of Globality.“ San Diego, 2006.
<http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/0/9/7/9/7/p97975_index.html> [Žiūrėta 2008 05 05].
61. Millon-Delsol, Chantal, *Lo stato della sussidiarietà*. Gorle: CEL, 1995.
62. Monsma, Stephen V., „The Relevance of Solidarity and Subsidiarity to Reformed Social and Political Thought“, Pranešimas konferencijoje „*The International Society for the Study of Reformed Communities*“, Princeton, NJ, 9-12 July, 2006.
<http://www.calvin.edu/henry/ISSRC/Conferences/Papers/monsma06.pdf> [Žiūrėta 2008 05 19].
63. Radžvilas, Vytautas, „Europos Sąjungos santykių su Rytų Europos šalimis klausimu.“ *Politologija*, 49(1), 2008.
64. Radžvilas, Vytautas, „Europos Sąjungos santykių su Rytų Europos šalimis klausimu“, *Politologija*, 49(1), 2008.
65. Radžvilas, Vytautas, „Kelios pastabos apie Europos studijas.“ *Politologija*, 4(48), 2007.
66. Radžvilas, Vytautas, „Lietuvos demokratija: žvilgnis per globalizacijos prizmę“. Kn. Dalia Marija Stančienė (sud.), *Lietuva globalėjančiame pasaulyje*. Vilnius: Logos, 2006.

67. Rauscher, Anton, „Gustav Gundlach: One Of The Architects Of Christian Social Thinking.“ b. v., 2002. <<http://www.catholicculture.org/library/view.cfm?recnum=4744>> [Žiūrėta 2008 05 19].
68. Scherbinina, Yuliya, „Europe: A Society to Be Re-invented“. *Oikonomia*, 3(3), 2004. <http://www.oikonomia.it/pages/2004/2004_ottobre/pdf/avvenimenti_2.pdf> [Žiūrėta 2008 05 20].
69. Schlesinger, Philip ir François Foret, „Political Roof and Sacred Canopy? Religion and the EU Constitution.“ Kn. John Erik Fossum, Philip Schlesinger ir Geir Ove Kværk (sud.), *Public Sphere and Civil Society? Transformation of the European Union*, ARENA Report No 2/07. Oslo: ARENA, 2007. <<http://www.arena.uio.no/cidel/Reports/702.pdf>> [Žiūrėta 2008 05 20].
70. Scola, Angelo, „Antropologia cristiana.“ Kn. Edmond Malinvaud ir Mary Ann Glendon (sud.), *Conceptualization of the Person in Social Sciences. The Proceedings of the Eleventh Plenary Session of the Pontifical Academy of Social Sciences, 18-22 November 2005*. Vatican City: The Pontifical Academy of Social Sciences, 2006. <[http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdscien/2006/Acta%2011_PASS/Acta11\(2_of_4\).pdf](http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdscien/2006/Acta%2011_PASS/Acta11(2_of_4).pdf)> [Žiūrėta 2008 05 19].
71. Skrudupis, Patrikas, „Tikrovės problema Jean'o baudrillard'o filosofijoje“, magistro darbas. Vilnius, 2005. <<http://submit.library.lt/ETD-afiles/VPU/etd-LABT20050602-221029-28883/unrestricted/SkrudupisPatrikas.pdf>> [Žiūrėta 2008 05 21].
72. Soudan, Yves, „Subsidiarity and Community in Europe“. *Ethical Perspectives*, 5(3), 1998. <<http://www.kuleuven.ac.be/ep/viewpic.php?LAN=E&TABLE=EP&ID=394>> [Žiūrėta 2008 05 20].
73. Spieker, Manfred, „Subsidiarumo principas. Antropologinės prielaidos ir politiniai siekiai“. *Tėvynės sargas*, 2-3, 1995.
74. Spinelli, Altiero, „Il manifesto di Ventotene di 29 Agosto 1943.“ b. v., b. d. <http://www.altierospinelli.org/manifesto/it/manifesto1943it_it.html> [Žiūrėta 2008 05 19].
75. THE PONTIFICAL ACADEMY OF SOCIAL SCIENCES, „Pursuing the Common Good: How Solidarity and Subsidiarity Can Work Together“. *Draft Booklet of XIV Plenary Session*. 2-6 May, 2008. <http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdscien/2008/BOOKLET_05.pdf> [Žiūrėta 2008 05 19].
76. Toso, Mario, *Umanesimo sociale. Viaggio nella dottrina sociale della Chiesa e dintorni*. Roma: LAS, 2002.

77. U. S. Catholic Bishops, *Pastoral Letter ECONOMIC JUSTICE FOR ALL*. b. v., 1986.
<http://www.osjspm.org/economic_justice_for_all.aspx> [Žiūrėta 2008 05 19].
78. Vause, W. Gary, „The Subsidiarity Principle in European Union Law – American Federalism Compared.“ *Case Western Reserve Journal of International Law*, 27(1), 1995, 61-82. <<http://search.epnet.com>> [Žiūrėta 2005 10 24].
79. Vecchio, Fausto, „Il principio di sussidiarietà nel Trattato Costituzionale: procedimentalizzazione vs. giustiziabilità.“ b. v., b. d.
<http://www.forumcostituzionale.it/site/images/stories/pdf/nuovi%20pdf/Paper/0044_vecchio.pdf> [Žiūrėta 2008 05 19].
80. Vitkus, Gediminas (sud.), *Europos Sąjunga. Enciklopedinis žinynas*. Vilnius: Eugrimas, 2008.
81. Welsch, Wolfgang, *Mūsų postmodernioji modernybė*. Vilnius: Alma littera, 2004.
82. Zampetti, Pier Luigi, „A New Model for the Role of the Family in the State“, Kn. Edmond Malinvaud (sud.), *Intergenerational Solidarity. The Proceedings of the Eleventh Plenary Session of the Pontifical Academy of Social Sciences, 8-13 April 2002*. Vatican City: The Pontifical Academy of Social Sciences, 2002.
<[http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdscien/documents/acta8-\(2of3\).pdf](http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdscien/documents/acta8-(2of3).pdf)> [Žiūrėta 2008 05 19].

Šaltinių sąrašas

1. Benediktas XVI, *Enciklika DEUS CARITAS EST*. Kaunas, 2006.
<http://www.lcn.lt/b_dokumentai/enciklikos/deus-caritas-est.html> [Žiūrėta 2008 05 19].
2. COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, „Communicating about Europe via the Internet Engaging the citizens.“ (SEC(2007)1742). Brussels, 2007.
<http://ec.europa.eu/dgs/communication/pdf/internet-strategy_en.pdf> [Žiūrėta 2008 05 21].
3. COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, „Communicating Europe through audiovisual media.“ (SEC(2008)506/2). Brussels, 2008.
<http://ec.europa.eu/commission_barroso/wallstrom/pdf/sec_2008_506-2_en.pdf> [Žiūrėta 2008 05 21].
4. COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, „The Principle of Subsidiarity. Communication of the Commission to the Council and the European Parliament.“ (SEC (92) 1990 final). Brussels, 1992.
<http://aei.pitt.edu/920/01/principle_of_subsolidarity_SEC_92_1990.pdf> [Žiūrėta 2007 11 10].
5. COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, „White Paper on a on a European Communication Policy.“ (COM(2006) 35 final). Brussels, 2006. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0035:FIN:EN:PDF>> [Žiūrėta 2008 05 21].
6. COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, *Report on European Union*. Buletin of the EC, (S/5-1975). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1975. <<http://www.ena.lu>> [Žiūrėta 2008 05 19].
7. EUROPEAN COURT OF JUSTICE, „Judgment of the Court (Grand Chamber) of 12 July 2005, Alliance for Natural Health and Others.“ (Joined Cases C-154/04 and C-155/04. 2005. <www.ena.lu> [Žiūrėta 2008 05 21].
8. EUROPEAN COURT OF JUSTICE, „Judgment of the Court of 12 November 1996, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Council of the European Union.“ (Case C-84/94). 1996. <www.ena.lu> [Žiūrėta 2008 05 21].
9. EUROPEAN COURT OF JUSTICE, „Judgment of the Court of 13 May 1997, Federal Republic of Germany v. European Parliament and Council of the European Union.“ (Case C-233/94). 1997. <www.ena.lu> [Žiūrėta 2008 05 21].
10. EUROPEAN COURT OF JUSTICE, „Judgment of the Court of 5 October 2000, Federal Republic of Germany v. European Parliament and Council of the European Union.“ (Case C-376/98). 2000. <www.ena.lu> [Žiūrėta 2008 05 21].

11. EUROPEAN COURT OF JUSTICE, „Judgment of the Court of 9 October 2001, Kingdom of the Netherlands v. European Parliament and Council of the European Union.“ (Case C-377/98). 2001. <www.ena.lu> [Žiūrėta 2008 05 21].
12. EUROPOS KONVENTAS, CONV 286/0.
<<http://register.consilium.eu.int/pdf/en/02/cv00/00286en2.pdf>> [Žiūrėta 2008 01 01].
13. John XXIII, *Encyclical PACEM IN TERRIS*. Roma, 1963.
<http://www.vatican.va/holy_father/john_xxiii/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_11041963_pacem_en.html> [Žiūrėta 2008 05 19].
14. Jonas Paulius II, *Enciklika CENTESIMUS ANNUS*. Kaunas, 1991, §13.
<http://www.lcn.lt/b_dokumentai/enciklikos/centesimus-annus.html> [Žiūrėta 2008 05 19].
15. *Katalikų Bažnyčios Katekizmas*. Kaunas: LKB Tarpdiecezinė Katechetikos Komisijos leidykla, 1996.
16. *Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos Bendrijos steigimo sutartį*, (2007/C 306/01), Europos Sąjungos oficialusis leidinys, Briuselis, 2007.
<<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/cg00014.lt07.pdf>> [Žiūrėta 2008 01 06].
17. Padoa-Schioppa Group, „Efficiency, Stability and Equity.“ (II/49/87). Brussels: Commission of the European Communities, 1987.
<http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documentation/chapter12/19870410en149efficiencstabil_a.pdf> [Žiūrėta 2008 05 20].
18. PONTIFICIO CONSIGLIO DELLA GIUSTIZIA E PACE. *Compendio della dottrina sociale della Chiesa*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2004.
19. *Protokolas dėl subsidiarumo ir proporcingumo principų taikymo, Lisabonos sutartis*. (2007/C 306/01), Europos Sąjungos oficialusis leidinys, Briuselis, 2007.
<<http://www.euro.lt/documents/lisabonos%20sutartis.pdf>> [Žiūrėta 2008 05 21].
20. *Protokolas Nr. 30 dėl subsidiarumo ir proporcingumo principų taikymo, Amsterdamo sutartis*. 1997. <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_1?p_id=29686> [Žiūrėta 2007 11 10].
21. Vitkus, Gediminas, *Europos Sąjunga. Steigimo dokumentai ir Sutartis dėl Konstitucijos Europai*. Vilnius: Eugrimas, 2005.

Summary

The principle of subsidiarity has been incorporated into the legal system on the European Union (EU) by the Maastricht Treaty. The problem of the essential definition of the principle, however, has not been resolved yet. The aim of this Master thesis, entitled *Comparison Between the Principles of Subsidiarity in the Catholic Social Thought and in the Documents of the European Union*, is to reveal the nature of the European principle of subsidiarity that would allow to explain why the problems of its interpretation cannot be resolved for such a long time. This aim is achieved by comparing the principles of subsidiarity in the Catholic social thought and in the documents of the EU. There are three main reasons for choosing the Catholic principle of subsidiarity and its European equivalent for comparison: 1) the first known formulation of the principle of subsidiarity stems from the Catholic social thought; 2) usually, in the literature on this theme the European principle of subsidiarity is uncritically derived from the Catholic social thought; 3) the Catholic principle of subsidiarity is of essentially philosophical nature; thus, putting it in contrast with the European principle of subsidiarity can give a possibility to analyse the latter “from outside” and to distance from the unsuccessful attempts to resolve the problem of interpretation only by means of social sciences. The thesis does not cover the analysis of practical applications of the Catholic principle of subsidiarity as this is not necessary for the exact understanding of the notion. By contrast, the understanding of the nature of the principle of subsidiarity in the documents of the EU can not be reached by analysing texts only. For this reason the practical application of the principle should be studied.

The main problem consists in the fact that, while encountering the problems of interpretation of the principle of subsidiarity in the EU, the philosophical presuppositions of this principle are not reflected. Another side of the same problem is a widespread identification of the European principle of subsidiarity with the principle of social Catholicism. The attempt to solve this problem is made by raising a hypothesis that the presuppositions of the principle of subsidiarity in the Catholic social thought and in the documents of the EU differ fundamentally. Notwithstanding that the notion of the principle of subsidiarity in the Catholic social thought is precise, clear and cannot be interpreted subjectively, the objective substantiation of the principle of subsidiarity seems impossible. The European principle of subsidiarity seems to have all the essential elements of (post)modern ideas: it is indefinable in principle and its similarities with the Catholic principle of subsidiarity are superficial and resemble simulation. Consequently, the problems of interpretation of the principle of subsidiarity in the EU derive from the loss of the principle of reality and from the refusal to substantiate it assuming the premises of Christian anthropology. This also explains why this principle is often used instrumentally for the achievement of political aims.

For the achievement of the objective of this thesis, five tasks were set: a) to analyse the concept of the principle of subsidiarity in the Catholic social thought; b) to study how the idea of the principle of subsidiarity appeared on the agenda of the EU and to investigate whether there has been any intention to borrow it from the Catholic social tradition; c) to analyse the concept of the principle of subsidiarity in the Treaties of the EU and in the 5 subsidiarity cases of the European Court of Justice; d) to see if the European principle of subsidiarity can be considered as an example of a post-modern idea; e) to sum up the results of the research and through the comparison of Catholic and European principles of subsidiarity, to determine the source of the problem of interpretation of the principle of subsidiarity in the EU.

The hypothesis was verified. The philosophical premises of the two principles of subsidiarity are different and conflicting. The Catholic principle of subsidiarity is grounded on the metaphysical reality of a person and the organological vision of a society. It is a concept of Christian anthropology that has a closed meaning and exact guidelines for the interpretation. The principle of subsidiarity in the documents of the EU, however, reveals itself as an idea containing all the main features of post-modern ideas. Moreover, the effectiveness criteria that are applied to the European principle of subsidiarity do not answer the question which level is more appropriate for decision-making – of the EU or of the Member States. Hence the decisions concerning the principle of subsidiarity in the EU are often political and instrumental.

During this comparative research some superficial similarities between the two principles of subsidiarity emerged (assumption of the common goal, priority for the lower level of decision-making, positive and negative aspects of the principle, hierarchical vision of the society and other). These external similarities have been explained through the concepts of simulacrum (Baudrillard) and pastiche (Jameson). The European principle of subsidiarity can be called a simulacrum or a pastiche of the Catholic principle. This research revealed an epistemological importance of such a comparison between the principles of subsidiarity in the Catholic social thought and in the documents of the EU. The rooting of the Catholic principle of subsidiarity in the transcendental reality indicates that the “reality” of the European principle of subsidiarity still belongs to the sphere of imagination. It is a very important indication since the whole project of the EU is constructed on such a vague and undefined concept as the principle of subsidiarity that seems not to have any roots in reality yet. That means that the effects of the EU can become uncontrollable. The principle of subsidiarity in the EU had some unintended consequences as well: it was meant to stop the centralisation of power in the EU but worked just the opposite. Everything gets even more complicated, however, by the fact that such a situation is not sufficiently reflected upon.